

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Stezky v oblasti Pootaví
Ancient trails in the area of the Otava River

Autor: Michal Pitín

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Petr Charvát, DrSc.

Praha - 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Stezky v oblasti Pootaví“ vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum

.....

podpis

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování svému vedoucímu práce panu prof. PhDr. Petru Charvátovi, DrSc. za cenné rady, které mi v průběhu psaní poskytoval a za vstřícnost při sjednávání konzultací. Rád bych také poděkoval celé mé rodině a přítelkyni, za jejich nekonečnou podporu při tvorbě této práce. Dále bych rád poděkoval pánům PhDr. Janu Michálkovi, PhDr. Petru Zavřelovi, Ing. Radanu Květovi CSc. za jejich konzultace a pomoc při získávání informací. Mé poděkování patří také Mgr. Evě Chodějovské z Historického ústavu akademie věd České republiky a Mgr. Anně Kubíkové ze Státního okresního archivu Třeboň-Český Krumlov za jejich velkou ochotu při dohledávání kartografického materiálu.

Obsah

Obsah.....	4
Úvod.....	7
1. Nauka o starých stezkách.....	10
1.1 Kdo se stezkami zabývá	11
1.2 Metody studia starých stezek.....	12
1.3 Hierarchie stezek	15
1.4 Názvy stezek.....	16
1.5 Dělení stezek podle Ing. Radana Květa.....	17
1.6 Vývoj stezek	20
1.7 Význam stezek	21
1.8 Obchod	22
1.9 Jak a čím se cestovalo	25
1.10 Pomocníci při dohledávání stezek.....	27
1.11 Zásady při určování středověkých cest.....	31
1.11.1 Pomůcky a zásady povahy historické.....	31
1.11.2 Pomůcky a zásady povahy geografické.....	31
1.11.3 Pomůcky a zásady povahy filologické.....	32
1.12 Vymezení oblasti práce	34
2. Vývoj cest v jižních a v jihozápadních Čechách	36
3. Keltové v oblasti Pootaví v době 5. - 1. století př. n. l.	41
3.1 Soupis nalezišť z doby keltského osídlení.....	45
3.2 Osídlení na základě průchodu stezek	54
4. Osídlení v době římské a stěhování národů	56
5. Slovanské osídlení	59
5.1 Soupis hradišť z doby slovanského osídlení	63
6. Osídlení a stezky od dob slovanského osídlení.....	71

6.1	Města z oblasti Pootaví vzniklá do 13. století.....	74
6.2	Románské stavby.....	82
6.3	Stezky vrcholného středověku.....	85
6.4	Zlatá stezka.....	88
6.4.1	<i>Prachatická Zlatá stezka</i>	91
6.4.2	<i>Systémy Prachatické Zlaté stezky:</i>	92
6.4.3	<i>Vimperská Zlatá stezka</i>	93
6.4.4	<i>Systémy Vimperské Zlaté stezky:</i>	95
6.4.5	<i>Kašperskohorská Zlatá stezka</i>	96
6.4.6	<i>Systémy Kašperskohorské Zlaté stezky:</i>	97
6.5	Vintířova stezka (též zvaná Hartmanická, Březnická)	97
7.	Mince v Pootaví.....	100
7.1	Keltské mince	102
7.2	Antické mince.....	103
7.3	Nálezy mincí z období denárového (10.-12.století)	106
7.4	Nálezy mincí z období brakteátového (13. století).....	108
8.	Kartografická část	110
8.1	Vývoj krajiny.....	111
8.2	Krajina na mapách.....	113
8.3	Jaké mapy zvolit.....	113
8.4	Záznamy o mapách a plánech českých zemí od 16. do 18. století	114
9.	Pedagogická část	130
9.1	Výuka regionálních dějin z pohledu cest v oblasti Pootaví.....	132
9.2	Vintířova stezka.....	136
9.3	Zlatá stezka.....	139
10.	Terénní výzkum	141
10.1	Postup	144

10.2	Region středního Pootaví	146
10.3	Zkoumaná oblast	146
10.4	Komunikace a stezky mezi hradišti.....	155
10.5	Problémy při výzkumu	157
11.	Závěr	159
12.	Seznam literatury.....	162
13.	Seznam obrazové přílohy	Chyba! Záložka není definována.
14.	Obrazová příloha	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

Koncept celé této práce rozdělují do několika kapitol, ve kterých se budu zabývat otázkou stezek, vývoje krajiny, osídlení a využití těchto poznatků v učitelství a terénním výzkumu. Dále se věnuji získávání poznatků z literatury o tom, jak cesty vznikaly, jak a čím se cestovalo, faktor osídlení na vývoj cest a vývoj osídlení v oblasti Pootaví od Keltů po dobu vrcholného středověku. Jak je již výše naznačeno rád bych se také v této práci pokusil o terénní výzkum zaměřený na dobu středohradištní ve středním Pootaví.

Na úvod mé práce bych rád stanovil okruhy a cíle, kterých bych chtěl dosáhnout. Název „Stezky v oblasti v Pootaví“ může představovat i nekonkrétní oblast bádání. Samotného mě láká zkoumat kraj, který od mládí znám a kde jsem strávil velkou část mého života. V práci bych se rád pokusil o propojení přírodního a civilizačního vývoje, neboť mi tato složka v každodenní výuce dějepisu často uniká či chybí úplně. Pojetí výuky dějepisu je stále zaměřeno na události a data, která nejsou pro žáky dostatečně uchopitelná. Jakožto budoucí učitel se nechci zaměřovat pouze na historickou stránku práce, ale též na využitelnost této práce v praxi. V každém městečku, vesnici, vesničce či více může být hodina dějepisu či vlastivědy zpestřena praktickými ukázkami, téměř z jakéhokoliv období dějin. Ukázky proměny krajiny jsou patrné téměř všude. Oblast Pootaví nabízí pestrost historického poznávání od pravěku, přes Kelty, Slované, první přemyslovská sídla, husitské dějiny či ukázky nejruznějších rodových panství až po současné dějiny. Práce je proto zaměřena na několik oblastí historického, ale též pedagogického bádání.

První z oblastí je oblast regionální historie, na kterou je v poslední době soustředována větší a větší pozornost z důvodů výuky na školách. Zejména v této oblasti bych rád tuto práci směřoval k praktickému uchopení a využití k výuce dějepisu ve školách z regionální oblasti mého zaměření.

Další oblastí je kartografie, od které si slibuji přínos především ilustrační a dále prokazující existenci komunikací. Kartografické části lze též využít i k mezipředmětovému propojení při výuce dějepisu.

Jedna z nejdůležitějších oblastí je historická geografie a nově vznikající věda, která se zaměřuje na bádání v oblasti stezek - stibologie. Rozborem této vědy se zabývám v první kapitole této práce.

Svůj cíl si nevymezuji dohledáním jedné konkrétní stezky, která by ilustrovala jedno konkrétní období, ale mou snahou bude ukázat civilizační pohyb v Pootaví. Protože se civilizační vývoj neustále měnil a mění, též krajinný reliéf se vyvíjí. Jedním z cílů práce je jít po stopách hmotných pramenů, které po sobě člověk po staletí zanechával a ovlivňoval tak krajinný ráz. Tím bych rád poukázal na příčiny a důvody zanechávání těchto památek.

Samotné stezky jsou vlastně komunikačním pojítkem lidí. Jejich vzhled prodělal značný vývoj, ale funkci plnily vždy stejnou. Cesty byly budovány pro snazší posuny a zrychlení komunikace a obchodu, usnadňovaly též nově přichozím orientaci v krajině. Lidé využívali stezek od pravěku. Nejen stezek svých, ale též stezek zvířecích, které svým instinktem vždy volily cestu nejbezpečnější a přístupu nejsnazší. I lidé se tak začali zdokonalovávat v jejich budování. Cesty musely být snadno schůdné či sjízdné a měly ulehčovat postup lidí. Vždy měly dovést do cíle. Každá cesta vedla odněkud někam a tak vždy udávala jejímu uživateli správný směr a cíl.

Cesty, kterými se hodlám zabývat v této práci, nejlépe popisuje pan Hraše: Tehdejší stezky zemské obyčejně byly úzké, neurovnané, brzy po bažinách, močálech a travnatých lučinách, brzy po strmých stráních, kopcích a hřebenech hor hustými pralesy vedoucí cesty, jimž se dnes žádná polní cesta nevyrovná, a po nichž soumaři tenkrát jen na koních soumarských čili nákladných, ale nikoliv na vozech rozličné zboží odvážeti a přivážeti mohli.“ Povětšinou se tedy jednalo o cesty v lese vymýcené a vyježděné a mimo lesní oblasti šlo jen o vyjeté či vyšlapané pruhy. V dnešní době jsou cesty a komunikační spoje vnímány odlišně. Vývoj dopravy umožňuje abnormální zrychlení. Rychlost komunikace, dopravy a šíření informací je vysoko nad úrovní lidského chápání. Rozvoj motorové a letecké dopravy dnes dovoluje přesuny na velké vzdálenosti v řádech hodin. Šíření informací je neustálé a nezastavitelné.

Posledním cílem mé práce tedy bude ukázat na zběsilost dnešního života, která nám nedovoluje se zastavit a vnímat pomalu mizící krásy přírody a památky našich předků.

Jako motto své práce jsem si zvolil slova J. K. Hrašeho z úvodu jeho knihy *Zemské stezky v Čechách*: „Jestli však nezdařilo se mi přece podati všude úplný obraz jednotlivých stezek, strážnic a bran zemských, nebudiž tato neúplnost ve zlém brána, nýbrž budiž ruka k dílu přiložena a budiž mladšími silami ve směru tom dále pracováno a pomáháno.“¹

¹ HRAŠE, J. K. 1885: *Zemské stezky strážnice a brány v Čechách*. Nové Město nad Metují, s. 9

1. Nauka o starých stezkách

Věda zabývající se naukou o starých stezkách se nazývá stibologie. „Tento název je odvozen ze starořeckých slov *stibos* s původním významem pěšina, (ušlapaná) cesta, šlépěj (od *stidein* – prošlapati) a *logos*, jehož českým ekvivalentem je slovo, výklad, pojednání, popř. věda, nauka.“²

Tyto stezky nebyly nikterak upravovány a jednalo se pouze o vyšlapané pěšiny. Byly vyšlapány zvířecí či lidskou nohou. K jejich dlouhodobějšímu setrvání bylo zapotřebí jejich neustálého užívání a dostatečný počet uživatelů. Pakliže došlo k poklesu užívání, přírodní vlivy ukončily její existenci. Přestože jsou dodnes k nalezení kratší úseky stezek, „určovat stáří stezek přímo ze stop je prakticky vyloučené. Mohou pomoci jen archeologické postupy, hledající datovatelné artefakty člověka“³

„Prvopočátek stezek v dávném pravěku se snad může klást do mezolitu a nejpozději neolitu, když pomineme paleolit, z něhož zůstalo jakýchkoliv stop po lidských stezkách.“⁴

„Sledování průběhu středověkých cest podle historických eventuálně archeologických údajů je tradiční přístup historiků. Jiný přístup – přírodovědný – se nabízí jako vhodná varianta pro případy, kdy je k dispozici jen málo archeologických poznatků a při úplné absenci listinných dokumentů.“⁵ Přírodovědného přístupu bych rád využíval jen ve velmi malé míře. Pro mou práci je stěžejní přístup historický, tedy bádání v písemných záznamech archeologie, historie měst, vesnic a dohledávání existence kostelů, křížků, mostů, milníků, pomístních názvů apod.

² KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 5.

³ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 5.

⁴ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 5.

⁵ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 6.

Datové vymezení bádání se v mém případě odvíjí od prvních civilizačních osídlení. Pravěké osídlení a pravěký pohyb tehdejších obyvatel bude zmiňován pouze okrajově pro dotvoření představ. Orientace v pravěkém pohybu a v pravěké síti stezek je komplikovanější v tom smyslu, že byly tvořeny různé varianty k průchodu oblasti. Říční toky, které sloužily jako vodítka, pomáhala lidem s orientací, mohly být zároveň pomocníky i překážkami. Držet se toku znamenalo neustálý přísun vody, ale též nebezpečí, která představovala blata a bažiny v její blízkosti. Též rozvodněnost toku obvykle v období jara mohla přivést uživatele stezky do značných problémů. Proto byly stezky v pravěké době prošlapávány v dostatečném dosahu řeky nebo se na močálová místa pokládaly neotesané trámy, neboli hatě, což byly otěpky z haluzí, též vázané ze slámy nebo byly zpevňovány kameny. „Někteří autoři proto vazbu stezek na hydrografickou síť považují za mnohem volnější. Domnívám se, že tato úvaha platí pro dobu, v níž se to výrazně prosadilo tj. pro historickou dobu, zatímco pro čím dál víc se vzdalující pravěkou minulost byla vazba na hydrografickou síť stále užší. Svědčí o tom dosti úzké sepětí pravěkých sídel (podle archeologických nálezů, vázaných především na nížiny a jejich okolí) se sítí dálkových stezek v okolí vodních toků.“⁶

1.1 Kdo se stezkami zabývá

Tento mladý obor si našel své přívržence především v řadách badatelů z oboru historie, hospodářských dějin, regionálních dějin a archeologie. Tato zajímavá práce, která vyžaduje práci v terénu, přiměje badatele a odborníky svých profesí k porovnávání interpretací písemných, ikonografických a kartografických materiálů. Touto zajímavou činností se zabývá celá řada odborníků: „V severních Čechách (T. Velímský, E. Černá), ve východních Čechách (K. Severin), na severní Moravě (Z. Sviták), na jižní Moravě (Z. Měřický, R. Květ, D. Cendelín, D. Adam), na bavorské straně Šumavy (P. Praxl), v Horní Falci (D. J. Manske), na německé straně Krušných hor (R. Wissuwa, R. Aurig, G. Billig).“⁷ Tento výčet by nebyl úplný bez pánů PhDr. Františka Kubů a PhDr. Petra Zavřela, kteří se

⁶ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O tibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 8.

⁷ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka: 1. úsek Prachatice – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 6.

stezkám věnují v jižních Čechách, tedy na české straně Šumavy. Neméně důležitým odborníkem na průchod stezek je I. Vávra⁸.

Z pohledu osvětové činnosti bych zde rád připomněl RNDr. Václava Cílka, CSc.⁹, který se tématu stibologie věnuje především z pohledu vztahu krajiny a člověka. RNDr. Václav Cílek, CSc., spolupracoval na několika rozhlasových a televizních pořadech, které přinášejí především zájem široké veřejnosti o problematiku stezek a krajiny.

1.2 Metody studia starých stezek

„Při výzkumu starých stezek je vhodné postupovat v několika směrech: podle dochovaných zpráv a studií, podle poznatků získaných z přehledných map novějšího data a vedle toho podle údajů ze starých podrobných map a podle průzkumu v krajině samé. Výsledkem studia by mělo být zachycení pokud možno souvislého průběhu stezky nebo sítě stezek v daném území, popř. s jejich hierarchickým členěním, aby jejich aplikace při studiu různých problémů, např. historických, byla vůbec možná. Je při tom zřejmé, že pokud jde o přesnost

⁸ *Ing. Ivan Vávra* publikoval své studie stezek ve sborníku *Historické geografie*:

Osecká cesta-hrobská cesta, *Historická geografie* 20/1982, s. 187-201.

Mostecká cesta, *Historická geografie* 18/1979, s. 351-382.

Srbská cesta, *Historická geografie* 17/1978, s. 369-432.

Žitavská cesta, *Historická geografie* 12/1974, s. 27-91.

Řezenská a norimberská cesta, *Historická geografie* 11/1973, s. 31-100.

Formanská místní jména, *Historická geografie* 10/1973, s. 171-173.

Polská cesta, *Historická geografie* 8/1972, s. 3-30.

Trstenická stezka, *Historická geografie* 6/1971, s. 77-132.

Haberská cesta, *Historická geografie* 3/1969, s. 8-32.

Uherská cesta, *Historická geografie* 1/1968, s. 43-61.

⁹ *RNDr. Václav Cílek, CSc.*: geolog, klimatolog, spisovatel a popularizátor vědy. Spolupracoval na s Českou televizí na pořadech:

Putování starými cestami (2005)

Aleje jako součást naší krajiny (2007)

Kameny v české krajině (2008)

Z publikační činnosti ve vztahu ke krajině stojí za zmínku především:

CÍLEK, V. 2005: *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán.

CÍLEK, V. 2005: *Makom*. Praha: Dokořán.

zakreslení detailního průběhu stezek, nelze ve všech úsecích tras dosáhnout ideálního stavu.¹⁰

Pro dohledávání stezek neexistuje prakticky jedna konkrétní metoda, která by vedla k jasnému dešifrování. Ing. Radan Květ nabízí metodu, která je však velmi úzce pojena s vědami geografie a geologie. Pan Ing. Radan Květ upřednostňuje rozpor přírodních predispozic a zaměřuje se na stezky doby historicky nedoložitelné tedy pravěké. Jeho výzkum je však velmi důležitý i pro dobu historickou, jelikož se dá předpokládat, že stezky z doby pravěké mohly být využívány, alespoň v určité míře i v době historické. Musíme mít však na paměti, že krajina doznala v průběhu stovek let velkých změn.

Studium stezek tak lze z pohledu výběru metod popsat jako velmi komplikované, neboť nelze vybrat jen jednu vhodnou metodu. Jedná se o využití velkého počtu metod, které jsou shrnuty v souhrnném názvu historicko-geografická metoda. Historicko geografická metoda je však názvem, který zaštiťuje metody dotýkající se oborů historie, geografie, kartografie, ale též oborů jako ekologie, klimatologie, hydrologie, přírodní vědy, moderní technologie aj.

Z historických metod se využívá především zpracování hromadných dat. Geografické metody nabízejí především metodu retrospektivní, která studuje minulé a současné poměry v krajině jako výsledek historického vývoje a zároveň „metodu retrogresivní, která rekonstruuje minulou krajinu z prvků dochovaných v současné krajině.“¹¹ Jednou z nejdůležitějších metod je metoda kartografická, jejímž výsledkem „jsou tematické historické mapy, mapové konvoluty nebo atlasy (dvojměrné i digitalizované), do nichž autor transformuje nejen zjištěné údaje, ale i své představy, teoretické pohledy a přijaté závěry.“¹²

Mezi moderní a patrně nejpřesnější metody, které využívá i archeologie, patří letecké snímkování krajiny a laserové skenování povrchu. Letecké

¹⁰ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 22.

¹¹ SEMOTANOVÁ, E. 1998: Metody historické geografie, In Historická geografie. Praha: HIU AV, s. 62.

¹² SEMOTANOVÁ, E. 1998: Metody historické geografie, In Historická geografie. Praha: HIU AV, s. 63.

snímkování považují odborníci na studie stezek za velmi praktické, nedestruktivní a oproti laserovému skenování málo nákladné. Pro pohled z ptačí perspektivy lze dnes využít snímkování dostupné na internetu, ale pro detailnější studie je často voleno snímkování z menších výšek. Myšlenka o využití leteckého snímkování při badatelské činnosti se zrodila v Anglii v meziválečném období.

Leteckých snímků lze využít především za předpokladu dobré znalosti této metody a schopnosti dešifrovat informace, které snímek sděluje. „Za příznivých vlhkostních podmínek umožňuje letecká fotografie způsobem podobným rentgenovému snímku proniknout dnešním uspořádáním polí do starších vrstev zaniklých v důsledku změn na přelomu 18. – 19. století nebo ještě dříve.“¹³ Odhalení průchodu starých komunikací, úvozových cest, zahloubených příbytků, či změny řečiště je založeno na nerovnoměrném vysychání půdy. „Na fotografii se tento proces, zachytitelný většinou jen ve velmi krátkých obdobích, projevuje odlišným tónem zbarvení ornice, nebo nestejnou barvou a vzrůstem vegetace.“¹⁴ Letecké snímky mohou být jen zřídka použity pro studii průchodu stezky lesem. V případě lesů je naopak nejpraktičtější metoda terénního výzkumu, jelikož v lesích bývají stopy po bývalých komunikacích, jak je tomu v případě Zlaté stezky, nejdochovalejší. Metodou leteckého snímkování, tedy nedestruktivní archeologií, se zabývá Prof. PhDr. Martin Gojda, CSc.¹⁵ ze Západočeské univerzity v Plzni.

Z moderních metod lze rovněž využít výše zmiňovaného laserového skenování povrchu, známé pod jménem LIDAR. Tato technologie našla využití

¹³ ŠTĚPÁNEK, M. 1968: Patrocinia a středověké cesty, In ČSČH roč. 16, Praha, s. 551-570 s. 565.

¹⁴ ŠTĚPÁNEK, M. 1968: Patrocinia a středověké cesty, In ČSČH roč. 16, Praha, s. 551-570 s. 565.

¹⁵ Prof. PhDr. Martin Gojda, CSc. je odborníkem na leteckou archeologii. Je vedoucím a vyučujícím na Katedře archeologie na Západočeské univerzitě. Jeho specializací je krajinná a sídelní archeologie, letecko-archeologický průzkum a letecká archeologie, teorie a metodologie v archeologii a raný středověk. O letecké archeologii pojednává v publikacích:

GOJDA, M. 1997: [Letecká archeologie v Čechách](#) - Aerial Archaeology in Bohemia. Archeologický ústav - Institute of Archaeology. Praha - Prague 1997.

GOJDA, M. 2000: [Archeologie krajiny](#). Vývoj archetypů kulturní krajiny. Praha: Academia.

GOJDA, M. 2005: Krajina pravěkých Čech ve světle nedestruktivní archeologie. In: J. Hašek – R. Nekuda – M. Ruttka eds., *Ve službách archeologie* 6, 29-42. Brno.

GOJDA, M. 2005: Features, Sites and Settlement Areas in the View of Air Survey (Bohemia, 1992-2003). In: *Air Photography and Archaeology 2003. A Century of Information* (J. Burgeois – M. Meganck eds.), Gent s. 101-111.

v archeologii, geografii, geologii a jiných oborech. PhDr. Jan Michálek se k tomuto typu zaměřování vyjádřil jako k nejpřesnější metodě, která dává možnost badatelům z výše jmenovaných oborů pracovat se záznamy, které pomocí laseru odhalí poruchy povrchu a vedou tak badatele i v místech, které jsou v krajině lidským okem neodhalitelné. Těchto snímků lze využívat především v místech, kde došlo k velkým zásahům člověka, zejména pak v zemědělských oblastech. Pan Michálek by tuto metodu doporučil i pro studii průchodu stezek krajinou, ale pro vysoké náklady, které jsou s touto metodou spojené, ji bohužel nelze využít.

1.3 Hierarchie stezek

V případě dělení či hierarchizace stezek se držím jednoho z erudovaných odborníků v tomto oboru a to Ing. Radana Květa, který stezky v době pravěké, ale též historické rozděluje do tří stupňů.

Jako první a nejvyšší stupeň se uvádí dálkové stezky. Tyto stezky jsou hlavními spojnicemi českých zemí se zahraničními centry obchodu či navazují na tzv. stezky hlavní, jakou byla např. Dunajská stezka, která byla po dlouho dobu velkou tepnou obchodu ve střední Evropě. Dálkové stezky se také staly prvními trasami, využívanými k pravidelné lidské komunikaci. „Rekonstruovat celou síť dálkových stezek v naší republice lze jen v mapě malého měřítká (tj. nejlépe 1 : 1 000 000).“¹⁶ Detailnější rozbor těchto stezek lze dělat na mapách většího měřítká. Detailním rozbořem například pro mou práci velmi významné Zlaté (nebo též Solné) stezky se zabývají od roku 1990 páni PhDr.Petr Zavřel a PhDr.František Kubů (viz níže) a detailnější bádání bude i mým úkolem. „Mapa dálkových stezek České republiky byla prvně vydána podle předlohy, vypracované ve spolupráci dvou autorů (Květ – Řehák 1993)“¹⁷ Tato mapa nám dává jasný přehled o průchodu komunikačních tepen Českou republikou v dnešní podobě. Tento typ stezek můžeme považovat za stálou kostru celé sítě stezek.

¹⁶ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 8.

¹⁷ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 8.

Druhým stupněm stezek jsou trasy regionální. Tyto regionální trasy měly povětšinou funkci zkracování dálkových stezek a jsou silně vázány na přírodní predispozice.

Třetím stupněm jsou trasy lokální. Stejně jako trasy regionální jsou silně vázány na přírodní predispozice. Jejich funkce je taktéž obdobná jako u regionálních tras. Především měly zkracovat spojení mezi sídly. „Lokální stezky mohou mít hustotu podstatně větší než stezky regionální a dálkové. To platí ovšem až pro dobu vrcholného rozvoje stezek v historické době.“¹⁸ Tyto stezky mohou být dnes nalézány v krátkých úsecích prakticky kdekoliv. Co se týče terminologie stezek, pak se názvy dochovaly až z dob od 15. století. Z dřívější doby se nám pojmenování stezek nedochovalo.

1.4 Názvy stezek

Stejně jako u vymezování a lokace stezek jsem i v případě terminologie upřednostnil poznatky pana Ing. Radana Květa, ne jinak tomu je i s jejich terminologií. Pan Květ k názvům stezek využil starých názvů, pojmenování zemských stezek z doby 15. století, které ve většině případů nesou v názvu název cílového města či země. „Za hlavní body ve střední Evropě je nutno označit lokality na Dunaji, ležící při ústí jeho přítoků. Od nich se vinuly stezky k ústím řek na Baltu a procházely při tom i území naší dnešní České republiky. Sídlní centra jako Praha či Brno vznikla až v našem tisíciletí. Proto na nich stezky nemohly začínat ani končit. Pokračovaly v jejich okolí a napojovaly se či křížily podle přírodních daností.“¹⁹ Proto se nám dochovaly názvy stezek jako: Řezenská stezka, Pasovská stezka, Linecká stezka, Norimberská stezka, Polská stezka apod.

Dále již méně známé využití hydronym neboli vlastních jmen vod, v tomto případě řek. Z těchto je nám jistě nejznámější stezka Dunajská, jakožto bývalá hlavní tepna obchodu. Méně známé nám jsou pak stezky, které jsou pojmenovány podle menších toků: Nisko-Jizerská stezka, Bystřická stezka, Úhlavská stezka, Úslavská stezka atd.

¹⁸ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 11.

¹⁹ KVĚT, R. 1997: Staré stezky v České republice. Brno: Moravské zemské muzeum, s. 6.

„Název mohl být převzat i z pojmenování malých obcí ležících na hranici, na „předělu“ u sedel, i u takzvaných zemských bran, či v údolích u brodu nebo u místa se snadnější obranou a také u lokality vhodné pro vybírání cel, mýt.“²⁰ Do 15. století se nám pojmenování stezek nedochovalo. Od 15. století jsou zemské stezky pojmenovávány na základě funkce stezky či podle cílových měst, kam stezky vedly. Jako zdroj k pojmenování stezek sloužily často materiály z různých profesních skupin: obchodníci, vojáci, duchovenstvo či šlechta a z nich může plynout rozdílné pojmenování pro trasy totožné.

1.5 Dělení stezek podle Ing. Radana Květa

1) Dunajská stezka – jedná se o páteř všech stezek neboli stezku hlavní. Od Dunajské stezky se do našich zemí odkláněly různé stezky. „Nejdůležitější pro území Čech byla Řezenská stezka uplatňována od pravěku. Další dvě trasy Pasovská stezka a Linecká stezka měly rovněž uplatnění od pravěku, ale nejsnazší byl průchod první vyznačenou Řezenskou stezkou a poté Lineckou stezkou. Na Moravě bylo frekventováno několik tras Jantarové stezky.“²¹ Dunajská stezka je dnes především symbolem cykloturistiky.²²

2) Břeclavská stezka - cesta od Znojma na Břeclav

3) Česká - často též nazývána *Trstenická*. Cesta vedoucí z Prahy do Brna

4) Erfurtská - též *Sedlecká*. Cesta od Prahy do Erfurtu.

5) Haberská - též *Habrská, Znojemská, Videňská*. Cesta od Kolína po Znojmo.

6) Jantarová - cesta od Jadrana k Dunaji. Má několik větví:

a) znojemskou

b) lávskou

²⁰ KVĚT, R. 1997: Staré stezky v České republice. Brno: Moravské zemské muzeum, s. 6.

²¹ KVĚT, R. 2011: Atlas starých stezek a cest na území České republiky; Brno: VIDI, s. 38.

²² Celou trasu v délce zhruba jednoho tisíce kilometrů jsem měl možnost projet a prozkoumat od Regensburgu (Řezna) po Bratislavu. Viděl jsem tedy nejdůležitější bývalé křižovatky a posvátná místa při městech Degendorf, Passau, Linz, Melk, Perk, Sant Pölten, Krems, Tulln, Klosterneuburg, Vídeň, Petronell-Karnutum, Bratislava.

c) břeclavskou

- 7) Jičínská - též *Krakovská*. Cesta od Starého Jičína na Těšín.
- 8) Libická - též *Liběcká, Libětina, Líbečská, Žďárská*. Cesta vedla od Čáslavi až po jihomoravský uzel Jantarové stezky.
- 9) Linecká - kopíruje řeku Vltavu od jihu k severu. Cesta vedla od Lince ku Praze přes České Budějovice.
- 10) Norimberská - cesta od Prahy, přes Beroun, Plzeň, Pílmdu, Cheb a dále na Norimberk
- 11) Olomoucká - od Olomouce k Uherskému Hradišti a na Bratislavu.
- 12) Pasovská - též *Prachatická, Zlatá*. Cesta spojovala Pasov přes Volary, Prachatice, Písek a Prahu. Tato stezka měla několik variant.
- 13) Polská - též *Kladská, Náchodská*. Cesta od Prahy na Kladsko.
- 14) Řezenská - též *Domažlická*. Cesta od Plzně přes Domažlice na Řezno.
- 15) Srbská - též *Chlumecká*. Cesta od Prahy na Drážd'any.
- 16) Uherská - cesta od Uherského Hradiště směrem na Trenčín směrem k Váhu.
- 17) Vitorazská - cesta od města Vitoraz (Weitra) či Světlou (Zwettl) spojuje se středem Čech.
- 18) Žitavská - též *Záhošťská, Vartmberská, Vartenberská*. Cesta od Roudnice do Žitavy.
- 19) Březnická - též *Vintířova, Hartmanická*
- 20) Mostecká - též *Mostská, Kopistská*
- 21) Trstenická - cesta od Litomyšle do Olomouce
- 22) Bílinská

- 23) Blšanská
- 24) Bystřická
- 25) Dyjsko-svratecká
- 26) Jílovská
- 27) Kamská - jedna z přístupových cest do Čech od Dunaje. Název je odvozen od řeky Kamp.
- 28) Moravická
- 29) Nisko-jizerská
- 30) Oheřská
- 31) Olešská
- 32) Opavická
- 33) Orlicko-romžská
- 34) Ploučnická
- 35) Sázavská
- 36) Úhlavská
- 37) Úslavská²³

Celé toto dělení dálkových stezek a jejich spojnic je pouze jednou z možných interpretací dělení. Pan Květ se ve své studii neopíral o historické prameny, a přesto si ho odvažují označit za osobnost v rámci stibologie, geografie a historické-geografie.

²³ Od čísla 22 se jedná se o stezky kratší nežli stezky dálkové a jejich funkce je spojována především s propojováním dálkových stezek či obcí, proto jim pan Květ přikládá název „Spoje“.

1.6 Vývoj stezek

Samotný vývoj stezek lze jen stěží přesně určit. Vývoj stezek je spjat s pohybem obyvatel na našem území (práce je pochopitelně držena v měřítku ČR). Pohyb lidí je starý jako lidstvo samo. „Jako pravděpodobnou domněnku lze vyslovit představu, že od neolitu, při zvýšení počtu obyvatelstva a potřeby kontaktu (získávání surovin, ať pokojnou cestou nebo násilím, výměny materiálů apod.) se objevovaly už vyšlapané pěšiny na dlouhé trati.“²⁴

Některé stezky se lidem dochovaly již od pravěku a jiné si museli lidé vytvářet sami. Vývoj stezek je též spojen s přesunem obyvatelstva v rámci osidlování nových úrodných půd a přesunem lidí z niv i do hůře obhospodařovatelných míst od konce doby bronzové do období Velké Moravy, s pohyby za obchodem, popřípadě mohou být stezky spojeny i s těžbou surovin. S koncem 10. století přichází změna, když dochází k úplné okupaci staré kulturní krajiny a s následným demografickým rozvojem. V průběhu tří staletí došlo k úplné okupaci krajiny až na vyšší polohy. Vrcholem tohoto rozvoje je počátek 14. století.

Na rozvoj stezek měla také vliv vznikající města v období 13. - 14. století. Tato města většinou vznikala na důležitých křižovatkách obchodních cest či na místech, kde byla řeka nejsnáze překonatelná, tedy u brodů. Křižovatka obchodních cest se tak stávala centrem vznikajících měst. Tento způsob osidlování byl však znám již od pravěku, kdy uzly dálkových stezek se staly opěrnými body pro vznik sídel a větších aglomerací. Důležitost těchto sídel byla pak odvozována od důležitosti stezek, respektive podle frekvence těchto stezek. Je jasné, že na křižovatkách dálkových a regionálních tras je rozvoj dané osady, sídla či následně města větší než na křižovatkách tras regionálních či lokálních.

Cesty byly obvykle schůdné, jak již bylo řečeno výše, jen v určitém ročním období za předpokladu dobrého počasí. Jednalo se tedy o období od jara

²⁴ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 11.

do podzimu. Především sníh, tající sníh a rozvodněné řeky obvykle komplikovaly průchod oblastí. Od toho se též odvíjely lokace stezek. Přesto, že stezky často kopírovaly či obepisovaly nějaký vodní tok, vždy byly situovány v dostatečné vzdálenosti od řeky. Řeka sloužila pro lidi především jako vodní zdroj, ale též pomáhala při orientaci krajinou. Řeka však mohla přinášet i nelehká úskalí především z jara, kdy se vylila z koryta a způsobila tak, že mokřadla a bažiny v jejím okolí se staly neprostupnými. Proto museli lidé využívat výše situovaných cest, aby si zajistili jistou průchodnost. Proto čas od času docházelo na rozdělení této stezky na dvě. Horní a dolní trasu. Dolní trasa vedla podél řeky. Horní trasa byla vedena sušší oblastí, pro klidnější průchod. Druhým důvodem horní trasy bylo též vyhnutí se neustálému kopírování meandrů řeky a ukrácení si tak cesty. Délka trasy nebyla tím nejdůležitějším faktorem. Trasa měla být především dobře schůdná a měla si po co nejdelší úsek udržet rovný, pokud možno ne příliš stoupavý profil.

Značení na cestách je známo již od pravěku. Už samotný ráz krajiny dokázal člověka vést. Dostatečná vzdálenost od vodních toků na lehce vyvýšeném místě, překlenování kopců se provádělo zásadně údolími či horskými průsmyky. Pro snadnější orientaci se však využívalo určitých symbolů, které procházejícího člověka navedly. Těmi jsou míněny různé: menhiry, milníky, bloky hornin, hromádky kamení či nějaké posvátné objekty. O těchto objektech můžeme podle Ing. Radana Květa najít jasné doklady v literatuře, více než dva a půl tisíce let staré. Toto značení bylo ovlivněno příchodem křesťanství do našich zemí, kdy milníky při cestách byly označeny kříži, začala se stavět boží muka a sochy či obrázky světců. U velkých křižovatek dálkových stezek byly budovány kapličky, kaple či kostely.

1.7 Význam stezek

Hlavní význam stezky byl vždy spjat především s obchodem. Vytvoření jakékoliv stezky vedlo k snadnějšímu postupu při dopravě surovin. „Již za časů Marobudových a ještě dříve, byly Čechy hledaným tržištěm kupců římských, no i čínských, neboť dle svědectví Tacita a Velleja Paterkula nalezeny jsou po porážce Marobudově v jeho zemi kupci čínští. Sem patří stezka Chebská, Domažlická

a Prachatická, o níž Sláma soudí, že pradávni obyvatelé Čech užívali stezky té k válečným tažením proti římským legiím stojícím na Dunaji.²⁵

Jelikož stezky vytvářely informační síť, plnily a plní též funkci informační, socializační a komunikační, ať se již jednalo o pouhé mluvené slovo či v pozdější době po christianizaci o písemné zprávy. Co se týče jiných typů zpráv, které Ing. Radan Květ zmiňuje, tak přenos informací bubny z kopce na kopec či pálení ohňů je pro nás dnes bráno spíše jako legenda, ale zvony kostelů, zvoníček či kapliček, slyšíme především na venkově dodnes. Klekání, oznámení šesté či polední hodiny je nejčastější jev, který nese tuto informaci krajinou a je zachytitelná na kilometry daleko. I tzv. umíráček nebo počátek mše je na vsi velmi dodnes cenou informací.

Funkce socializační byla spjata s neustálým střetáváním se při cestách a výměnou informací o dostupnosti zboží a materiálů, opracování a zpracování různých materiálů, také informace z oblasti léčitelství, kultury a podobně.

Z pohledu pedagogického nám stezky jsou schopny poskytnout možnosti, které bych v rámci této diplomové práce rád rozebral. Tento historicko-geografický jev nabízí řadu využití. Už jen fakt, že je v dnešní době kladen velký důraz na interdisciplinární prolínání, může nám i studie stezek v této činnosti pomoci.

1.8 Obchod

Hlavní funkcí všech stezek bylo zprostředkování obchodu. Ten se v jižních Čechách dotýkal především solných ložisek v Hallstatu a Halleinu. Od těchto solných ložisek k nám od nepaměti vedly solné stezky. Sůl se na stezkách stala nejdůležitějším dovozním artiklem, jelikož v Čechách nebyla možnost zásobování z vlastních zdrojů. Co však nabízeli obyvatelé našich zemí za sůl? Lidé byli ochotni za sůl nabízet mnoho. Kosmas ve své kronice popisuje české země jako země mlékem, medem a strdím oplývající. Především vosk a med lesních včel, kožešiny, koně, ale také otroci se při obchodování staly hlavním nabízeným

²⁵ HRAŠE, J. K. 1885: Zemské stezky strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují, s. 12.

produktem. Dalším možným směnným artiklem mohlo být též zlato, které se v oblasti Pošumaví nacházelo. Získávalo se buď rýžováním z řek Otavy, Blanice, Volyňky a jejich mnoha dalších přítoků či přímo těžbou. Ta byla známa především v oblasti Hartmanic a okolí Kašperských hor, kde se zlato těžilo již v období 13. století. „Ještě roku 1426 bylo v okolí Kašperských hor v provozu 37 dolů na zlato.“²⁶ Hallstattští obchodníci obchodovali s potravinami a to především obilím, které nebyli schopni vypěstovat z důvodů nevhodné krajiny v okolí solných dolů.

V dnešním Rakousku, jihovýchodně od Salcburku, kde se Hallein a Hallstatt nachází, byla sůl běžným zbožím, naproti tomu sto kilometrů severněji byla sůl nejcennějším zbožím. Vesnička Hallstatt se nachází na úpatí hory Salzberg, při jezeře Hallstätter See. Z archeologických nálezů jsou alpská ložiska soli v Hallstattu a Halleinu známa již od neolitu. Z počátku byla sůl získávána z povrchových dolů, které se v průběhu let měnily na hloubkové doly. Zpracovávala se jak kusová sůl, tak solný roztok, tzv. solanka. K dálkovému obchodu docházelo podle Jiřího Andresky již od doby bronzové. Dálkový obchod mohl být veden pouze etapovým způsobem, jelikož obchodníci za jeden den urazili cestu se svým zbožím maximálně 30 kilometrů dlouhou. Pozůstatky po těchto zastávkách se nám v krajině dochovaly. Jsou to zbytky po dávných hradištích, jaká se stavěla v době bronzové, halštatské, laténské a později slovanské. Jelikož ne všechna hradiště bývala vždy trvale osídlena a o funkci mnohých hradišť se dodnes polemizuje, nabízí se možnost využitelnosti těchto hradišť pro uskladnění zboží, přenocování a obchodování.

Solné doly v Hallstattu se staly obchodním centrem doby pravěké. Naproti tomu doly při městečku Hallein, jižně od Salzburgu, se staly prosperující oblastí okolo roku 300 př. n. l. „Keltové byli vyspělí lidé a zřejmě již od samého svého příchodu zavedli dopravu soli po řekách Salzachu, Innu a Dunaji. Tím byl velice znevýhodněn Hallstatt, protože jeho řeka Traun měla na své cestě nepřekonatelný

²⁶ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 13.

traunský vodopád.²⁷ Podle dochovaných zpráv byl hallstattský důl okolo roku 400 př. n. l. již v úpadku a halleinský důl v největším rozmachu.

Obchod se solí se v rámci Čech netýkal pouze alpských zdrojů. Například oblast severních Čech se již od nepaměti zásobovala solí saskou. Pro Prahu platilo, že se sem dostávala sůl jak saská tak alpská. „Na počátku středověku disponovala saskou solí zejména církev. Roku 775 daroval Karel Veliký solivar dvora Salzingen Hersfeldskému klášteru. Solné prameny v místě Westera daroval klášteru ve Fuldě.“²⁸

Vraťme se však zpět k alpským zdrojům, které jsou pro jižní a jihozápadní Čechy důležité. Pány solav v alpské solné komoře byli v 7. století vévodové bavorští. V 8. a 9. století si významné postavení v solném obchodu získalo arcibiskupství v Salzburgu (r. 798) a biskupství v Pasově (r. 738).

První zprávy o obchodu se solí s Velkomoravskou říší se nám dochovaly ve Fuldských análech z roku 892. Tato zpráva zpravuje bulharského knížete Laodmira, aby na základě prosby krále Arnulfa nedovážel sůl na Velkou Moravu knížeti Svatoplukovi.

Další cenné zprávy můžeme též získat z Raffelstettského celního řádu (*Inquisitio de theloneis Raffelstettensis*).²⁹ Tento celní řád byl vydán mezi léty 902-906 z pověření východofranckého krále Ludvíka IV. Dítěte a obsahuje záznamy o obchodování z 10. století v oblasti městečka Raffelstetten, které se nachází na pravém břehu Dunaje nedaleko města Lince. Ze záznamů vyplývá, že se v této době nedalo do Podunají z Čech dostat vozy a tak byly přes Šumavu využívány stezky soumarské, které do Čech v době 10. století vedly již od pravěku.

²⁷ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 16.

²⁸ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 26.

²⁹ CDB I, č. 31, s. 33-36 dostupné: *Centrum mediévistických studií* [online]. 2005 [cit. 2011-11-24]. Czech Medieval Sources online. Dostupné z WWW: <<http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=2&bookid=76&page=34>>.

1.9 Jak a čím se cestovalo

„Dopravu obstarávaly karavany soumarů a především nosiči. Jezdilo se i na koních, kteří byli také v párech zapřaháni do vozů, jak můžeme soudit z nálezů bohatých pohřbů na vozech, například v knížecích bylanských hrobkách z doby zhruba 700 let před našim letopočtem. Na Moravě části vozu našli i ve známé jeskyni Býčí skála u Adamova v Moravském krasu. Z Dobřic u Přerova pochází nález kostěné střenky nože s rytinou čtyřkolového vozu s koňským zápřahem.“³⁰ Dopravu na vozech a pravidelný dálkový obchod známe již z doby bronzové. „Tehdejší obchodníci cestovali na sever hlavně proto, aby nakoupili zboží pro jihoevropský trh: kožešiny, vosk, med, kovy, koně, možná i otroky. Jako protihodnotu s sebou vezli vyspělé výrobky svých zemí, nejspíše látky, zbraně a nádoby. Jistě vozili i vzácnou sůl.“³¹

Mezi hlavní dopravní prostředky Keltů patřil dvoukolový vůz tažený koněm. Kola nalezená na oppidech ve Stradonicích a Starém Hradisku měla šest, osm až deset paprsků a byla upevněna na ose zákolníky. O šířce vozu si můžeme udělat představu z nálezů stop vyjetých na cestě k bráně Starého Hradiska a v bráně oppida na Hrazanech. V obou případech je vzdálenost vyježděných kolejí 120 cm. K osobní dopravě používali Keltové koně, což dokládají nejen četné nálezy dvoučlánekových uzd, ale i ostruh. Na oppidu v Hrazanech byla také nalezena podkova, svědčící o tom, že Keltové již své koně kovali.³² „Kovové zákolníky a některé další komponenty korby vozu o předpokládaných rozměrech 2, 6 x 1, 1m byly pobity kováním. Ke koni jako dopravnímu prostředku náležela kovová uzda (konkrétně dvoudílné udidlo) a součástí postroje v podobě různých bronzových průvleček a ozdobných závěsků.“³³ Mezi keltskými dopravními prostředky nefigurovaly pouze vozy dvoukolové, ale též čtyřkolové. O dvoukolových vozech máme informace, že nepřesahovaly délky 2, 5 metru.

³⁰ MUSIL, J. F. 1987: Po stezkách k dálnicím. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, s. 64.

³¹ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 18.

³² Srov. MUSIL, J. F. 1987: Po stezkách k dálnicím. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, s. 66-67.

³³ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 108-109.

V době stěhování národů je hlavním dopravním prostředkem kůň. Ten byl používán především sociálně výše postavenou vrstvou. Jednalo se o speciální druh stepního koníka, který byl malý a rychlý.

„V době předfeudální bylo při častém nepřátelství kmenů a nejednotné správě pro zajištění bezpečnosti nutné, aby se obchodníci sdružovali do velkých karavan se silným doprovodem; tyto karavany se skládaly většinou z nákladních soumarů. Vykonávaly cesty, trvající velmi dlouhou dobu, zdržovaly se na jednotlivých tržištích po delší čas. Počítalo se s trváním jejich cesty až do několika let, jak dokazují zvyklosti z 8. století.“³⁴

Již v průběhu 9. století dochází k rozšiřování starých cest, jelikož původní cesty byly povětšinou vyšlapány pěšími soumary a s větším využíváním vozů, muselo logicky dojít i k úpravě cest, aby mohly být i nadále využívány. „Když byla cesta již příliš rozježděná nebo hluboká, a proto i těžko schůdná, jezdilo se vedle ní a tak se přesunula i vícekrát.“³⁵

Ztělesněním obchodu po stezkách se však stali soumaři. Soumaři byli lidé z řad sedláků, kteří přepravovali zboží na svých koních. Pakliže se jednalo o soumary na Zlaté stezce, koně soumarů často přepravovaly náklad, který vážil až 150 kg. Tito soumaři se proslavili především přepravou soli, kterou přepravovali v dřevěných vědrech zavěšených na hřbetech koní. Tato vědra jsou dnes známa pod názvem prostice. Tyto prostice „byly zhotoveny z hladkého bezslového smrkového nebo jedlového dřeva, jaké mohly poskytnout alpské horské lesy.“³⁶ Nádoby na přepravu zboží musely být rovněž vyrobeny z lehkého materiálu. Zaprvé aby příliš netížily a koně tak unesli více nákladu, a za druhé, aby nepřitěžovaly soumarům, kteří museli tyto prostice překládat při překonávání tras,

³⁴ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 18

³⁵ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 19

³⁶ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 29.

které byly pro koně neschůdné.³⁷ Tvar prostice je nejlépe patrný z erbu města Hartmanice na Šumavě.

Rychlost pochodů na těchto stezkách se lišila především podle krajinného reliéfu. Je jasné, že nemohla být stejná rychlost v oblastech kopcovitých či horských a v oblastech nížinných či oblastech s lépe upravenými stezkami. Proto je vzdálenost uražená během jednoho dne odhadována na 15-30 km denně. Rychlost pochodu je odhadována průměrně na 2-4 km za hodinu.

1.10 Pomocníci při dohledávání stezek

V případě dohledávání konkrétního průchodu stezky se nelze spoléhat jen na písemné prameny, které jsou v případě této bádané oblasti spíše strohé. Je třeba se opírat o materiály z oblasti kartografie, které jsou schopny nám dát alespoň částečnou představu ze záznamů o průběhu cest, vodních toků, železnic, záznamy o výskytu kostelů, kapliček, hradů, zámků apod. Z map a plánů lze vyčíst mnoho užitečných informací. „U nás jsou nejpřístupnějším poučením o průběhu stezek už dříve vzpomenuté staré vojenské mapy v měřítku 1:75 000. V nich jsou zachyceny v široké škále komunikační linie od pěšin, přes polní cesty, až po silnice. Četné z těchto jednoduchých tras v nových mapách už zakresleny nejsou, protože už vůbec neexistují, nebo jen v krátkých zapomenutých úsecích. Podle získaných poznatků z uvedených vojenských map je možné se orientovat a zaznamenat pravděpodobný průběh stezek.“³⁸

Dalším důležitým zdrojem jsou terénní ukazatele v podobě úvozů, polních cest, brodů, mostů, církevních staveb (kaple a kapličky byly povětšinou vystavovány čelem ke stezce (obr. 1), křížů, křížků (obr. 2), božích muk (obr. 3), nejrůznějších světských staveb, hradišť, hradů, tvrzí, zámků, strážnic, stráží, hospod, milníků, apod.

³⁷ Na přednášce Tradice Zlaté stezky ze dne 22.9.2011 v Kašperských Horách byly PhDr. Františkem Kubů a PhDr. Petrem Zavřelem uvedeny mnohé příklady problémů do kterých se koně v rekonstrukci soumarských pochodů dostávají např. překonávání příkopů, přechody řek a podobné.

³⁸ KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 19.

Dále se o minulosti stezky dozvídáme především z archeologických vykopávek, z nálezů starých mincí, hrotů šípů, kousků mečů, podkov a ostruh. Všechny nálezy popisují život, který se na stezce odehrával. Většina cest byla též vybavena základními službami pro soumary a obchodníky jako byly stáje, kovářny a hospody či hostince. Při cestách se usazovali řemeslníci z důvodu častých poruch povozů při přepravách a měli tak zaručenou práci.

V rámci bezpečnosti byly při cestách vystavovány strážnice, které měly za úkol bránit soumary a jejich náklady. „Při strážnicích bývala mýta čili celnice, tj. místa, domky, kde se od soumarů, zboží vezoucích, poplatek celní vybíral, tj. kde se zboží vyclívalo, anebo kde se „mostné“ a „převozné“ (naulum) se platívalo. Takové staré celnice byly počátkem celnic státních.“³⁹

Místa pro strážnice se vybírala podle dobré strategické polohy, která byla výhodná především pro snazší bránění stezky. Většina těchto míst byla zvolena na návrších či hřebenech kopců, ze kterých měli obránci dobrý přehled o situaci, která se na stezce děla. Výběr místa tedy musel mít určité přírodní predispozice, které si následně člověk ještě upravoval. „Pro úplné bezpečí ještě zákopy, vyhodili valy, tu a tam dosti vysoké, zřídili terasy a ustavili jisté muže, kteří občasně se střídající, na výšinách těchto jako strážníci trvali, odtud celou krajinu daleko široko bedlivě pozorující a prosmykův a stezek těch pilně střechnouce. Strážníkům těm dáno později jméno „lesních“, „chodcův“ a „chodův“, jak z listin k roku 1031 se vztahujícím, vysvítá.“⁴⁰

Úkoly a funkce Chodů byly poměrně prosté. Měli bránit oblasti pohraničí a stezek proti vstupu cizích vojsk, měli za úkol hlídat dodržování hranic, či zda nedochází k jejich porušování. Z jejich funkce jim vyplývala značná privilegia. Často byli osvobozeni od řádných i mimořádných daní a jejich pře neměly být řešeny domácími soudy, ale přímo panovníkem. V Čechách za obecně nejznámější strážce stezek a bran jsou považováni Chodové z oblasti Klatovska a Domažlicka. „Místa, na kterých tito strážníci na strážci stáli, s nichž celou krajinu domácí i cizí obzírali a jí střežli, slula strážnice, stráže, stříteže a střížovy, (později

³⁹ HRAŠE, J. K. 1885: Zemské stezky strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují, s. 15.

⁴⁰ HRAŠE, J. K. 1885: Zemské stezky strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují, s. 86.

varty) a brány zemské (porta terrae, porta regni, porta custodiae), v němčině pak: Warta, Hutberg, Landshut a ještě později Wartenberg atd. se jmenovaly, kteráž jména až po naši dobu se zachovala.⁴¹

Pro bezpečnost průchodu se též používal doprovod. Osoby zabývající se funkcí doprovodu byly nazývány „provody“. Podle tohoto označení lze dodnes vypátrat i jména měst, která jsou takto pojmenována: Provodov, Provodín, Provoz apod.

Důležitý je též důkaz o křížení cest, místě brodu, přivozu nebo mostu. Křížení cest bylo často doprovázeno výstavbou některých výše jmenovaných staveb. Ať již šlo o stavby sakrální či světské. Často byla na těchto místech vystavována boží muka, aby cestujícím připomínala Ježíšovo utrpení. Některé z těchto významných míst byla doprovázena vysazením např. stromu, který mohl mít více funkcí. Buď zkrašlovací či orientační. Památné stromy většího vzrůstu mohly též sloužit jako dobrý orientační bod v krajině díky své dobré viditelnosti.

Dalším známým ukazatelem byly a jsou brány městské a zemské, které se nám naštěstí v mnoha městech dochovaly a svými jmény, často nám sdělují nějaké informace (např. směr cesty). Příkladem takovéto brány je Červená brána (někdy též nazývána branou „pražskou“ či „severní“) v Horažďovicích. (obr. 4) „V prvních dobách byly zemské brány jenom asi u nejhlavnějších stezek zemských a v XI. a XII. století, kdy ještě zděných hradů nebylo, měli jsme v Čechách 16 bran, které byly valy a snad i baštami opatřeny; později pak od 12. do 13. věku rozmnožil se počet jejich asi na 20.“⁴²

Při studii starých stezek se můžeme setkat s kamennými kříži (obr. 5), u kterých však jejich funkce nemusí být přímo spjata s procházející stezkou.

Kamenné kříže se dělí na tři druhy: křížový kámen, kamenný kříž a kruhová stéla. Tyto kříže byly zhotoveny z jednoho kusu kamene. Především křížový kámen je velmi podobný náhrobkům. Symbol kříže poukazuje na silnou vazbu s křesťanstvím. U těchto kamenů je velmi složitá datace, pakliže tyto kříže

⁴¹ HRAŠE, J. K. 1885: Zemské stezky strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují, s. 86.

⁴² HRAŠE, J. K. 1885: Zemské stezky strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují, s. 87.

nejsou označeny vytesaným datem. Kniha Kamenné kříže Čech a Moravy poskytuje velmi dobré vysvětlení uplatnění těchto křížů. Nabízí nám sedm různých druhů vysvětlení: „1. Kult znamení smrti neboli pamětní význam, 2. Smírčí význam, 3. Hraniční znamení, 4. Misijní původ, 5. Projevy germánské symboliky: víry v božstva a hrdinských eposů, 6. Symboly rekatolizace, 7. Znamení u cest.“⁴³ Pro mou práci jsou stěžejní především výklady 3., 4. a 7., přestože samotná kniha za jeden z nejdůležitějších výkladů považuje Smírčí význam, kdy kamenný kříž byl symbolem kajícnosti, piety a snahou usmířit jakoukoliv vinu.

„Funkce křížů jako hraničních znamení je prokázána prostřednictvím pramenných dokladů. Kříže mohly být využity jako hraniční znamení zejména tehdy, kdy již stály na určitém místě a v povědomí obyvatel fixovaném místě.“⁴⁴ Dnes jsou tyto kříže či křížové kameny s funkcí hraničního znamení jen těžko dohledatelné, neboť již nestojí na původním místě. Přesto tyto kříže měly významnou funkci především v lokálních oblastech, kdy se pro obyvatelstvo stávaly orientačními body, nebo mohly mít vliv na vznik místního jména.

O funkci křížů u cest je vedena teorie, že mohly plnit jakousi funkci dopravních či celních značek. Častěji nežli s kamennými kříži se v této funkci setkáváme s milníky a patníky, které měly vyznačovat vzdálenost, jak z názvu vyplývá, v mílích. Tyto milníky byly užívány již od starověku. „Milníky byly opracované kameny ve tvaru válce nebo hranolu, s vyrytými vzdálenostmi v mílích od výchozího místa silnice. Někdy se na nich uvádělo jméno stavebníka cesty či osoby, která nařídila milník postavit, dále rok výstavby nebo přestavby silnice a některé další údaje. Výška se pohybovala od 1, 25 metru do 3, 30 a průměr od 40cm do 100cm.“⁴⁵ S těmito milníky se lze v dnešní době jen zřídka setkat na původních místech u silnic, kam patřili. Jedním z mála dosud stojících, lze spatřit v rakouském Tullnu.

Zajímavá zmínka Ing. Radana Květa se pojí k sochám a jejich významu při průchodu stezek: „sochy svatých mohou indikovat způsob využití stezky (jako sv.

⁴³ URFUS, V., VÍT, J., WIESEr S. 2001: Kamenné kříže Čech a Moravy. Praha: Argo, s. 21.

⁴⁴ URFUS, V., VÍT, J., WIESEr S. 2001: Kamenné kříže Čech a Moravy. Praha: Argo, s. 23.

⁴⁵ MUSIL, J. F. 1987: Po stezkách k dálnicím. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, s. 57.

Barbora stezku k ložisku hornicky dobývanému, sv. Vendelín, trasy kudy se hnala stáda dobytka – dobytčí stezky).“⁴⁶

1.11 Zásady při určování středověkých cest⁴⁷

1.11.1 Pomůcky a zásady povahy historické

1. Přímé zprávy o cestách nám podávají listiny, kroniky, deníky (např. důkladný deník Herbersteinův z 16. století), knihy smolné a knihy půhonné.
2. K zjištění cest napomáhá sestavení itinerářů osob, od nichž se zachovalo větší množství listin.
3. Seznam mýt a celních stanic, pokud se vyskytují v pramenech, a jejich zanesení do mapy. Jejich síť tvoří kostru komunikačního systému.
4. Zprávy o mostech, brodech, přívozech, pokud se vyskytují v pramenech; jejich existence je neklamným svědectvím cesty.
5. Historické zprávy o jménech bran, předměstí a ulic, pokud označují směr k nejbližšímu většímu městu.
6. Kostely při přechodech přes hranici byly zasvěceny sv. Václavu (na Slovensku sv. Vojtěchu), který byl považován za patrona hranice. Je nutno však mít na paměti, že v některých případech ve středověku zasvěcení kostela mohlo být jiné než nyní.

1.11.2 Pomůcky a zásady povahy geografické

1. Každá cesta spojovala dvě významnější místa. Není tomu tak jen v hornických oblastech, kde cesta náhle končila u posledního kutiště.

⁴⁶KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum, s. 21.

⁴⁷ Tyto zásady byly převzaty z HOSÁK, L. 1957: Zásady při určování směru středověkých cest, In Časopis Společnosti přátel starožitností 65. Praha, s. 147-148.

2. Směry středověkých cest byly jen zřídka zcela totožné s nynějšími; k změnám cest docházelo v středověku jen z důležitých příčin.

3. Středověká cesta nebyla nejpřímější ale nejpohodlnější (t. zv. oslí stezka), neboť středověký člověk neznal cenu času.

4. Středověká cesta se z pravidla nepřibližovala vodnímu toku, poněvadž okolí řeky bylo bažinaté. Přejít přes řeku býval tam, kde skála zužovala okolí řeky, takže nebylo místa pro bažiny (Olomouc, Přerov)

5. Středověká stezka překračovala pohoří v nejpříhodnějším místě (sedlo, průsmyk), které bylo co nejméně vystavěno závějím.

6. Situační plán tak zvaných silnicovek byl v souvislosti s cestou, která procházela celou vsí; osa ulicovek ležela kolmo na silnici.

7. Osamocený pahorek s hradiskem uprostřed údolí (Strážek, Stražisko).

1.11.3 Pomůcky a zásady povahy filologické⁴⁸

8. Někde se posud trasy středověkých cest zachovaly v pomístním názvosloví (Hradská, Brněnka, Tesaná cesta, Hatěná cesta).

9. Přejít středověkých cest přes vodní toky udržel se mnohdy po dnes v místním či pomístním názvosloví (Most, Mostiště, Brod, Brodek, Přívoz, Trstená, Trstenice, patrně i Hrušovany a snad i Říše); podobně i přechod přes bažiny (Hatě).

10. Tam, kde cesta vcházela do pohraničního hvozdu, vyskytuje se místní či pomístné jméno Hranice, Jablonné, Jablunkov, Jablunka, zněmčené Gabel (tak se nazývalo jakési opatření vojenského nebo celního rázu na hranicích), Kamenná vrata (u Javorníka), Železná vrata (u

⁴⁸ Z onomastického hlediska se tématu věnují zejména: ŠMILAUER, V. 1960: Osídlení Čech ve světle místních jmen, Praha: ČSAV. a PROFOUS, A. 1954: Místní jména v Čechách 1-6; Praha: ČSAV.

Bělotina), Zemská brána (u Bohuňova). Vesnice při přechodu při hranicích mají osobitá jména vyznačující účel (Střelná, Štítná, na Slovensku Plavce, Sekuly, Pečenady; podle příslušníků národa, kterým byla svěřena ochrana hranic.

11. Místní jméno Veselí prozrazuje křižovatku cest.

12. Místní a pomístné jméno Cerekev, Cerekvíce, Církvíc sleduje trasu středověkých cest; tak sluly dřevěné kostely, u nichž kupecké karavany konaly pobožnosti (mnoho v okolí Jihlavy a Pelhřimova).

13. Pomístné jméno Kratiny, Kratiny mosty označuje zkratku cesty, zpravidla schůdnou jen za suchého počasí.

Místní i pomístní jména ukazující na střežení cesty: Stráž, Strážnice, Vartovna, Špilberk (Spiegelberg, Mons speculi), Wachbreg, Strážovice, Mýto.

Dalšími ukazateli může být sledování patrociní. , , Někteří badatelé soudí, že při zkoumání vývoje osídlení má větší naději na úspěch sledování určitého systému v rozložení patrociní. Výchozím bodem úvah je předpoklad, že způsob osídlování má v raném středověku řadu společných rysů, které se projevují v různých oblastech. Státní, církevní a hospodářská organizace se proto projevuje i určitou pravidelností zasvěcení. Není proto náhodou, že sv. Martin se nejčastěji vyskytuje v centrálních oblastech a ve výchozích bodech osídlení. Jan Křtitel je velmi často na královských dvorech, Petr v sídle ústředního soudu apod.⁴⁹ Pro 11. – 13. století jsou pak typická rytířská patrocinia: Michal, Mořic, Martin, Jiří, Sebastián, Pankrác, Kateřina, Barbora, Markéta apod. Miroslav Štěpánek ve svém článku však rovněž zmiňuje, že při volbě zasvěcení hrála roli též móda jednotlivých svatých. Z toho důvodu se domnívá, že lze roztřídit patrocinia do jednotlivých časových vrstev a je tedy zajímavé zjišťovat, že patrocinia je možné zkoumat s ostatními okruhy sídelně historického bádání. Problém ve zkoumání osídlení a jeho vývoj skrze patrocinia však spočívá v tom, že v době středověku a novověku podléhala různým změnám ať již v důsledku náboženských, politických

⁴⁹ ŠTĚPÁNEK, M. 1968: Patrocinia a středověké cesty, In ČSČH roč. 16, Praha, s. 551-570, s. 554.

či majetkových posunů. Proto je tato metoda při výzkumu velmi složitá na ověřování změn patrocinií.

1.12 Vymezení oblasti práce

Oblast, ve které se pokusím o realizaci alespoň některých z výše jmenovaných prvků, se nachází v jižních a jihozápadních Čechách.⁵⁰ Vymezení hranic v jižní části je jasně dáno pohořím Šumavy a Novohradských hor. Dříve tento přírodní předěl představoval jen těžko překonatelnou překážku, jelikož byl jen místy protkán stezkami. Šumava tak po staletí poskytovala velmi dobrou ochranu proti vpádu nepřátelských. Východní část jižních Čech je oddělována od Moravy Českomoravskou vrchovinou. Západ je vymezen rozvodím Otavy a Plzeňskou kotlinou. Severní „hranice“ jižních Čech se nachází ve Středočeské pahorkatině. Celá oblast jižních Čech se pyšní značným počtem silných řek a to především Vltavou, Otavou, Lužnicí, Blanicí, Volyňkou, Malší atd. Pro mou práci bude rozhodující oblast Pootaví. Řeka Otava je považována za jakousi tepnu celé této oblasti. Ing. Radan Květ uvádí jak starověké, ale i středověké stezky byly často spojeny s hydrografickou sítí a v mém případě bude tímto vodítkem řeka Otava.⁵¹

Důvod, který mě vedl k vybrání této lokality, je zmíněn již v úvodu této práce. Proč právě Šumava a Pošumaví by měly být místem výskytu stezek? „Lidé měli už od pravěku zvláštní důvody hledat cesty tímto ponurým a bažinatým pralesem, kde ležely na zemi tisíce kmenů, polámaných a vyvrácených vichřicemi. Někoho sem přiváděl lov zvěře, jiného zas touha po zlatě, o kterém se vědělo, že se hojně nachází v písčínách šumavských potoků a řek. Nejvíce důvodů k překračování neschůdných horstev, k nalézání vhodných průsmyků a cest měli

⁵⁰ V své práci se chci věnovat cestám, které se týkají území jihozápadní části Čech. Rád bych se proto vyhnul diskusím o cestách, které mohou být dodnes patrné na území Egypta, Číny, bývalé Asýrie či Indie a stáří těchto cest může být datováno až k roku 3 000 p. n. l. Zarážející skutečností se může zdát, jak je možné že se u nás nebudovaly a nedochovaly cesty, které se budovaly v antickém Římě? Cesty a silnice, které dodnes poutají pozornost jako Via Appia či silnice Via Ostiensis. Via Ostiensis spojovala Řím s dnes přímořským letoviskem Ostia, které bylo důležitým rybářským městem. Na těchto místech se nám dodnes zachovávají cesty staré 2300 let. Stejně jako v dochovaných Pompejích lze v Ostii dodnes spatřit dokonalou síť cest a silnic (obr. 6).

⁵¹ Otava – řeka protékající okresy Klatovy, Strakonice, Písek. Výklad jména není jasný, i když je zřejmě před slovanského původu. „Není vyloučeno odvození z keltských jazyků ve smyslu *at, tj. „bohatý“, a *ava, „voda“, ve významu Bohatá řeka (asi zlatem). WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 377.

již od dávných dob obchodníci. Mezi vzácným zbožím obchodníků, jako byly drahé látky, šperky, výrobky z bronzu, masti a koření, bylo i zboží nad jiné žádané – sůl.⁵²

Časové vymezení této práce se bude dotýkat středověkých dějin a to především raně středověkých dějin. Hraniční data jsou 500 až 1300 n. l. Jedná se tedy o opravdové počátky českého státu. Doba zahrnující stěhování národů, příchod Slovanů, kolonizaci, počátky a rozvoj hradské správy, šíření křesťanství, rozvoj románské kultury a zrod, vzestup a pád přemyslovské dynastie. Okrajově bych však též rád zmínil keltské osídlení, jakožto pojítko mezi osídlením pravěkým a slovanským.

Mým cílem bude zmapovat možné komunikační spoje v oblasti Pootaví, dále osídlení a regionální vývoj.

⁵² ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 11.

2. Vývoj cest v jižních a v jihozápadních Čechách

„Teprve přelom 2. a 1. tisíciletí před naším letopočtem zaznamenal první obchodní kontakty obyvatel střední Evropy s ostatním světem. Především zvyšující se potřeba soli znamenala putování k střediskům solných ložisek v alpském Hallstadtu a Dürrnbergu. „⁵³

Rozvoj stezek se dá dělit na fáze, které logicky vyplývají z jejich vývoje a to především technické, společenské funkce a přírodních činitelů. „V zásadě šlo o tři postupné fáze: stezky pouze vycizené v terénu pro pěší cestující, popřípadě nosiče a nejstarší typ vojsk – rodovou pěchotu; druhý stupeň tvořily již částečně upravované stezky pro soumary a později i vozy, jež vyžadovaly asi jen menší změny tras. Na toto stadium v zásadě navazují ještě i silnice 18. až 19. století.“⁵⁴ Za třetí stupeň lze označit dnešní silnice a dálnice.

Komunikace, které měly zajišťovat styk s okolními kmeny, mohly vznikat v zásadě především díky dvěma hlavním faktorům: obchodu a válce. V rámci obchodu je vývoj komunikací zcela jasný. Získané zboží jednoho kmene převyšovalo jeho možnou spotřebu, což vedlo k jeho uvolnění ke směně či prodeji. Cesty tedy logicky musely vést od místa zdroje tohoto materiálu a od místa uskladnění. V Čechách víme, že různé oblasti přinášely odlišné zdroje materiálu. Ač bylo zemědělství vždy základním předpokladem pro osídlení krajiny, a to především lokalit s nižší nadmořskou výškou, jakožto zdroj potravy, místa pro osídlení byla též vybírána na předpokladu zisku z těžby nejrůznějších materiálů-zlata, železa, grafitu, dřeva, apod. Jižní a jihozápadní oblast vynikala především v těžbě zlata a grafitu. Nemůžeme však mluvit o primárním faktoru vedoucí k osídlení.

Přejímání cest v průběhu dějin byla vázána na lokace osídlení. K přejímání již vybudovaných tras z období keltského např. do období slovanského mohlo dojít pouze u cest dálkového obchodu. Příklad těchto cest lze spatřit, u „cesty přes

⁵³ MUSIL, J. F. 1987: Po stezkách k dálnicím. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, s. 64.

⁵⁴ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 16.

Šumavu, přes pozdější Domažlice a Prachatice.⁵⁵ Naopak tomu bylo u některých cest regionálních, které se díky odlišnému osídlení slovanských center s keltskými oppidy nemohly překrývat. Naopak doba mezi 9. a 11. stoletím a nadále pak do 13. století nepřinesla vyložené změny ve vzniku nových cest, jelikož nová města vznikala ze starých osad, které buď přímo ležely na hlavních komunikacích, nebo se nacházely v blízké vzdálenosti. „Spojnice mezi jednotlivými kmenovými centry sice ustupovaly v době přemyslovského státu do pozadí před orientací na Prahu, ale poněvadž se téměř ze všech ústředních hradišť stala i nová střediska správní, sice Praze podřízená, ale přece v zemi důležitá, zachovaly si i tyto cesty význam spojů mezi jednotlivými hradeckými obvody jako centry druhořadými. Podobně i vnitřní sítě v kmenových územích se zachovaly jako cesty vedoucí ke správním střediskům krajů.“⁵⁶ Mimo to „od začátku 9. století stoupal styk na jihozápadě s Bavorskem,⁵⁷ což se odrazilo především ve vývoji cest. S nástupem 11. století, kdy dochází k budování nových hradů a zániku starých hradišť, dochází též k budování nových cest, neboť výběr místa na výstavbu hradu se ne vždy ztotožňovala s místem původně hradištním.

Vývoj cest se v době mezi 9. a 11. stoletím také často měnil jako důsledek „politicko-obchodních styků“ s okolními zeměmi. To se projevilo především v závislosti na obchodu mezi Čechy a Moravou, dále byly tyto styky ovlivňovány nájezdy Avarů a následně Maďarů, kdy se cesty naopak udržovaly neschůdné. Cesty z jihu Čech měly zajišťovat především obchod s Itálií, s Byzancí, Bavorskem a Východní Markou.

V době raného feudalismu se v Čechách vyskytovala poměrně hustá síť komunikací, tvořená hlavními dálkovými, vedlejšími dálkovými a místními cestami. Tyto cesty na sebe navzájem navazovaly a mohly tak všem usedlostem zaručit spojení se světem. Především se světem obchodu, pro které byly udržovány hlavní dálkové stezky, které zaručovaly spojení Čech s hlavním

⁵⁵ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 16.

⁵⁶ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 17.

⁵⁷ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 17.

centrem země a zahraničím. Na tyto hlavní dálkové spoje navazovaly vedlejší dálkové spoje, které sloužily interním potřebám obyvatel pro lepší rozvoz zboží z hlavních dálkových stezek. A poslední nitky celé této pavučiny byly stezky místní, které spojovaly odlehlejší místa od stezek hlavních i vedlejších.

Cesty v jižních Čechách byly spojeny především s obchodem s Bavorskem. „Do Bavor vedla stezka Pasovská nebo Zlatá z Prahy přes Příbram, Mirovice, Písek a dále ve dvou větvích přes Strakonice – Volyni nebo přes Bavorov, Prachatice a Volary na Kynžvart. Její význam byl hlavně obchodní - doprava soli – vojensky bývala málo používaná.“⁵⁸

Druhá cesta do Bavorska – Vintířova nebo Březnická, též Hartmanická – navazovala na Zlatou stezku ve Strakonících a pokračovala na Prácheň u Horažďovic, odkud měla spoj k Plzni, dále na Sušici a Hartmanice. Tato stezka byla vybudována poustevníkem Vintířem v první polovině 11. století (viz Vintířova stezka).

„Pro cizince a obchod byly totiž závazné a povolené směry na Prahu, ale veřejná potřeba, zejména vojenská a správní, vyžadovala i spojení nejrůznějších částí země bez objížďky do ústředního centra. I když Praha byla daleko nejdůležitější křižovatkou, vytvořily se tak další dopravní uzly dálkových cest z několika bývalých středisek kmenových, jako Litoměřic, Žatce, Chebu, Mělníka, Kouřimě, Malína, Hradce (Králové), Netolic, Doudleb a jiných, nebo při křižovatkách vznikaly důležité knížecí hrady mladší jako Prácheň, Stará i Mladá Boleslav, Čáslav, Chrudim, Jaroměř, Plzeň atd. Tak vznikala potřebám plně vyhovující síť cest prvního řádu, vytvořená cestami do zahraničí i dálkovými spoji vnitřními, o nichž nemáme přímé zprávy, ale podle průběhu vojenských přesunů, itinerářů význačných osob i více nebo méně souvislých řetězů osad je můžeme dosti dobře rekonstruovat. Takovou spojnicí je např. na jihu Český Krumlov, Netolice, Strakonice, Prácheň, Nýrsko, nebo severnější transversála snad již od

⁵⁸ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 24.

Pelhřimova o dvou větvích na Chýnov – Bechyni – Písek – Nepomuk a na Veselí – Týn nad Vltavou – Vodňany – Volyni.⁵⁹

„Tato prvořadá síť byla doplněna hustou druhořadou sítí cest místních. V zásadě totiž musela mít každá osada spojení s ostatním světem, poněvadž žádná ves nebyla bez pána, ať jím byl přímo kníže nebo kterýkoli duchovní nebo světský feudál, jemuž musela odvádět povinné dávky do jeho hradu nebo dvorce. Žádná ves se také neobešla bez spojení s bohem, k němuž se lidé chodili modlit do příslušného farního kostela často až z 20 vsí okolních a církvi do jejích středisek museli také dopravovat povinné desátky. Je nutno vzít v úvahu i spojení s často dosti vzdálenou trhovou vsí. Ovšem tyto místní cesty můžeme zachytit pouze tam, kde známe z písemných zpráv shluk osad téhož majitele, farní obvod, ústřední dvorec nebo středisko újezdu, tržiště atd.“⁶⁰

„V jižních Čechách je několik oddělených oblastí, spojených dosti hustou sítí dálkových cest. Staré Prácheňsko mělo skupinu osad johanitských, jež cestami směřovaly do Horažďovic a Strunkovic (s. od Volyně), břevnovské do Nezamyslic (j. od Horažďovic), svatojirské do Kasejovic a dolanské do Zbynic (z. od Horažďovic). Na Sušicku bylo centrum kromě staré Sušice v břevnovských Albrechticích, kolem Volyně leželo 20 vsí kapituly pražské. Severně odtud johanitské a vyšehradské vsi měly spád do Prachatic, na Vodňansku je skupina vsí svatojirských. Dále na Otavě ležela stará střediska Písek a Putim, severněji pak Blatná a mladší újezd osad s centrem v Oslově, severovýchodně od Písku.“ (viz Románské stavby)⁶¹

I zbylé vsi, které nespádají do prvořadá ani druhořadá dopravní sítě musely mít spojení se světem. Ani tyto vsi či usedlosti nebyly oproštěny od placení berní, desátek, daní apod. Avšak dnes jsou průběhy těchto tras jen stěží zachytitelné či jinak logicky vysvětlitelné.

⁵⁹ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 27.

⁶⁰ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 28

⁶¹ CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 30.

Pro normální pohyb obchodníků byly využívány pouze cesty dálkové, spoje mezi cestami byly využívány pouze pro vnitřní účely a obchodníci cestovali pouze po vymezených cestách. Bylo to z důvodů dobré organizace uskladnění a prodeje jejich zboží. Pro vstup do země museli mít obchodníci zvláštní povolení. „Cizinci popřípadě žádali zvláště o právo bezpečného průchodu již před nastoupením cesty, jako např. klášter v Řezně pro své příslušníky v r. 1090.“⁶²

⁶² CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33, s. 20.

3. Keltové v oblasti Pootaví v době 5. - 1. století př. n. l.

Ač keltské etnikum nespadá z hlediska dobového vymezení do mé práce, rád bych jej zde zmínil alespoň krátce. Otázka pravěkého vývoje stezek na našem území je dnes již jen těžko dokazatelná na poli historickém. Keltské osídlení je nám však dokázáno, alespoň částečně, především celou řadou hmotných pramenů.⁶³

„S velkou pravděpodobností obývali Čechy (s výjimkou několika regionů na východě a na severu) od zlomu 6. /5. století př. n. l. téměř do konce 1. století př. n. l. populace Keltů.“⁶⁴ Odvození názvu pro Čechy -Boiohaemum je také dodnes pojítkem s touto civilizací. Jeden z písemných dokladů (M. Velleia Patercula) o tom, kde se Boiohaemum nacházelo, se podařilo doktoru Waldhauserovi takto interpretovat: „Respektujeme-li doslova informaci o šíři Herkýnského lesa devíti denních od Dunaje (cca 50-270km) a Kelty v 1. století př. n. l. v tomto pásu osídlených území, vyjde nám poloha Boiohaema do horního povodí Mohanu, do západních a jižních Čech minimálně až k linii Plzeň – Písek, dále do Mühlviertelu a na Moravské pole v Rakousku a jižní Moravu až k Brnu, a to včetně přiléhajícího jihozápadního Slovenska.“⁶⁵ Jednou z těchto částí je jasně definována oblast jižních Čech, tedy oblast řeky Otavy. Tento doklad zde zmiňuji z toho důvodu, že nepochází z hmotného, ale písemného pramene.

Z keltského osídlení Čech od 6. /5. století př. n. l. až do třetí čtvrtiny 1. století p. n. l. jasně vyplývá, že jižní a jihozápadní oblast Čech byla poměrně hustě osídlena. K osídlení jižního regionu Čech došlo v největší míře na přelomu 2. a 1. století př. n. l. Zejména husté osídlení je patrné na severu i na jihu od středního a dolního toku řeky Otavy a v oblasti Povltaví. To bylo dáno jistě příznivějšími přírodními podmínkami.

⁶³ O těchto hmotných pramenech se blíže zmiňuje: VENCLOVÁ, N. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 6. Praha: Archeologický ústav AV ČR, VENCLOVÁ, N. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 7. Praha: Archeologický ústav AV ČR, SALAČ, V. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Praha: Archeologický ústav AV ČR.

⁶⁴ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 20.

⁶⁵ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 13.

Výběr místa k osídlení a vystavění hradiště či oppida lze u Keltů považovat za velmi logický. „Záplavovému území větších, vesměs meandrovitě a s množstvím slepých ramen tekoucích řek se Keltové téměř vždy vyhýbali, zatímco u potoků zakládali sídliště na málo vyvýšených terasách, často nad soutokem s ještě menším, dnes většinou bezejmennou nebo zmizelou vodotečí. Naopak pokud byla hustší síť vodních toků a vhodné pedologické aj. předpoklady, zvyšoval se i počet sídlišť.“⁶⁶

Oblasti keltského osídlení jsou dnes rozděleny do 41 regionů. Region označuje více sídlišť či pohřebišť pohromadě. Mezi těchto 41 regionů patří i 3, úzce se dotýkající mé práce. Jedná se o regiony: region povodí dolní Otavy na Písecku, region povodí Blanice v oblasti Vodňanska a Prachaticka a region povodí střední Otavy na Strakonicku. Tyto regiony spadají též do kategorie makroregionu jihozápadočeského. „Téměř v rámci všech regionů Čech shledáváme během 6. století p. n. l. minimálně jedno opevnění. Hrála-li centrální roli, potom bychom mohli zvažovat, zda region (či mikroregion) neobývala jedna teritoriální komunita typu irských túath. V hierarchickém uspořádání elity společnosti by několika regionálním vládcům („místním knížatům“) v jednotlivých regionech mohl být nadřazen jeden parament („kníže“), jehož archeologickým odrazem by mohly být knížecí mohyly s mimořádnou výbavou (Hradiště u Písku). Přibližně dva, tři, výjimečně snad i více regionů ve 2. – 1. století př. n. l. s jedním centrálním sídlem – oppidem – mohlo tvořit ne-li *pagy* (župy), potom *polis*, jakési „městské státečky“ v rámci kmene.“⁶⁷

„Oppida vznikala na širokém území ovládaném Keltů od Británie až po Uhry. Vedle toho, že byla zakládána v blízkosti nalezišť surovin, přihlíželi jejich stavitelé především k tomu, aby ležela na křižovatkách důležitých obchodních cest.“⁶⁸ Výstavba stezek byla důležitá především pro obchod, směnu, migraci a vojenská tažení. „Keltové vybudovali na našem území síť komunikací, které spojovaly jednotlivá správní střediska a oblasti keltského osídlení. Keltské cesty

⁶⁶ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 30.

⁶⁷ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 51.

⁶⁸ MUSIL, J. F. 1987: Po stezkách k dálnicím. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, s. 66.

zčásti sledovaly trasy starších cest, používaných již v dřívějších dobách.⁶⁹ (obr. 7) „Vozovky nepochybně existovaly v rámci sídlišť, a to v případě oppid buď jako vyježděné cesty s vozovými koleji o rozchodu 1, 2-1, 4 metru, nebo jako cesty hrubě štětované (dlážděné) či haťované. Nejstarší známá dlážděná cesta o šířce 3, 7 m je známa z 5. století“⁷⁰ z hradiště Závist. „Nové stezky musely být Kelty budovány k ložiskům nově exploatovaných surovin, např. tuhy nebo švartny⁷¹...směr tras stezek se stále přidržoval i v předchozích dobách často využívaných přírodních predispozic, konkrétně údolí řek, geologických zlomů, rovinných komplexů atd. Nebudeme daleko od skutečnosti, když si keltské stezky představíme jako minimálně udržované a rozježděné polní cesty nedávné minulosti.“⁷² Důležitou informací, o které se doktor Waldhauser zmiňuje, jsou oblasti stezky s uzlovými body. Ty se nacházely na: „Kolínsku, Jaroměřsku, Pardubicku, Poděbradsku, Mělnicku, Litoměřicku, Ústecku, Chomutovsku, Lounsku, Berounsku, Pražsku, Plzeňsku, Písecku, eventuálně Strakonicku a Českokrumlovsku.“⁷³

Vývoj stezek je přímo úměrný civilizačnímu vývoji, osídlování nové krajiny a hierarchickému rozvrstvení obyvatelstva, které bylo v keltské společnosti velmi jasně dané. Byl-li zde „kníže“ či vyšší vrstva pro určitý region, která spravovala určitý region a nacházela se na nějakém opevněném hradišti, pak k nim musely z chudších a méně opevněných sídlišť směřovat cesty. Za největší ukazatele či indikátory jsou brány nálezy především předmětů, mincí, předměty, které byly do našich zemí importovány díky směně či obchodu. Studium těchto nalezených předmětů nám nabízí jasnou představu o významnosti místa nálezu a vzdálenosti, na kterou byli tehdejší obyvatelé schopni obchodovat.

Nelze se však soustředit pouze na mince k nám dovezené, ale též na mince, které byly raženy v Čechách. Tyto mince byly buď zlaté nebo stříbrné. Zlato bylo těženo z povrchových dolů a to především z oblasti Pootaví. Ryzost

⁶⁹ MUSIL, J. F. 1987: Po stezkách k dálnicím. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, s. 67.

⁷⁰ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 107.

⁷¹ Jedná o druhohorní usazenou horninu, ze které Kelty vyráběli například šperky.

⁷² WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 107.

⁷³ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 107.

těchto mincí byla skutečně vysoká. Písemné prameny k vývoji komunikací během keltského období jsou buď velmi strohé či chybí úplně.

O možném průchodu stezek mohou též vypovídat lokality vybírané k osídlení. Jak je výše uvedeno, Keltové si vybírali místa, která byla již dříve osídlena. Místo vybírali tak, „aby opevnění leželo na trase pozemní nebo vodní komunikace, popřípadě na jejich uzlovém bodu.“⁷⁴ Lze tedy předpokládat, že i z případného lokalizování keltských sídel je možné dohledávat průběh komunikací. Zásadní pro výstavbu sídla byla též dostupnost zdrojů dřeva a jiných specifických surovin. Mezi tyto specifické suroviny lze v oblasti jižních Čech řadit především dvě: zlato a tuha. Po těžbě keltského zlata se nám dodnes zachovaly hmatatelné stopy v podobě sejpů (obr. 8) a to především na Strakonicku a v oblasti Horažďovic. „Při trasách mířících k jihu k Dunaji členitějším terénem docházelo k osídlení proto, že zde docházelo k obchodu, těžbě surovin a jejich zpracování.“⁷⁵ Tento fakt je doložen i skutečností, že oblast jižních a jihozápadních Čech je koncem 6. a během 5. století před našim letopočtem považováno za jedno z hlavních center tehdejší keltské „říše“ v Čechách. Konkrétně se jedná o oblasti „mezi Minicemi a Závistí, u soutoku Vltavy s Otavou u Písku, na Strakonicku, severovýchodně od Domažlic, na Plzeňsku.“⁷⁶

Ovšem nejen dobrý zdroj nerostného bohatství byl určující pro osídlení. Nejdůležitějším prvkem při výběru byla možnost zemědělské činnosti.

Posledním faktorem, který vybízel Kelty k budování cest, je jejich neustálá mobilita, která zapříčinila, že „neznáme ani jediné bez přestávky dlouhodobě během pěti století obývané, ani žádné kontinuálně užívané pohřebiště a kultovní místo. O mobilitě svědčí také nikoli ojedinělé předměty z pohřebišť (ale i sídliště s keramickými importy), jejichž původ byl hledán ve vzdálenostech stovek i tisíců kilometrů mimo Čechy.“⁷⁷

⁷⁴ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 64.

⁷⁵ KVĚT R. 1998: Keltské osídlení České republiky v závislosti na predispozici stezek; In Archeologia historica 23/98. s. 221

⁷⁶ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 215-221, s. 118.

⁷⁷ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 118

3.1 Soupis nalezišť z doby keltského osídlení

Tento výběr je postaven na základě lokalizace a dosažitelnosti oblasti Pootaví, kde bylo Keltské osídlení poměrně husté. Lokalitu jsem pro mé účely zúžil na okresy Strakonice, Písku a Klatov. Snažil jsem se neopomíjet nejdůležitější nálezy. Především doklady sídlišť, hradišť a mohylových hrobů. Odcitovány jsou v této oblasti též naleziště i pouhých úlomků keramiky, mincí apod. Mou snahou je vytvořit místní a dobový přehled, který by mohl být později porovnáván s osídlení z pozdější doby. Osídlení a využívání obdobných míst by mohlo naznačit možný průběh cest. „Struktura osídlení a dešifrace center osídlení z predispozic a průběhu stezek mohou se při vzájemném porovnání ukázat jako vděčné téma.“⁷⁸

Osídlení z období Keltů zde uvádím z toho důvodu, že keltská civilizace nám může posloužit jako pojítko mezi dobou pravěkou a dobou středověkou.

Albrechtice (Plzeňský kraj, okres Klatovy) – „hradiště z pozdně halštatského období až časně laténského období, v mladších dobách využívané jako útočiště; vrcholová partie hory Sedlo u Sušice (902 m n. m.). Jedno z nejvýše položených hradišť v Čechách. Hradiště bylo vybudováno na přelomu starší a mladší doby železné kolem poloviny 1. tisíciletí před Kristem. Pozoruhodným nálezem z této doby je bronzové obloukové držadlo, interpretované jako opěrka ucha cedníku, importované ze severní Itálie, podobně jako na další česká a moravská oppida a sídliště. Výzkumy ale doložily osídlení této strategické polohy také v době římské a v raném středověku.“⁷⁹

„**Babín**, obec Horažďovice (okr. Klatovy) – na nízkém vrchu háji (kóta 472 m n. m.), ležícím „blíže mohyl“, se mělo údajně nacházet „zničené hradiště“.“⁸⁰ Na tomto místě byla nalezena keramika z doby 3. – 1. století př. n. l. a nedaleko Březového potoka keramika z doby 6. – 5. století př. n. l.

⁷⁸ KVĚT R. 1998: Keltské osídlení České republiky v závislosti na predispozici stezek; In Archeologia historica 23/98, s. 215-221, s. 215.

⁷⁹ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 29.

⁸⁰ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 143.

„**Bavorov** (okr. Strakonice) – zhruba 1, 35 km jižně od kostela v obci, na plochem návrší nad levým břehem Blanice, našli jihočeští archeologové v nadmořské výšce 438 m n. m. střepy, brousek a zlomek skleněného náramku, které uložili do strakonického muzea. Nálezy z let 1989-92 náleží do 3. – 1. století př. n. l.“⁸¹

„**Bělčice** (okr. Strakonice) - nachází se těsně pod vrcholem kopce Budín. Hliněný val byl nasypán na původní půdní pokryv. Před ním vyhloubili Keltové ve 3. – 1. století př. n. l. příkop se zašpičatělým dnem.“⁸² Ostatní nálezy v oblasti patrně rozsáhlého keltského hradiště jsou rovněž datovány do doby 3. – 1. století př. n. l.

„**Bezdědovice** (okr. Strakonice) – došlo k nálezům 13 pohřbů, z toho jednoho v kamenné mohyle...kolkovaná keramika“. Nálezy jsou datovány do doby konce 6. – 5. století př. n. l. Dále zde byl zaznamenán objev „před téměř stoletím (1913) první „stradonickou osadu v jižních Čechách.“⁸³ Datace tohoto objevu spadá do let 2. století př. n. l. až do doby okolo 50 př. n. l.

Blatná – „mezi levým břehem říčky Lomnice, za Novým mostem“ a „poblíž Závišínského potoka v Koubkově ulici“⁸⁴ jsou zde zaznamenány nálezy z doby 4. -2. století př. n. l.

„**Boudy**, obec Mírotice (okr. Písek) – na homolovitém vrchu Hrad...se nacházejí hradiště s kamenným valem, na jehož vnější straně zůstává patrný příkop...zachycena kulturní vrstva a snad část podzemnice. Nálezy z 6. a snad i počátku 5. století př. n. l...v lese Malý Kosatín, najdeme mohylové pohřebiště. Jde o skupinu asi 10 mohyl.“⁸⁵

Brloh u Písku, obec Drhovle – 3. -1. století př. n. l. – na návrší Na větrově. „Hradiště z mladší až pozdní doby bronzové; ostrožna nad Brložským potokem jihozápadně od valového opevnění v poloze Žižkův vrch. Špička

⁸¹ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 144.

⁸² WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 144.

⁸³ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 149.

⁸⁴ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 154.

⁸⁵ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 159.

protáhlé ostrožny, klesající příkrými svahy k údolí Brložského potoka (převýšení činí až 40 metrů), je od zbytku návrší oddělena patrně příkopem a snad i velmi nezřetelným valem. Šíjové opevnění a přirozené srázy vymezují malou plochu o délce asi 45 metrů a šířce od 2 do 7 metrů. Povrchové nálezy keramiky datují zdejší osídlení do mladší a pozdní doby bronzové. Severovýchodně od tohoto předpokládaného hradiště, na vlastním skalnatém vrcholu, se nalézají nepravidelně obdélníkové opevnění o rozměrech 130 x 100 metrů, které je nejspíše novověkého původu.⁸⁶

Buzice (okr. Strakonice) – 6. – 1. století př. n. l.

Čejtice (okr. Strakonice) – 3. – 1. století př. n. l.; krátkodobá „letní“ sídliště z 2. – 1. století př. n. l.

Čížová (okr. Písek) – spona ze 4. – 3. století př. n. l.

Dolní Poříčí (okr. Strakonice), obec Poříčí – na plošině a svahu nad levým břehem Březovského potoka (nedaleko jeho soutoku s Otavou) – sídliště ze 4. – 2. století př. n. l.

Držov (okr. Písek) – „bronzová spona z 2. století“ a „žernov z 3. – 1. století př. n. l.“⁸⁷

Heřmaň (okr. Písek) – „pouhých 180m západně od kostela v obci na pravém břehu Blanice prozkoumali v roce 1994 archeologové píseckého muzea (kam přišly nálezy) dvě podzemnice z 5. století př. n. l.“ a „střepey z 3. – 1. století př. n. l.“⁸⁸

Horážd'ovice (okr. Klatovy) – nálezy „*silné tuhové střepey a typický oválený kraj*“, snad z 3. – 1. století př. n. l. „ve vzdálenosti 1, 35- 1, 4 km severně od města a 0, 5 – 0, 6 km východně od silnice z města do Velkého Boru“⁸⁹; skleněný korál z 6. – 1. století př. n. l.

⁸⁶ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 43-44.

⁸⁷ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 203.

⁸⁸ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 208.

⁸⁹ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 212.

Horní Ostrovec (okr. Písek) - nálezy z 2. století př. n. l.

Hornosín (okr. Strakonice) - “zlomek náramku s plastickou výzdobou z modrého skla, který byl zhotoven ve 3. – 2. století př. n. l.”⁹⁰

Hoštice (okr. Strakonice) - „v sedle vévodícím krajině jižně od obce nalezi mezi kótami 507 – 537 m n. m. v roce 1979 známý archeologický prospektor Pavel Břicháček „rozsáhlé“ v 5. a 3. – 1. století př. n. l. užívané hradiště“⁹¹. V této oblasti byly nalezeny další dvě sídliště z 3. -1. století př. n. l. Obě shodně jihozápadně od obce.

Hradiště u Písku (okr. Písek) – jedná se o jedno z nejdůležitějších center keltského osídlení. Nálezy předmětů převážně z drahých kovů a mohylové hroby dvou osob vládnoucí vrstvy. „Nejvzácnějším předmětem v jedné z mohyl byla bronzová konvice se zobákovým ústím, vysoká asi 23cm – vynikající práce etruského uměleckého řemesla, donesená darem nebo obchodníky z Itálie přes alpské průsmyky.“⁹² Předměty nalezené v oblasti Hradiště u Písku jsou datovány do doby 5. století př. n. l., popřípadě do období 3. -1. století př. n. l. Lokalizace místa: „vrchol návrší Hradiště (též Hradišťského vrchu, kóta 478 m n. m.). Vrch zvedající se nad levým břehem Otavy je obtékán širokým obloukem řeky od jihozápadu, severu a severovýchodu. Svahy návrší spadají příkře k Otavě, mírnější přístup je od jihovýchodu.“⁹³ V oblasti Hradiště byla nalezena celá řada zlatých předmětů („vyoral kočí na poli u Mlsů zlatý náramek, který sedlák zpeněžil v Praze“⁹⁴) a mincí na místě zvaném „Na Zlatničce“. „Podle Josefa Maňhala z čp. 11 byly na témže poli nalezeny zlaté mince a snad i další zlaté předměty.“⁹⁵

Mohylové hroby skrývají též informaci o průchodu místních stezek. „Mohyly se nalézaly v poloze „Na dolínách“, při tzv. hrobové cestě z Hradiště do

⁹⁰ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 213.

⁹¹ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 223.

⁹² WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 227.

⁹³ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 236

⁹⁴ MICHÁLEK, J. 1977: Knížecí mohyly z časně doby laténské u Hradiště, okr. Písek; In Archeologické rozhledy 29. Praha: Academia, 634-645, s. 644.

⁹⁵ MICHÁLEK, J. 1977: Knížecí mohyly z časně doby laténské u Hradiště, okr. Písek; In Archeologické rozhledy 29. Praha: Academia, 634-645, s. 644.

Putimi. Z Hradiště do Putimi vedou dvě polní cesty. Jedna jde kolem mohyl „Na Čapíku“ a pokračuje podél Otavy; druhá východněji ležící je cesta mezi poli.“⁹⁶

Jemnice (okr. Strakonice) - obec Osek-nález mohyly z 5. století př. n. l.

Jinín (okr. Strakonice) - nález dvou objektů sídliště z 3. – 1. století př. n. l.

Kašperské Hory (okr. Klatovy) - „již na konci 19. století se dostala do numismatické literatury zmínka o nálezů zlatých mincí, zřejmě osminek molovitých typů z 2. – 1. století př. n. l.“⁹⁷

Katovice (okr. Strakonice) – toto hradiště, které se nachází na Kněží hoře, se nám dodnes připomíná především díky patrně nejzachovalejšímu slovanskému hradišti. Může se však pyšnit též keltskými památkami. Tyto nálezy jsou datovány do období 5. – 4. století př. n. l.

Kbelnice v Pootaví (okr. Strakonice) – nálezy v oblasti Kbelnice spadají do období 5. století př. n. l., ale též výzkum podzemnic do 2. – 1. století př. n. l. především.

Kestřany (okr. Písek) – nálezy keramických střepů v bývalých rýžovnických sejpech dokládají život Keltů z doby 3. – 1- století př. n. l.

Komušín (okr. Klatovy) – nálezy z 6. -5. a 3. – 1. století př. n. l.; u stejné vesnice došlo „k identifikaci sídliště z 5. století př. n. l.“⁹⁸ v oblastech Na Mýtech a jihovýchodně od vrchu Háj

Kučer (okr. Písek) – „v lese severně od obce a těsně západně od silnice do Sobědraže je od roku 1847 známo valové ohrazení téměř uzavírající čtvercový prostor 68 x 68 x 65 x 65. Vchod se nalézal asi uprostřed jižní strany.“⁹⁹ Objekt je datován do doby 3. – 1. století př. n. l.

⁹⁶ MICHÁLEK, J. 1977: Knížecí mohyly z časně doby laténské u Hradiště, okr. Písek; In Archeologické rozhledy 29. Praha: Academia, 634-645, s. 644.

⁹⁷ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 260.

⁹⁸ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 271.

⁹⁹ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 287.

Láz (Jihočeský kraj, okr. Strakonice) – „hradiště z pozdně halštatského až časně laténského období; ostrožna nad pravým břehem Rojického potoka, v poloze Hradec.“¹⁰⁰

Lčovice (okr. Strakonice) – dvojdílné hradiště na vrcholu kopce Věneč

Leskovice (okr. Strakonice) – nálezy mohyl na pahorku Hrabov a Hradského. Na obou pahorcích jsou nálezy datovány do 3. – 1. století př. n. l.

Libětice (okr. Strakonice) – toto hradiště stejně jako hradiště u Katovic, Němčtic a Řepic rozebírám blíže v době slovanské a raně středověké ač se na tomto hradišti našly též nálezy z doby keltské z období 5. století př. n. l.

Litochovice v Pootaví (okr. Strakonice) – východně od obce nalezeno sídliště z doby 2. -1. století př. n. l., dále nález mohyl při silnici z města Volyně do Litochovic

Louka (okr. Písek) – nález přeslenu z 6. -5. století př. n. l.

Malenice (okr. Strakonice) – sídliště u řeky Volyňky z 3. - 2. století př. n. l. Dále nález sídliště (jižně od cesty na Stráňovice) „pod kaplí sv. Václava“ z 5. století př. n. l.

Milejovice (okr. Strakonice) - „dvě nejisté mohyly, snad z 6. – 5. století př. n. l., byly zaznamenány v poloze Za Teplým hájem 1, 7 km východně od kapličky ve vsi.“ Dalším nálezem v této obci je sídliště z 5. století př. n. l., které se nachází „jižně od obce v údolí mezi vrchy Přidincem a Dobrou Vodou, v místě kde se přetíná Sudkovický potok.“¹⁰¹

Mnichov v Pootaví (okr. Strakonice) – v oblasti Na Čihadle nalezena mohyla a v místech Ve Spáleninách nalezeny čtyři porušené mohyly ze 7. -6. století př. n. l.

¹⁰⁰ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 158.

¹⁰¹ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 333.

Mutěnice (okr. Strakonice) – nalezeny relikty sídlištního typu z 5. -4. století př. n. l. „, na ostrožně nad levým břehem říčky Volyňky.“¹⁰²

Němětice (okr. Strakonice) – jedno z nejdůležitějších hradišť, které je dokladem osídlení jak keltského tak slovanského. Toto opevněné sídlo z 6. století př. n. l. se nachází nad soutokem říčky Volyňky s potokem Peklovem. „Nedávno byla vznesena hypotéza, že šlo o opevněný „panský dvorec“ při důležité stezce z Podunají do Čech, jejíž průběh je přes hřebeny Šumavy, ale není pravděpodobný.“¹⁰³ Mnohem pravděpodobnější je však teorie, že Němětice v době keltského osídlení měli funkci knížecího sídla. V době 6. – 5. století př. n. l. plnilo toto hradiště funkci centra mikroregionu středního Pootaví. Hradec dále představoval významný uzlový bod na komunikačním spoji, a to jak v rámci regionálních, tak i dálkových obchodních kontaktů.“¹⁰⁴ Tento fakt je podložen archeologickými nálezy, které dokládají, že Hradec u Němetic byl osídlen spíše vyšší vrstvou.

Novosedly u Katovic (okr. Strakonice) – nález sídliště z 3. – 1. století př. n. l. jižně od potoka u Koclova

Nový Dvůr u Písku (okr. Písek) – nález sídliště z 3. – 1. století př. n. l. „, na jihovýchodním svahu návrší Zadní Pecky, dříve zvaného Čampula“¹⁰⁵

Obří hrad (okr. Klatovy) – jedná se o nejvýše položené hradiště na Šumavě. Nachází se ve výšce 1009 metrů n. m. Přesná doba vzniku není známa, ale jedná se o původní keltské oppidum. Vybudování tohoto hradiště souviselo patrně s rýžováním zlata v tamní zlatonosné oblasti. Pro udržování kontaktu s okolním světem a pro zabezpečení chodu hradiště existovala v okolí hradiště patrně nějaká zásobovací cesta. „Je tedy možné, že k hradišti směřovala zásobovací stezka z Podunají, nejspíše z Pasova po trase přes Kvildu a po území

¹⁰² WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 347.

¹⁰³ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 354.

¹⁰⁴ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 66.

¹⁰⁵ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 365.

Zlaté Studny. Je to jedna z cest, jejich existenci lze předpokládat již v době laténské.¹⁰⁶

Petrovice (okr. Strakonice) – zaznamenán nález „osady“ Keltů z doby 3. – 2. století př. n. l.

Písek (okr. Písek) – na návrší Hřebíček nalezena mohyla z 3. – 1. století př. n. l.; nad Pazdernou nalezeno několik střepů z 3. – 2. století př. n. l.; další nálezy nalezeny v dnes již zastavěných oblastech města Písku. „Domněnka, že na místě středověkého města stála ve 2. – 1. století př. n. l. pevnost Keltů, však nebyla potvrzena.“¹⁰⁷

Předmíř (okr. Strakonice) - objekt sídlištního typu z 6. – 5. století př. n. l. pzn. na ppč. 100)

Přední Zborovice (okr. Strakonice) - objekt sídlištního typu

Putim (okr. Písek) - nálezy „na březích rybníka Řežabince“ nález z 6. – 5. století př. n. l. Ze stejné doby pochází nálezy „na pravém břehu Blanice nedaleko jejího soutoku s Otavou.“¹⁰⁸ Další nálezy spadají do období 3. – 1. století př. n. l. Nejzajímavější je asi sídliště z 2. – 1. století př. n. l. na pravém břehu Blanice

Rohozná (okr. Strakonice) - „půl kilometru od vrchu Hrabov bylo identifikováno hradiště z 3. – 1. století př. n. l.“¹⁰⁹

Rojice (okr. Strakonice) - nálezy z 6. -5. a 2. -1. století př. n. l.

Rovná (okr. Strakonice) – sídliště „mezi obcí a Řepicí“¹¹⁰ z 2. – 1. století př. n. l.

Řepice (okr. Strakonice) - asi 8 minut chůze na jihozápad od vsi na vrcholu a jižní straně táhlé vyvýšeniny na Vrškách se nachází sídliště z 6. – 5. a 4. – 3. století př. n. l.

¹⁰⁶ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 22.

¹⁰⁷ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 381.

¹⁰⁸ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 423.

¹⁰⁹ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 432.

¹¹⁰ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 434.

Semice u Písku (okr. Písek) - „východně od vsi ... nálezy z konce 3. století př. n. l.“¹¹¹

Slaník (okr. Strakonice) – sídliště

Sousedovice (okr. Strakonice) - „u kravína na severovýchodním okraji obce“ nálezy keramiky z 3. – 2. století.

Strakonice (okr. Strakonice) ač zde byla nalezena celá řada nálezů, žádný z nich nedokládá přítomnost sídliště.

Strunkovice nad Volyňkou (okr. Strakonice)-v této oblasti bylo nalezeno sídliště z 3. -1. století př. n. l.

Střelské Hoštice (okr. Strakonice) – „zhruba 1, 1 km SZ od obce došlo k objevu sídliště ze 6. a zřejmě i z 2. – 1. století př. n. l.“¹¹²

Třebohostice (Jihočeský kraj, okres Strakonice) – „hradiště z pozdní doby halštatské; vrchol kopce Zámek (577 m n. m.), zvaného též Zlatá hora nebo Hradec...Hradiště vzniklo v pozdní době halštatské (6. století př. n. l.), další nálezy jsou datovány i do laténského a vrcholně středověkého období.“¹¹³

Věneč (Jihočeský kraj, okres Strakonice)-toto hradiště bylo osídleno přibližně v 5. století př. n. l. Jednalo se o rozlehlší hradiště. „Hradiště Věneč leží poměrně blízko pozdější obchodní cesty vimperské, která vedla z Pasova přes Strážný, Vimperk a Strakonice do středních Čech. Mohlo být zastávkou na této obchodní cestě, podobně jako pozdější župní hrad Volyně, hradiště u Libětic a strakonický hrad.“¹¹⁴

¹¹¹ WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 444.

¹¹² WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri, s. 471.

¹¹³ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 323-324.

¹¹⁴ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 23.

Vrcovice (Jihočeský kraj, okres Písek) – „hradiště z přelomu starší a střední doby bronzové; oválná ostrožna nad pravým břehem Otavy, poloha v Dolní Lipici.“¹¹⁵

Zlivice (Jihočeský kraj, okres Písek) - „hradiště z pozdně halštatského až časně laténského období“¹¹⁶

Zvíkov (Jihočeský kraj, okres Písek) - „keltské osídlení souviselo s říční plavbou, s dopravou zboží, s místními brody a možná i s převoznictvím. Nepochybně byl Zvíkov jednou z obchodních či ochranných stanic mezi Lincem, Třísovem a Závistí u Prahy.“¹¹⁷

3.2 Osídlení na základě průchodu stezek

Jako příklad o průchodu stezek jsem si vybral mikroregion středního Pootaví s centrem hradiště Hradec u Němčic. Tomuto příkladu této se budu věnovat i v souvislosti se slovanským, raně středověkým osídlením. Zde jsou stopy po souvislosti osídlení s průběhem komunikace. Tato oblast se nachází nedaleko města Strakonice, orientované v oblasti soutoku říčky Volyňky a řeky Otavy. Četné nálezy hradišť a pohřebišť, dále však i výrobních oblastí tehdejší doby nasvědčují o čilém ruchu.

Husté osídlení se skládá ze sídlišť, dvorců a především hradišť. Opevněná hradiště jsou cenou informací a to i díky uspořádání, v jakém jsou orientována. Mezi významná hradiště tohoto mikroregionu patří: Láz, Třebohostice, Libětice, Lčovice, Skočice. Tato hradiště svou zhruba hektarovou rozlohou představují s největší pravděpodobností, stejně jako v případě dvorce na Hradci u Němčic, sídla nebo rezidence menších komunit z okolí družiny místního vládce – knížete, závislá však na větším mocenském centru. To se nacházelo nejspíše na jižním pomezí mikroregionu, a to s největší pravděpodobností na plošině nejrozlehlejších Věnci nad Lčovicemi, situovaném na dálkovém spoji ze Solné komory a

¹¹⁵ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 347.

¹¹⁶ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 356.

¹¹⁷ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 20.

Podunají. Do všech těchto sídel se dostávaly i luxusnější předměty – importy.¹¹⁸ Důkazy v podobě importů jsou neodmyslitelným dokladem „zahraničního“ obchodu. Nabízí se otázka, kudy byl tento obchod veden či kudy se k nám dostaly předměty, které byly nalezeny ve Střelských Hořticích (východoalpská bronzová nádoba), v Dražejově (bronzová spona), ve Strakonících (skleněné nádoby nazývané aryballos, patrně z ostrova Rhodos). Odpověď je známa: „Jednou z nejvýznamnějších pravěkých komunikací, spojující jižní Čechy s Bavorskem a dále i se širším Podunajím a hornorakouskou Solnou komorou, byla bezpochyby jedna ze tří větví pozdější středověké a novověké Zlaté stezky.“¹¹⁹ (obr. 9) Obchodní a kulturní kontakty mezi jižními Čechami a nalezištěm Dürrnberg (s okolními solnými doly) v dnešní Solné komoře v Horním Rakousku jsou doloženy. „Právě odtud vede řetězec nálezů jižních importů podél Salzachu a Innu (Braunau am Inn, Sunzig am Inn) až k Pasovu. Také další spojení na této cestě do jihočeských pozdně halštatských až časně laténských center (např. Hradiště u Písku) by bylo kratší a ekonomičtější než-li transport po Dunaji do Lince a odtud k severu lineckou (cáhlavskou) cestou přes Šumavu.“¹²⁰ Ta nejspíše směřovala přes Šumavu povodím Volyňky a horní Otavy na Strakonicko. Ze Strakonicka vedla cesta na sever k řekám Lomnici a Skalici, k Litavce a do středních Čech k soutoku Berounky s Vltavou.¹²¹ (obr. 20) Spojení mezi Pootavským mikroregionem, konkrétně Hradcem u Němčtic a solnými doly lze vyměřit zhruba na 100 km. Naproti tomu spojení lineckou stezkou by bylo zhruba o polovinu delší. Do jižních Čech vedla od počátku halštatského období řada cest, která navazovala kontakt s Podunajím konkrétně s oblastí Hallstattu. Mezi hlavní interregionální, dálkové cesty můžeme řadit stezku lineckou, která vedla z jihu podél řeky Vltavy a spojovala Linec, Český Krumlov a pokračovala dál na sever. Další dálkovou trasou byla předchůdkyně Vimperské větve Zlaté stezky.

¹¹⁸ Srov. LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 67-69.

¹¹⁹ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 69.

¹²⁰ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 69.

¹²¹ O těchto obchodních kontaktech jsme spraveni z VENCLOVÁ, N. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 6. Praha: Archeologický ústav AV ČR. 153.

4. Osídlení v době římské a stěhování národů

Na počátku doby římské (0 – 400 n. l.) se v jižních Čechách začíná objevovat nové obyvatelstvo a to obyvatelstvo germánské. Toto obyvatelstvo obsadilo především část středního Pootaví a oblast Českobudějovické pánve. V oblasti Šumavy zasahuje germánské osídlení až k prostoru Prachatic. Germánské osídlení se v českých zemích se datuje do roku 530, kdy bylo germánské obyvatelstvo postupně vytlačováno vlnou slovanských nájezdníků, kteří se okolo roku 530 objevují na hranici Byzance na dolním Dunaji. Většina germánského obyvatelstva z Čech odešla a z části se podílela na vytvoření kmene Bavorů „(Baiuwarii - „muži ze země Baia-Boiohama).“¹²²

„Na druhé straně Šumavy se hranice římské říše ustálila na Dunaji...Římané zde vybudovali opevněnou vojenskou hranici - Limes romanus – s četnými kastely (Pasov, Künzing, Steinkirchen u Deggendorfu, Straubing), zřizovanými v průběhu 1. – 3. století. Tyto kastely mohly být eventuální východiskem při styku s neřímským světem na druhé straně Šumavy.“¹²³ Tyto domněnky však nemohou být s určitostí potvrzeny. Informace o styku s římským obyvatelstvem však přinášejí nálezy mincí, kterými se zabývá numizmatik Jiří Militký (viz Mince v Pootaví).

Obecně lze říci, že v porovnání s laténským obdobím je pozorovatelný výrazný úbytek dokladů obchodu a směny.¹²⁴ Lze se však domnívat, že obchod a komunikace v době římské navázaly na tradiční pravěké schéma komunikací. Návaznost na tyto cesty dokládají koncentrace římských importů a bohatých předmětů v místech pravěkých center, která vznikala na křižovatkách dálkových cest.¹²⁵ Osídlení české kotliny v době římské lze považovat za velmi řídké a tak jednotlivá sídliště byla od sebe navzájem oddělena prázdnými prostory. Těmito

¹²² TŘEŠTÍK, D. 2008: Pravěk a počátky slovanského osídlení (do 8. století), In Dějiny Českých zemí. Praha: Karolinum, s. 47.

¹²³ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka: 1. úsek Prachatice – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 37.

¹²⁴ Srov. SALAČ, V. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Praha: Archeologický ústav AV ČR, s. 68.

¹²⁵ Srov. SALAČ, V. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Praha: Archeologický ústav AV ČR, s. 68.

prázdnými prostory procházely ojedinělé komunikace, které zřejmě již v době kamenné, a které si jednotlivé archeologické kultury mezi sebou předávaly.¹²⁶

Z míst osídlených ve starší době římské v oblasti Pootaví lze jmenovat sídliště: Dub-Javornice (okr. Prachatice), Přešťovice (okr. Strakonice) a Zalužany (okr. Příbram). Pro dobu mladší doby římské pak sídliště při obci Přešťovice (okr. Strakonice). Především sídliště při obci Přešťovice (okr. Strakonice) má díky archeologickým pramenům zaznamenanou existenci po celé období římské.¹²⁷

Právě oblastí Strakonicka je předpokládán průběh jedné z komunikací, která spojovala jižní Čechy s Pasovem. „Pro užívání cesty by mohly svědčit nálezy římských mincí v okolí Strážného a ve Vimperku.“¹²⁸ Tato komunikace je považována za tradiční cestu, která spojovala Čechy s Podunajím po většinu pravěkých období. „Významnou roli pro kontakty Podunají se Středomořím hrála především tzv. Norická stezka (*Via Norica*), vycházející z Aquileie a směřující přes Virunum k Linci-Lentii či Ennsu-Lauriacu. Na tuto cestu pravděpodobně navazovaly linie stezek, vedoucích pře Šumavu na Prachatice, Vodňany, Strakonice, Písek a dále do vnitrozemí.“¹²⁹

S velice zajímavým poznatkem pojícím se k tématu stezek přišel také František Teplý ve své knize O Zlaté stezce z Bavor do Čech, ve které se této problematice věnuje poměrně obsírně. Velmi odvážně zde stanovuje průchod obchodní stezky a patrně předchůdkyně Zlaté stezky v době římské (2. století n. l.) mezi jižními Čechami a oblastí Podunají.

Za důvod existence stezky je označen nedostatek zlata v tehdejší Římské říši, o které Římané velmi usilovali a jeho zdroje nacházejí při Zlaté hoře (Meierstein) a při celém toku řeky Otavy mezi Sušicí a Pískem. „Římské cesty“

¹²⁶ SALAČ, V. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Praha: Archeologický ústav AV ČR, s. 112.

¹²⁷ Srov. SALAČ, V. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Praha: Archeologický ústav AV ČR, s. 23, 131.

¹²⁸ SALAČ, V. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Praha: Archeologický ústav AV ČR, s. 112.

¹²⁹ SALAČ, V. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Praha: Archeologický ústav AV ČR, s. 112.

v touze po zlatě František Teplý vymezuje podle sejpů, které se nachází prakticky při celém toku řeky Otavy.

První cesta měla být vedena od Pasova k „Zlaté hoře.“ „Zlatá hora“ by se měla nacházet při soutoku řeky Křemelné s řekou Vydrou. Z tohoto spojení pak následně vzniká řeka Otava. Soutok obou řek se nachází nedaleko obce Jelenov, při hoře Sedelský vrch (926 m n. m.). Bohužel dnes v krajině název Zlatá hora nenacházíme. Odtud by měla cesta směřovat k Rejštejnu, Mouřenci a až k povodí pod Rabím.

Druhá cesta vstupující od Pasova do oblasti Pootaví je popsána takto: „od Pasova šel na horu Tused' (staročes. Dusov) – Tisová – Tusov (Tusset), od ní k sedlu Boubína a hory Srubu (Risenschloss), z něho ku vsi Pravětínu, na Láz, Budilov, Kovaníno, Benedu a mezi Horou (Marcovickou) a Radčím – Hradeční hora – na Střítěž a dál k Písku.“¹³⁰ Pro cesty vedoucí u obce Budilov Teplý připomíná opevněné hradiště Pržmo, které mělo být nedobytným hradištěm Marobuda. V oblasti Pržma rovněž Teplý připomíná existenci římského mansia (sídla, sedla) pro větší římskou kolonii se strážnicí a poštou. Obdobnou stanici zmiňuje při obci Beneda. „Ve zříceninách přišli sousedí r. 1875 na pěkně vyzděnou studnici a v ní na větší počet soumarských podkúvek, důkaz nedaleké zemské stezky.“¹³¹

Informace Františka Teplého lze považovat za zajímavé, bohužel však za nepravdivé. K vymezení těchto cest František Teplý postrádá jakýchkoliv archeologických podkladů, které by průchod dvou výše zmiňovaných cest potvrzovaly.

¹³⁰ TEPLÝ, F. 1945: O Zlaté stezce z Bavor do Čech. Prachatice: tisk L. Scheba, s. 3-4.

¹³¹ TEPLÝ, F. 1945: O Zlaté stezce z Bavor do Čech. Prachatice: tisk L. Scheba, s. 7.

5. Slovanské osídlení

Slovanské etnikum, které se na území dnešních Čech a Moravy z východu dostává v průběhu 6. a 7. století n. l., můžeme považovat za zlomový mezník pro vývoj českých dějin. Slované se do Evropy dostávají v 6. století, jako poddaní Avarů. V průběhu 6. a 7. století dochází k jejich osamostatnění a definitivnímu odklonu od Avarů dochází roku 626, kdy slovanské kmeny povstaly proti Avarům u Konstantinopoli. Na území České republiky tak vznikají dva kmeny: kmen Čechů a Moravanů. Usazení Slované, kteří se živili především zemědělstvím, žili rozptýleně v malých osadách o 7 – 10 čtvercových polozahloubených chatách s pecí v rohu. Obilí a další věci chovali v jamách v zemi. Jiné stavby ve vsi nebyly, současný typ vesnice vznikl teprve v souvislosti s proměnami ve 13. století.

Díky růstu slovanské prosperity rostl i počet slovanských obyvatel. V 8. a zejména pak v 9. století se novým soupeřem Slovanů stala, po Avarech, Franská říše. Slovanské kmeny na území Čech se v dějinách připomínají zejména roku 845, kdy čtrnáct knížat doráží do Řezna k Ludvíku Němci přijmout křesťanství v podobě křtu. Ani to však nezabránilo rozporům s Franskou říší.

Mezi tím, co se na Moravě v 9. století vytváří stát, v Čechách se budují knížectví v okolí nově zbudovaných hradů. V okolí těchto hradů žijí knížata se svými družinami a lidem žijícím v relativně demokratické kmenové společnosti. Knížata na těchto hradech žijí odděleně, ale ve věcech společného zájmu Čechů jednají jednotně. Příkladem je společné přijetí křesťanství v Řezně. V průběhu 9. století české kmeny podporují Moravu. Toto spojení postupně přechází v závislost Čechů na Moravě. Vliv Velké Moravy na Čechy je patrně upevněn po roce 883 za knížete Svatopluka.

V 10. století se však centrum politického života přesouvá do Čech, kde se po pádu Velkomoravské říše utváří český stát, jehož základy stojí na přemyslovské středočeské doméně. Přemyslovská „říše“ středních Čech je však podporována hradišti ležících vně tuto doménu. Sjednocovací proces je zahájen

Boleslavem I. po roce 935 a do konce 10. století si Přemyslovci podmaňují území celých Čech, včetně slavníkovského panství v roce 995.

Boleslav I. rozšířil moc i vně svého státu a to především podél velké obchodní stezky, která „se do Prahy přesunula z Podunají, vedoucí z córdobského kalifátu v dnešním Španělsku přes Francii, Mohuč a Řezno do Prahy a odtud jak přes Slezko, tak přes Moravu do Krakova a odtud dále přes Kyjev na tržiště Chazarů na dolní Volze, která zase měla spojení s arabským východem a s Čínou.“¹³²

Po územních ztrátách Boleslava II. (972-999) a vládách Boleslava III (999-1003), Jaromíra (1004-1011), s intermezzem polského knížete Boleslava Chrabrého (1003-1004), a Oldřicha (1012-1034) došlo k dotvoření jádra českého státu a vymezení oblasti Čechů na staletí.

Slovanští obyvatelé se mylně zapsali do obecného povědomí jako mírumilovní lidé, opak je pravdou. Krutí a nelítostní Slované však začínají novou éru díky výstavbě hradišť. „Pro Slovary je výstavba hradišť natolik typická, že se 7. – 12. století v Čechách nazývá dobou hradištní.“¹³³ Tyto bývalé stavby (obr. 31) dnes již jen obrysy starých „hradů“ na kopcích, pro nás mohou být vodítkem k detailnějšímu pohledu na osídlení krajiny, na pohyb lidí v těchto místech a jsou pro nás bez pochyby pracovním materiálem do hodin.

Výskyt slovanských hradišť je velmi hojný. Především díky slovanskému kmenu, který se v jižních Čechách vyskytoval, Doudlebů (též Dúdlebů, Dúdlebové). Jižní Čechy se staly důležité pro výstavbu hradišť především z hlediska procházejících obchodních stezek. Nejdůležitější stezkou procházející oblastí jižních Čech a oblastí řeky Otavy byla stezka Zlatá nebo též Pasovská. „Nesmírně lákavá je představa, jak asi vypadala síť komunikací na našem území ve starší době hradištní. Jak samotný název této doby napovídá, šlo o dobu intenzivního budování opevněných sídlišť jednotlivých kmenů, která, pokud spolu lidé nějakým způsobem chtěli komunikovat, musela být navzájem spojena

¹³² TŘEŠTÍK, D. 2008: Velká Morava a počátky státního života (9. – 10. století), In Dějiny Českých zemí. Praha: Karolinum, s. 60.

¹³³ BERANOVÁ, M. 2000: Slované. Praha: Libri, s. 15.

cestami. Lze tedy za uzlové body komunikační sítě považovat právě hradiska, nebo jinými slovy řečeno, síť těchto hradisek tvořila i kostru komunikační sítě.¹³⁴ (obr. 42) Představy o průběhu komunikací mohou dokreslit rovněž další archeologické nálezy v podobě importů.

„O stycích Slovanů s Franky svědčí archeologické nálezy franckých zbraní na cestě vedoucí podél toku Berounky a na cestě směřující z východního Bavorska k Pootaví na dnešním Sušicku.“¹³⁵ Nálezy franských importů se velice podrobně zabývá [PhDr. Nad'a Profantová](#), [CSc](#)¹³⁶ a podává tak zajímavé informace i pro oblast Pootaví. Díky těmto importům se dozvídáme o přímé existenci franské kultury v našem prostředí a může tak dojít k provázání archeologických a historických pramenů. U importů je třeba především zvážit myšlenku, jak se na naše území dostaly. V případě nálezů napodobenin franských předmětů je třeba uvážit franský vliv na našem území.

Z 8. až 10. století byly franské importy v podobě mečů, seker, zbrojí, mincí, šperků a jiných předmětů zjištěny především na Kolínsku při starých hradištích u Kolína, Kouřimi, Libice a Kobylnice. Některé z těchto importů mohou být interpretovány jako formy mocenské komunikace. Z importů nalezených v pootavské oblasti je třeba zmínit zejména kopí z oblasti Milíkovice a Němčtic a průvlečku z Hradce u Němčtic. „U železné průvlečky zdobené tautzií z Hradce u Němčtic za současného stavu poznání nelze rozhodnout, zda vznikla na Moravě či na západě. Provedení výzdoby je západního původu, i když tečkované pozadí se jeví jako adaptovaný východní prvek.“¹³⁷ V jižních a jihozápadních Čechách bohužel disponujeme jen malým množstvím nálezů. „To je dáno jednoznačně stavem archeologického bádání a omezenými výzkumy

¹³⁴ MUSIL, J. F. 1987: Po stezkách k dálnicím. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, s. 77.

¹³⁵ MUSIL, J. F. 1987: Po stezkách k dálnicím. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, s. 78.

¹³⁶ PROFANTOVÁ, N. 2011: Karolínské importy a jejich napodobování v Čechách, případně na Moravě (konec 8. – 10. století) In Zborník Slovenského národného múzea, Archeológia supplementum 4, s. 71-104.

¹³⁷ PROFANTOVÁ, N. 2011: Karolínské importy a jejich napodobování v Čechách, případně na Moravě (konec 8. – 10. století) In Zborník Slovenského národného múzea, Archeológia supplementum 4, s. 71-104, s. 79.

v této oblasti.¹³⁸ Přesto jsou tyto nálezy hmotné kultury důležitou informací pro studii Čech v době konce 8. až 10. století. Nálezy importů často souvisí i s průchodem dálkových komunikací. To však u jihočeských nálezů nelze potvrdit.

Pro mou práci jsou s ohledem na datové vymezení relevantní především hradiště z posledního období, tedy z období raně středověkého (600/650 až 1200). Tento typ hradiště je, jak datace napovídá, úzce spojen s expanzí slovanského obyvatelstva do Evropy respektive do Čech. Již samotné slovo hradiště či hrad má základ ve slovanském jazyce. „Opevněná místa označována v podstatě jednotně ve všech slovanských jazycích-hrad, grad, grad, gorod, gord apod.“¹³⁹ Za nejznámější slovanské hradiště je považován hrad Vogastisburg, který byl svědkem střetu Slovanů s Franky roku 632, avšak místo i podoba tohoto hradu je dodnes neobjasněnou záhadou. Doklad o existenci poskytuje snad jen Fredegarova kronika.

Archeologická studie slovanských typů hradišť zná bezpečně podobu hradišť z 8. století a 9. století. „Jednoduchá dřevěná opevnění nehluboké příkopy nezanechaly v podstatě žádné v terénu viditelné stopy...Oblíbené bylo také využití pozůstatků pravěkého opevnění, kdy mnohdy mohutné reliktů starých hradeb skýtaly dostatečnou ochranu i při poměrně nenáročných stavebních úpravách.“¹⁴⁰ Stavby tedy bývaly obvykle stroze vybaveny. Hradby tvořily jednoduché dřevěné palisády s nevelkými příkopy. „Jedním z výrazných impulzů pro stavbu mohutně opevněných hradišť bylo tak patrně nebezpečí ze strany franckého království.“¹⁴¹ V první polovině 9. století dochází tedy k zlepšení fortifikačních prvků při výstavbě hradišť. „Dřívější jednoduchá opevnění postupně nahradily stavby složitější, kombinující dřevo, hlinu a především kámen. Hradiště byla po obvodu opevňována i vnitřně členěna dřevohlinitými hradbami různorodé konstrukce.“¹⁴² Hlavním prvkem hradišť 9. století se stala vysoká dřevohlinitá hradba s kamennou zdí, rozsáhlejší prostor, který zahrnoval více

¹³⁸ PROFANTOVÁ, N. 2011: Karolínské importy a jejich napodobování v Čechách, případně na Moravě (konec 8. – 10. století) In Zborník Slovenského národného múzea, Archeológia supplementum 4, s. 71-104, s. 97.

¹³⁹ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 18.

¹⁴⁰ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 19.

¹⁴¹ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 19.

¹⁴² ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 19.

obydli nežli předchozí typy. Zajímavou součástí těchto hradeb se stal oddělený prostor, dvorec, sloužící privilegované vrstvě jako knížecí sídlo. „Dvorce byly opevněny lehčím způsobem (nejčastěji palisádou) a jejich vnitřní zástavbu tvořily obytné a hospodářské budovy, stavby účelové, reprezentativní i kultovní.“¹⁴³ Nová podoba hradišť mohla též přinést i novou funkci. Vedle vojensko-obranného významu se o hradištích počínaje 9. stoletím uvažuje jako o sídlech knížat, o centrech obchodu, řemesel i kultu. Jelikož tyto hypotézy nemohou být podloženy písemně, lze o nich pouze polemizovat, ačkoli logický rozum je těmto myšlenkám silně nakloněn. Od poloviny 10. století o těchto funkcích hradišť můžeme mluvit s určitostí. S počátky budování hradské soustavy již z dob Boleslava I. až po její zánik (13. století) je nám funkce těchto hradišť plně známa. Jednalo se především o funkci obrannou a o pravidelný výběr tributu pod záštitou loajálního správce.

O významu slovanského osídlení při řece Otavě se zmiňují i pánové Kubů a Zavřel. O průchodu stezek v období slovanského osídlení se vyjadřují takto: „Z našeho hlediska je důležité zvláště osídlení středního Pootaví, jehož význam jako spojovací cesty s Bavorskem byl asi značný.“¹⁴⁴ (viz Terénní výzkum)

5.1 Soupis hradišť z doby slovanského osídlení

Albrechtice u Sušice (okr. Klatovy) - toto hradiště je již zmiňováno v souvislosti s keltským osídlením. Tato lokalita byla osídlena také v době germánského osídlení a raného středověku. Albrechtické hradiště se nachází na vrcholu kopce Sedlo (901, 7 m n. m.). Dnes na místě původního, poměrně rozsáhlého hradiště, stojí nová dřevěná rozhledna. Pohled z této rozhledny potvrzuje významnou strategickou polohu tohoto bývalého hradiště. V místě původního hradiště nebyl zjištěn vodní zdroj. Hradiště leží 5 km od řeky Otavy a zhruba 1 km od Šimanského potoka, který teče přímo pod kopcem hradiště. Hradiště bylo nejlépe přístupné ze severozápadní strany. Zhruba polovina hradiště je chráněna skalním stěnou. Na tomto hradišti bych očekával vstup na severozápadní straně, odkud je vrch přístupný dnes. Podle archeologických nálezů

¹⁴³ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 20.

¹⁴⁴ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka: 1. úsek Prachatice – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 37.

se však vstup nacházel na jihovýchodní straně. „Na jihovýchodě je ulicovitá brána šíře 1, 5-2, délky 17 m, jižní křídlo vytaženo z valu.“¹⁴⁵ Tuto cestu můžeme nejpravděpodobněji ztotožnit s dnešní cestou vyznačenou červenou turistickou značkou.

Existence tak rozsáhlého hradiště v málo osídleném Pošumaví může souviset s rýžováním zlata a také s obchodem. Je v oblasti, kudy vedly staré obchodní stezky přes Kvildu, přes Hartmanice a také cesta od Všerub na Prácheňsko, které všechny sloužily mimo jiné k dopravě soli.“¹⁴⁶

Droužetice (okr. Strakonice) - „slovanské kostrové pohřebiště...Droužetické pohřebiště je datováno do 10., především však do 11. století“¹⁴⁷

Heřmaň (okr. Písek) - slovanské sídliště na nízkém návrší Baba.

Hubenov (okr. Strakonice) - „v sedle pod Březovým vrchem se nalézalo asi šest slovanských mohyl...datované jen velmi přibližně do 8. – 9. století.“¹⁴⁸

Katovice (Jihočeský kraj, okres Strakonice) - raně středověké hradiště; vrch Kněží (Katovická) hora nad levým břehem Otavy.

Na osaměle stojícím, v západovýchodním směru protaženém vrchu se nalézá rozsáhlé hradiště. Co do důmyslnosti a složitosti jde o jedno z nejmohutnějších a nejlépe dochovaných raně středověkých opevnění v Čechách. U jihu chránil hradiště prudký svah nad Otavou; více než osmdesátimetrové převýšení činí z Kněží hory dominantu pro široké okolí.

Ústřední část, akropole, zaujímá protáhlou vrcholovou plošinu a je opevněna po celém obvodu...Opevněný prostor je členěn několika umělými

¹⁴⁵ HRUBÝ, P. LUTOVSKÝ, M. 2000: Hradiště a výšinná sídliště raného středověku v jižních Čechách. In Archeologie ve středních Čechách 4/2. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, s. 439-483, s. 447

¹⁴⁶ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 22.

¹⁴⁷ LUTOVSKÝ, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, s. 67.

¹⁴⁸ LUTOVSKÝ, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, s. 98.

stupni, zmírňující spád terénu. Vnější předhradí se přimyká k vnitřnímu a je chráněno valem s vnějším příkopem...Původní vstup do celého areálu je dochován v severní linii hradby vnějšího předhradí...Hradiště je v archeologické literatuře známo již z doby kolem poloviny 19. století.

Dosavadní výzkumy poskytly pouze nevelký soubor nálezů. Na jejich základě lze soudit, že těžiště osídlení Knížecí hory leželo v 9. století., kdy se hradiště stalo jedním z ústředních bodů mocenského útvaru, zaujímajícího území středního Pootaví – spolu s hradišti v Liběticích, Němčicích a Řepicích.¹⁴⁹

Existence tohoto hradiště je spojována s tradičním rýžováním zlata, sběrem sladkovodních perel, ale také s ochodem na otavské vodní cestě.

Libědice (Jihočeský kraj, okres Strakonice) - hradiště z pozdní doby halštatské a z raného středověku; vrcholová partie kopce Hradiště (kóta 604 metry). Vrch se strmě zvedá nad údolím Volyňky, převýšení jeho ploché vrcholové partie činí až 120 metrů...V úvalu mezi severozápadními svahy akropole a předhradí se nalézá pramen – důležitý zdroj vody pro obyvatele hradiště.

Raně středověké osídlení a opevnění hradiště u Libětic (ve starší odborné literatuře označováno jako Hradiště u Strakonic, či Hradiště u Sousedovic) lze klást do 9. století a jeho patrně násilný zánik, kamsi na přelom 9. a 10. století. Hradiště střežilo jižní vstup do strakonické kotliny a bylo nejspíše současné s dalšími slovanskými hradišti středního Pootaví (Katovice, Němčice, Řepice). Na jeho důležitost může ukazovat výrazně dominantní poloha nad celou kotlinou.¹⁵⁰

Němčice (Jihočeský kraj, okres Strakonice) - „halštatský dvorec a raně středověké hradiště; ostrožnovitý výběžek terasy (s místním názvem Hradec) nad levým břehem Volyňky, při jejím soutoku s potokem Peklovem. Ostrožna s nejvyšším vrcholem (425 m n. m.) ve své jihovýchodní části vystupuje 10 až 25 metrů nad údolní nivu řeky Volyňky a je chráněna na východní a jižní straně

¹⁴⁹ Srov. ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 122-125.

¹⁵⁰ Srov. ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 173-174.

poměrně strmými srázy...Areál halštatského sídla, které se svým celkovým charakterem a umístěním v krajině blíží skupině sídlišť dnes označovaným jako dvorce, byl ze západu a severu opevněn příkopem a palisádou...Dvorec plnil svoji úlohu v zhruba v 6. století před n. l., v pozdně halštatském období. Po přibližně 1300 letech bylo na stejném místě vybudováno raně středověké hradiště...Na vnějším hradišti (označovaném jako předhradí) se patrně nalézal jediný raně středověký obytný objekt; je situován do jihozápadního nároží, tj. do míst, kde lze předpokládat vstup do opevněného areálu...Hradiště je datováno do 2. poloviny 9. století, jeho násilný zánik kladen na přelom 9. a 10. století.¹⁵¹

Jak již je zmíněno v předchozí části této práce, toto opevněné místo hrálo důležitou roli již v době keltské, přesněji řečeno v pozdní době halštatské a časně laténské. Osídlení tohoto hradiště však nenapovídá těžba surovinových zdrojů, kterých se v okolí hradiště, stejně jako v okolí Otavy, nacházelo dostatek. Již několikrát zmiňované rýžování zlata lze považovat za druhotné, jelikož ryžování zlata bylo sezónní. Lepší pozici pro rýžování zlata se nacházelo přímo u řeky Otavy. V době keltského osídlení lze tedy předpokládat výběr místa především z důvodů dobré strategické polohy při obchodní stezce.

Písek (okr. Písek) - „pozůstatky osady z 9. – 10. století. Na staveništi budovy Jihočeských energetických závodů na pravém břehu Otavy.“¹⁵²

Putim (okr. Písek) - slovanské osídlení je v těchto místech připomínáno nálezy keramiky a části sídlištních objektů z 9. století severozápadně od obce na obou březích řeky Blanice. Další důkazy jsou zde spatřovány v mohylách, které se u Putimi vyskytují a v rozsáhlém pohřebišti z 11. a 12. století.

Radomyšl (okr. Strakonice) - zde bylo nalezeno rozsáhlé pohřebiště o 500 hrobech z 11. až 12. století v oblasti dodnes dochovaného románského kostela v.

¹⁵¹ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 213-214.

¹⁵² LUTOVSKÝ, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, s. 239.

Martina. Pohřebiště v Radomyšli náleží svým uspořádáním mezi slovanské řadové hřbitovy mladohradištního období.¹⁵³

Řepice (Jihočeský kraj, okres Strakonice) - „raně středověké hradiště; vrchol kopce Hradec (kóta 511 metrů) nad údolím Leskovického potoka. Hradiště o celkové rozloze zhruba 3 hektary zaujímá vrcholovou partii homolovitého, mírně protáhlého kopce s poměrně příkrými svahy...Nálezy keramiky pocházející z výzkumu valů i obydlí datují hradiště do průběhu 9. století. Hradec u Řepice chránil severní vstupy do údolí střední Otavy a spolu s hradišti u Libětic, Katovic a Němčic tvořil výrazné seskupení raně středověkých fortifikací.“¹⁵⁴ Toto hradiště se skládá stejně jako hradiště na Kněží hoře ze dvou předhradí a jedné akropole. V případě řepického hradiště by se mělo jednat o menší kopii katovického hradiště. Opevnění je dnes již méně patrné. „Předhradí je tvořeno dvěma kamenitými valy kopírujícími vrstevnice, s předsunutými příkopy.“¹⁵⁵

Hradiště se nachází dál od řeky než jiné objekty. Je blíže staré obchodní cesty, která směřovala z Prácheňska ku Praze.

Skočice (Jihočeský kraj, okres Strakonice) - “hradiště ze sklonku starší doby bronzové a z pozdní doby halštatské, využívané i v raném středověku...K osídlení využili plochu hradiště i Slované v 9. století po Kr.“¹⁵⁶ Toto hradiště se nachází na návrší Hrad. Patrně mohlo patřit mezi fortifikace, spolu s Němčicemi, Liběticemi, Katovicemi, Řepicemi střežící „strakonickou kotlinu.“ „V sedle 700m jihozápadně od hradiště se nalézá mohylník.“¹⁵⁷ Pohřebiště s 20 mohylami je datováno do 8. -9. století. „Původní ulicovitý vstup se nachází v jižní části

¹⁵³ Srov. NECHVÁTAL, B. 1999: Radomyšl, raně středověké pohřebiště. Praha: Archeologický ústav AV ČR, s. 30.

¹⁵⁴ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 279-280.

¹⁵⁵ HRUBÝ, P. LUTOVSKÝ, M. 2000: Hradiště a výšinná sídliště raného středověku v jižních Čechách. In Archeologie ve středních Čechách 4/2. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, s. 439-483, s. 473.

¹⁵⁶ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 290.

¹⁵⁷ LUTOVSKÝ, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri, s. 297.

západního valu. Na severu zjištěn čelní líc zpevňující tyl konstrukce. Ulicovitá brána o délce 24 m, šíře 2, 5 je protažena do areálu 4-5 m.¹⁵⁸

Strakonice (okr. Strakonice) - oblast, která se nacházela v centru hradištní fortifikace Libětice, Němětice, Skočice, Katovice a Řepice. „Širší okolí soutoku Otavy s Volyňkou, skýtal relativně bezpečnou možnost osídlení, využívající ochrany v jižních Čechách ojedinělé struktury pevností. Lze uvažovat o jednom z významných knížectví české kotliny 9. století“¹⁵⁹ Objevy v oblasti dnešního města Strakonice z 8. – 9. století jsou známy v těchto lokalitách: Strakonice-Častavín, Třebohostice, Kapsova Lhota, Řepice, Domanice, Přešovice, Rovná, Přední Ptákovice. Ovšem i samotné osídlení oblasti dnešních Strakonice je díky archeologickým průzkumům dnes již potvrzeno. Nálezy keramiky „prokázaly existenci poměrně rozsáhlého sídlištního komplexu.“¹⁶⁰ Tuto keramiku lze datovat do půlky 8. století až 9. století. „Znamená to tedy, že v průběhu těchto sto až sto padesáti let stála na terase řeky Otavy raně středověká osada (osady?).“¹⁶¹ Jak je výše uvedeno, oblast Strakonice se nacházela v místě, které byla ze tří, respektive ze čtyř světových stran chráněno pevnostmi. Prostor sevřený hradišti, tedy území dnešních Strakonice a jejich nejbližší okolí, skýtal relativně bezpečnou možnost osídlení, využívající ochrany v jižních Čechách ojedinělé struktury pevností. Relativně malé vzdálenosti patrně umožňovaly dnes jen obtížně definovatelné vazby opevněných a neopevněných sídel. Nelze se tedy pozastavovat ani nad nálezem bronzové ostruhy s háčky, předmětu jednoznačně signalizující přítomnost elity slovanské společnosti mimo hradby, tedy v prostředí zdánlivě „neelitním“.

Ač se ve Strakonících v době slovanské nenacházelo hradiště, důležitost tohoto místa tkvěla v brodu, který se nacházel na staré obchodní cestě.

¹⁵⁸ HRUBÝ, P. LUTOVSKÝ, M. 2000: Hradiště a výšinná sídliště raného středověku v jižních Čechách. In *Archeologie ve středních Čechách 4/2*. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, s. 439-483, s. 474.

¹⁵⁹ LUTOVSKÝ, M. 2001: *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, s. 314.

¹⁶⁰ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK J. 1998: Raně středověké sídlištní objekty ze Strakonice; In *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 52-68, s. 55.

¹⁶¹ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK J. 1998: Raně středověké sídlištní objekty ze Strakonice; In *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 52-68, s. 55.

Sušice (okr. Klatovy) – pohřebiště na úpatí hory Svatoboru z 10. – 12. století.

Ústaleč (Plzeňský kraj, okres Klatovy) – „raně středověké hradiště; vrch Hradec (nejvyšší bod – kóta 612 m n. m.) Pouze hypoteticky je Hradec u Ústalče spojován s dobou vzniku a existence přemyslovského kastelánského hradu Prácheň, vzdáleného zhruba 15 km vzdušnou čarou. Blízkost četných stop po rýžování a snad i povrchovém dolování zlata by pak mohla osvětlovat příčiny vzniku tohoto ohrazení, svým významem ne nepodobného objektům spíše hospodářského nežli vojenského charakteru.“¹⁶² Opevnění hradiště je zajištěno valem téměř kolem celého hradiště. Tento val je na severozápadní straně zdvojen. Vstup do hradiště „se mohl nacházet na jižní straně, která je přírodou nejméně chráněná a odkud je nejsnazší přístup.“¹⁶³

Velké Hydčice – Prácheň (Plzeňský kraj, okres Klatovy) - „raně středověké hradiště, přemyslovské správní centrum Prácheň; ostrožné návrší na pravém břehu Otavy, částečně v místech středověkého hradu Prácheň. Na zalesněném kopci nad Horažďovicemi, na pravém břehu řeky Otavy, kde řeka ostře lomí svůj tok k jihovýchodu, se v raném středověku nalézalo hradiště Prácheň, významný správní hrad přemyslovského státu a centrum prácheňské provincie. V severní části, patrně v prostoru akropole, bylo hradiště později zničeno stavbou stejnojmenného středověkého hradu. Hradiště Prácheň je v písemných pramenech doloženo již před polovinou 11. století, dataci nepřekračující spodní hranici počátek 11. věku podporují i dosavadní archeologické nálezy. Hradiště zaniklo ve 13. století, po přenesení správy kraje do nově založených Horažďovic. K původní zástavbě hradiště patřil zcela jistě kostel, stojící původně na předhradí, nejspíše v místech dnešní gotické stavby zasvěcené sv. Klimentu. Jihozápadně od Prácheň vybíhá nad Otavou nevelká široká ostrožna zvaná Hradec. Povrchové nálezy keramiky zatím kladou Hradec do obdobného časového úseku jako prácheňské hradiště; byla vyslovena

¹⁶² ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri. s. 331-332

¹⁶³ HRUBÝ, P. LUTOVSKÝ, M. 2000: Hradiště a výšinná sídliště raného středověku v jižních Čechách. In Archeologie ve středních Čechách 4/2. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, s. 439-483, s. 476.

domněnka o opevněném sídle některého z významných knížecích úředníků, působících na Práchni.“¹⁶⁴

Volyně (Jihočeský kraj, okres Strakonice) - oblast při říčce Volyňce byla osídlena již v pravěku. Byly zde zaznamenány nálezy z pozdní doby halštatské a mladší doby laténské. „Ve Volyni bývala slovanská župní tvrz z 10. – 11. století, našlo se i pohřebiště tohoto stáří. Tvrz střežila starou obchodní cestu z Pasova do středních Čech.“¹⁶⁵

Do oblasti Pootaví již sice nespadá prostor **Starých Prachatic**, ale toto místo se již v době slovanského osídlení stává důležitým pro budoucí průchod Zlaté stezky, jelikož v již v době 9. – 10. století zde existovala tržní a celní osada. Tato osada se nacházela pod správou vyšehradské kapituly. Význam této osady je rovněž potvrzen v 11. století výstavbou kostela sv. Petra a Pavla a existencí správního feudálního sídla.

Tržním a správním místem v 11. století je rovněž osada ve **Strunkovicích nad Blanicí**, která se nacházela na prodloužené trase prachatické větve Zlaté stezky již od 9. století.

¹⁶⁴ ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri, s. 336-337.

¹⁶⁵ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 23.

6. Osídlení a stezky od dob slovanského osídlení

„V 10. a v 1. polovině 11. století žila převážná většina obyvatel českých zemí ve starém sídelním území., obydleném již neolitickými zemědělci.“¹⁶⁶ V tomto období se stále osidlovaly oblasti s nadmořskou výškou nepřesahující 300 m, kde se teplotní průměry pohybovaly okolo 8°C. Jednalo se tedy především o nížině položené oblasti, které usnadňovaly obyvatelům těchto míst zemědělskou produkci. Hlavními představiteli sídelních typů pro konec raného a začátek vrcholného středověku byla venkovská sídla a hrady (hradiště). Při těchto místech, především pak při hradech, brodech a obchodních cestách vznikala následně tržní místa a místa s centrem výroby. „Větší sídliště vyrůstala podle místních podmínek též u některých dalších hradišť v českých zemích, jež neměla střediskovou funkci. Skromný rozsah měla obvykle sídliště u dvorců. Jiná vznikala u klášterů zakládaných od 10. století.“¹⁶⁷ Jelikož v této době je osídleno cca 10-15% celkové plochy Čech a Moravy, zůstávají neosídleny především pohraniční hvozdy, popřípadě jsou osídleny jen řídky. Tyto hvozdy jsou protkány zemskými stezkami, které tak spojují pohraničí s vnitrozemím.

Od poloviny 11. století začal v Čechách probíhat proces známý jako vnitřní kolonizace. Tento proces byl úzce spjat s populačním růstem. Nárůst populace znamenal, že osídlené oblasti a především půda nestíhaly vyživovat tak vysoký počet obyvatel a lidé se začínají přesouvat do vyšších nadmořských míst, jejichž nadmořská výška dosahovala 500 m. V tomto procesu, který vrcholil v druhé polovině 12. století, došlo ke zdvojnásobení kultivované půdy a k vysokému nárůstu nově vzniklých osad. Tento proces byl navíc ve 13. století podpořen kolonizováním z ciziny, především od Němců, kteří přicházejí do Čech se svým německým právem.

„Kolonizování dosud pustých míst se hrálo důležitou úlohu v procesu vzniku a rozmachu vrcholně feudální šlechty.“¹⁶⁸ Dochází k řídnutí dříve hustých

¹⁶⁶ SEMOTANOVÁ, E. 1998: Osídlení českých zemí, jeho vývoj a struktura, In Historická geografie. Praha: HIU AV, s. 151.

¹⁶⁷ HOFFMANN, F. 1992: České město ve středověku. Praha: Panorama, s. 31.

¹⁶⁸ ŽEMLIČKA, J. 1990: Přemysl Otakar I. Praha: Svoboda, s. 139.

lesů. Do procesu kolonizace se zapojují nejruznější církevní instituce a kolonizace s hornickým záměrem těžby zlata či stříbra.

Součástí kolonizačního procesu se rovněž stává vznik měst. Města se vyznačují především společenskou a hospodářskou rolí v rámci svého spádového regionu, velkou hustotou zástavby a obyvatelstva a zároveň funkcemi jako jsou správní, výrobní apod. Vznik města byl podmíněn především krajinnými predispozicemi jako: reliéf, nerostné bohatství, vodní tok a úrodnost půdy. „Pro vznik měst byly důležité i celnice u pozdějších Netolic, Starých Prachatic, Domažlic, Klatov, Hranic, Místku a další. Někde docházelo vlivem postupujícího osídlení k posouvání sídlišť u těchto celnic.“¹⁶⁹

Vznik měst se dá rozdělit do několika skupin. Města vznikala: v návaznosti na starší sídelní aglomeraci kolem významných knížecích hradů, v neosazeném místě a na místě menší nevýznamné lokality či tzv. přenesením.

„Do roku 1300 vznikly v českých zemích přibližně tři desítky královských měst v Čechách a dvě desítky na Moravě. Tvořily základní osnovu městské sídelní struktury, doplňované poddanskými městy a městečky.“¹⁷⁰ Tato nově vzniklá, raně středověká města navazovala na starší sídelní strukturu. (obr. 53)

Ve 13. století probíhala městská, venkovská a hornická kolonizace paralelně. „Venkovská kolonizace si až do konce 13. století udržovala pravidelný vzestupný rytmus. Městská kolonizace se výrazně zrychlila po polovině 13. století, hornická kulminovala v letech 1235-1260 (oblast Jihlavy a Havlíčkova Brodu) a 1280-1310 (kutnohorský těžební revír).“¹⁷¹ Důsledky demografického, ekonomického a sociálního růstu tak na konci 13. století spatřujeme v přeměně kulturní krajiny a vzniku nových sídelních typů jako jsou města, vesnice, panská sídla a hrady, tvrze a klášterní areály.

¹⁶⁹ HOFFMANN, F. 1992: České město ve středověku. Praha: Panorama, s. 31-32.

¹⁷⁰ SEMOTANOVÁ, E. 1998: Osídlení českých zemí, jeho vývoj a struktura, In Historická geografie. Praha: HIU AV, s. 162.

¹⁷¹ SEMOTANOVÁ, E. 1998: Osídlení českých zemí, jeho vývoj a struktura, In Historická geografie. Praha: HIU AV, s. 166.

Rychleji než v Čechách probíhal vznik měst na Moravě a ve Slezsku. V průběhu 13. století však vznikají města i v Čechách při starých hradech střediscích. Jedním z takových městem byly například Horažďovice, které se nachází při řece Otavě asi 2km od hradu Prácheň (obr. 64), který se tyčí nad Horažďovicemi. Menší poddanská městečka vznikají v jižních Čechách v Netolicích a Chýnově, naopak oblast, která nese jméno jednoho z nejstarších osídlení jižních Čech, zůstává v podobě vsi-Doudleby.

Mezi první budovatele měst v Čechách, lze jednoznačně řadit Přemysla Otakara I. (1192-1230). Na sklonku jeho vlády existovalo v Čechách již třináct královských měst. V budování měst následoval svého otce Václava I. (1230-1253), který v jižních Čechách nechal vybudovat město Jihlavu. Přemysl Otakar II. (1253-1278), následník Václava I., nechal budovat města především v jižních a jihozápadních Čechách. Z těchto to byla města např.: České Budějovice, Domažlice, Klatovy a Písek.

Města jižních Čech se vymykala mezi běžnými městy především rozvinutím jedné ze základních funkcí a tím byla v tomto případě těžba zlata. „S těžbou se začínalo v nejstarších rýžovištích zlata v jihočeské oblasti u pozdějších měst a ještě po jejich vzniku. Tato těžba je spolehlivěji doložena v okolí dnešního Písku, Strakonice, Horažďovic, Sušice, Hartmanic, Kašperských Hor, Záblatí, Kasejovic, Nepomuku, Kolínce.“¹⁷² Hlavní funkcí měst však byla bezpochyby funkce centra obchodu. Města držela různá tržní privilegia, která jim umožňovala prodej zboží. Některá města byla obdařena privilegiem „nuceného skladu“, které za předpokladu průchodu významné obchodní cesty a kupeckého domu ve městě, mohla přednostně nabízet zboží místním zájemcům. Toto skladovací právo bylo rovněž úzce spojeno s clem. I tak v případě Zlaté stezky se snažili obchodníci cům z povinného uskladňování vyhnout, proto pro průchod jihočeskou oblastí volili cesty, na kterých se placení clu vyhnuli.

„Do 12. století hlavní cesty více sloužily vojenským výpravám a pohybu knížecích družin než obchodu. Od 13. století komunikační síť rychle rostla a přizpůsobovala se nové struktuře osídlení. Měnil se také význam cest podle

¹⁷² HOFFMANN, F. 1992: České město ve středověku. Praha: Panorama, s. 204.

důležitosti městských uzlů.¹⁷³ S touto změnou začaly vznikat obchodní sítě, které byly regionálního nebo většího významu. Regionální síť spojovala město s okolními vesnicemi. Do této sítě postupně začlenila další města a městečka. Větší význam pak měla síť, která spojovala města s jinými městy oblastních trhů, a tak vznikala doprava po celé zemi, která zajišťovala styk s hlavními obchodními středisky jako Prahou, Brnem či Olomoucí. Praha se v průběhu dějin stala hlavním střediskem dopravy a obchodu, odkud vycházely obchodní cesty paprskovitě všemi směry.

Stejně jako se od pravěku cesty českých zemí napojovaly na evropskou síť cest, města zajišťovala styk s cizími zeměmi. Do počátku výstavby měst ve 13. století, kdy „se vytvářela nová domácí síť a hierarchie trhů, existoval poměrně intenzivní dálkový obchod, který udržovali nově usedlí podnikatelé zejména s prostředím, odkud přišli.“¹⁷⁴ (obr. 75)

„České země byly již v období raně feudálním protkány množstvím cest, vedoucích do oblastí sousedních. Nebyly to jenom tepny, které měly význam obchodní nebo vojenský – tyto spojnice hrály důležitou úlohu i v dění kulturním, neboť po nich docházelo vlastně k infiltraci uměleckých hodnot.“¹⁷⁵

Až do 10. století nebyly cesty tak úzce spjaty se směrem k hlavnímu městu, jak je tomu například dnes. Cesty především lokálního významu měly za úkol spojit důležitá správní střediska, jakými v jižních Čechách byly například Doudleby, Chýnov, Netolice a podobně. To se s růstem funkce hlavního města a hradeckých center, následně správních měst, měnilo. (obr. 86)

6.1 Města z oblasti Pootaví vzniklá do 13. století

Blatná

První zmínka o městě Blatná je z roku 1235, kdy se připomíná Vyšemír z Blatné. Před koncem 13. století drželi hrad v Blatné Bavorové ze Strakonice,

¹⁷³ HOFFMANN, F. 1992: České město ve středověku. Praha: Panorama, s. 198.

¹⁷⁴ HOFFMANN, F. 1992: České město ve středověku. Praha: Panorama, s. 202.

¹⁷⁵ KUTHAN, J. 1976: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. České Budějovice: Růže, s. 18.

kteří se psali „z Blatné“. „Původ a vývoj blatenského hradu není zcela jasný, zejména jeho vztah ke dvorci, který existoval někde v jeho sousedství a mohl vzniku hradu předcházet a být původním blatenským šlechtickým sídlem. Výjimečnost blatenského hradu, doložená zbytky románské kaple, nevylučuje úvahy o původně královském založení.“¹⁷⁶ „Vodní hrad byl založen nejpozději v 1. polovině 13. století na skále tyčící se nad bažinami.“¹⁷⁷ V areálu hradu se rovněž nachází románský kostel Nanebevzetí Panny Marie, založený Bavorem ze Strakonice roku 1295.

Horažďovice

Jméno Horažďovice se nám dochovalo z roku 1251, kdy bylo město založeno pány ze Strakonice, Bavorem I. Po roce 1315 byl nad městem vystavěn hrad Prácheň pravděpodobně Bavorem III. ze Strakonice, který tak učinil po obdržení tohoto místa od Jana Lucemburského. Existovalo zde hradiště a panství od 10. století. V letech 1184-1268 je to sídlo zeměpanských úředníků (1184-85 Vítek, 1220-22 Diviš, v 60. letech 13. století Purkart). K roku 1278 je k městu doložena městská pečeť a k roku 1318 je doložena existence trhu.

V Horažďovicích, v místech kde se dnes nachází zámek, stál dříve hrad ze 13. století. Ten je dodnes připomínán zbytky donjonu (válcovité věže). Horažďovice se mohou chlubit především dodnes dochovaným hradebním opevněním, které bylo rovněž vystavěno ve 13. století. Toto opevnění je připomínáno roku 1307, kdy město dlouho vzdorovalo obléhání krále Rudolfa I. Habsburského. Toto opevnění bylo doplněno celou řadou bran: Červenou (taktéž zvanou Velikou, Pražskou, severní), která je celorepublikovým unikátem. Jedná se o druhou nejstarší dochovanou věž v České republice, dále branou Dolní (taktéž zvanou Prachatická) a menší branou, fortanou.

¹⁷⁶ KUČA, K. 1999: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku I. díl. Praha: Libri, s. 137.

¹⁷⁷ KUČA, K. 1999: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku I. díl. Praha: Libri, s. 138.

Náměstí v Horažďovicích se připomíná ještě jednou památkou dochovanou ze 13. století a tou je kostel Sv. Petra a Pavla. Tento kostel vznikl v letech 1260-1273.

Komunikace procházejí tímto městem je datována rokem 1720. Tato obec přicházela do styku s jinými kraji již od raného středověku, protože v okolí města byla naleziště zlata v písku řeky Otavy. Vývoj města je od raného středověku úzce spjat s existencí správního místa kraje Práchní. „Prácheň, zeměpanské hradisko mladého typu, položené na vrchu při pravém břehu Otavy, se poprvé připomíná ve Vintířovské legendě. Již záhy se po Práchni zval celý rozlehlý kraj. Roku 1184 zde byl kastelánem Vítek z Prčice.“¹⁷⁸ K Práchni se rovněž váže existence kostela sv. Klimenta (obr. 97) a následná výstavba kostela sv. Vojtěcha tamtéž.

Horažďovice jako město získávají na významu v období rozkladu hradské správy a tím i hradu Práchně v polovině 13. století. Trojúhelníkový tvar města je pravděpodobně spojen s respektováním případného osídlení podél cesty dotýkající se severní strany hradeb, které mohly být i staršího původu. „Již ve středověku se rozvinula zástavba předměstí. Základ předměstské zástavby tvořila cesta obcházející po severní straně město a tvořící součást spojnice Strakonice – Horažďovice – Klatovy (1811 – 16 přestavěná na císařskou silnici). Nakolik byla tato trasa ovlivněna starší situací, nelze říci. Z této cesty vybíhala kolmo od Červené brány cesta k Nepomuku a na východní straně města cesta někam do prostoru Blatné. Z jihovýchodní městské brány (Prachatické) klesala cesta k mostu přes Otavu a dále do Prachatic. Také na této straně se snad již ve středověku rozvíjela předměstská zástavba, s níž je třeba počítat asi i pod městem, při břehu Otavy, kde existoval dobytčí trh. Již roku 1330 založil měšťan Theodorik východně před městem kostel Archanděla Michalea, což je mimo jiné dalším dokladem zámožnosti horažďovických měšťanů.“¹⁷⁹

¹⁷⁸ KUTHAN, J. 1976: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. České Budějovice: Růže, s. 14.

¹⁷⁹ KUČA, K. 2000: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku II. díl. Praha: Libri, s. 140-141.

Kašperské Hory

Toto město vzniklo na přelomu 13. a 14. století a je nejvíce spojováno s hradem Kašperk, který se nachází nedaleko tohoto horního a rýžovnického města. Rozvoj města, které se stalo důležitou destinací jedné z větví Zlaté stezky, je datován od 14. století (viz Zlatá stezka).

Katovice

Městečko Katovice, které je známo především díky hradišti z 9. – 10. století, vzniklo jako rýžovnická osada. Dokladem o stáří městečka je kostel z 13. století. Tato původní osada byla pod přímo správou hradu Střela, který se nachází přibližně 2 km od Katovic. Toto město vyrostlo na důležité spojnici Horažďovic a Strakonice a mohlo z toho rovněž významně těžit.

Malý Bor

Toto městečko je součástí raně středověkého osídlení Prácheňského regionu. Vznik Malého Boru je datován před založení nedalekého města Horažďovice a je datováno od roku 1200 až do první čtvrtiny 13. století. Město bylo rovněž nazýváno Panský Bor, pro odlišení od nynějšího Velkého Boru, které se nachází zhruba 6 km od Malého Boru. Název Panský Bor se pro město užíval od 13. do 15. století. Raně středověké osídlení je dodnes připomínáno románským kostelem sv. Máří Magdaleny, který byl vystavěn mezi lety 1220 a 1230. (obr. 108) Malý Bor byl ve 13. století významným sídlem pánů z Velhartic, z nichž je roku 1236 připomínán Bohuslav z Boru. Městečko, dnes vesnice, leží západním směrem od města Horažďovice na komunikaci spojující Horažďovice a Klatovy. V tomto místě byla vybudována císařská silnice roku 1720.¹⁸⁰

Mirotice

Vznik tohoto města je datován do poloviny 12. století, nejpozději k roku 1200. Toto městečko patřilo do rozsáhlých královských držav hradu Zvíkov a silně těžilo z přechodu důležité cesty z Prácheňska a Podunají směrem na Prahu.

¹⁸⁰ Srov. KUČA, K. 2000: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku III. díl. Praha: Libri, s. 41

„Tomu odpovídá i její oddělení od samotného vlastnického kostela, který též jistě představoval opevněný bod (o průběhu cesty, a to snad již Starou Vsí, svědčí jméno kopce Na Vartě západně nad Starou Vsí či vsí Strážovic jihozápadně od Mirotic, která vznikla až před rokem 1790).“¹⁸¹ Město plnilo důležitou komunikační roli již před více než 700 lety.

Písek

Město Písek lze bezpochyby považovat za jedno z nejdůležitějších měst celého Pootaví. Název města vypovídá o rýžovnických aktivitách v oblasti tohoto jihočeského města. Písek nabízí také celou řadu raně i vrcholně středověkých památek. Počátek osídlení města Písek lze sledovat již od 10. století. Rýžovnické aktivity se však pojí již k osídlení z doby Keltů. Toto město získalo městská práva již v 50. letech 13. století. „Bezpečně jsou město a hrad doloženy až v roce 1258 listinou Přemysla Otakara II., vydanou v Písku za přítomnosti řady hodnostářů.“¹⁸² Osídlení starého Písku lze spojovat s průchodem jedné z větví Zlaté stezky vedoucí do Bavorska a Horních Rakous, která zde přecházela řeku Otavu. Město se brzy stalo jedním z nejvýznamnějších měst jižních Čech a to díky bohatým nalezištím zlata v okolí města. Hrad a především městské opevnění, doplněné celou řadou městských bran, zajišťovaly ochranu pro město a průchod Zlaté stezky. Město bylo hradbami ohrazeno záhy po jeho založení, tedy v 50. a 60. letech 13. století. Městské brány ve svém názvu skrývají směry cest a stezek odkud nebo kam vedly: Pražská, Putimská, Budějovická. „K fortifikaci byl přiřčen i raně gotický most z doby po polovině 13. století, dílo královské zvikovské stavební huti, který spojoval hrad a tržiště se Zlatou stezkou. Písemně je doložen až roku 1348“¹⁸³ (obr. 119) Zajímavá je též otázka náměstí, která se ve městě nacházejí, jelikož dříve se patrně jednalo o náměstí jedno a jeho výstavba je odhadována do 13. století.

¹⁸¹ KUČA, K. 2000: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku III. díl. Praha: Libri, s. 41.

¹⁸² Srov. KUČA, K. 2002: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku V. díl. Praha: Libri, s. 141.

¹⁸³ Srov. KUČA, K. 2002: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku V. díl. Praha: Libri, s. 133.

Plánice

Toto město zde připomínám především z toho důvodu, že leželo na důležité spojnici Horažďovic a Klatov. Plánice se rovněž nachází nedaleko vsi Zborovy, kde je dodnes zachován, již poměrně zchátralý, románský kostel sv. Jana Křtitele z konce 12. století (obr. 20).

Ač je první zmínka o městě známá až z roku 1326, vznik města je odhadován již do doby 13. století. V tomto městě je velmi dobře patrné rozložení osídlení podél dálkové komunikace Horažďovice – Klatovy, která je zároveň páteří města směřující k vrcholu města, kde je dominantou barokní kostel sv. Blažeje (obr. 21). Zajímavostí je rovněž nedaleké městečko Strážovice a poutní kostel Narození Panny Marie v obci Nicov (obr. 22), který byl vystavěn architektem Kiliánem Ignácem Dientzenhoferem. Tato oblast byla velice aktivní v poutní činnosti.

Strakonice

„V krajině na středním toku Otavy, hustě osídlené již v nejranějším středověku, vznikl při soutoku Otavy s Volyňkou románský hrad velmožského rodu Bavorů a komenda řádu johanitů, jeden z největších stavebních celků románského období na českém jihu (obr. 23). Rytířský řád johanitů, který se ve Strakonících usadil, byl do Čech uveden krátce po polovině 12. století a záhy zde nabyl vynikajícího postavení. Jeho vznik souvisí bezprostředně s křížovými válkami o Svatou zemi, na nichž se johanité vedle templářů významným způsobem podíleli. V řádových stanovách byla mimo jiné zakotvena péče o chudé a nemocné, tedy úkoly hospitálního charakteru a povinnost ochrany poutníků. Sídla svatojánských rytířů proto ve střední Evropě často vznikala na důležitých dálkových cestách a při vodních tocích.“¹⁸⁴ Oblast dnešního města Strakonice byla osídlena již od 9. století, což je doloženo existencí hradišť u Libětic, Němčic, Katovic a Řepice. Tato oblast byla důležitá z důvodu přechodu řeky Otavy. Zároveň se nacházela na nejkratší spojnici Prahy a Pasova. Skalnatý ostroh byl osídlen již před 12. stoletím, což dokládají i křesťanské hroby v nedaleké

¹⁸⁴ KUTHAN, J. 1976: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. České Budějovice: Růže, s. 77.

Radomyšli a Droužeticích. Strakonice se v písemných dokladech připomínají v roce 1228, kdy zde měl stát špitál sv. Markéty a roku 1235, kdy na listině sv. Václava vystupuje jako svědek Bavor I. ze Strakonice. Bavorský rod měl již v polovině 12. století významné postavení jak v Čechách, tak na Moravě. O příchodu Bavorů na jih Čech však nejsou přesné zprávy. Bavorové totiž neužívali přídomku „ze Strakonice“. Již v první polovině 13. století mají Bavorové v držení rozsáhlý majetek. Tento majetek je doložen roku 1243, kdy Bavor I. obdaroval johanitský řád řadou domů a vsí na Strakonicku. Jednalo se o: kostel a dům ve Strakonících, ves Horku, Ptákovice, Lom, Makarov, Radošovice, Krty, Sousedovice, Libětice, Mutěnice, Mnichov¹⁸⁵. S Bavyry na Strakonicku se pojí též silná zakladatelská činnost. Bavor I první založil po roce 1251 město Horažďovice. Dostavba tohoto města připadala na Bavora II. a Bavora III. Vznik samotného města Strakonice nelze přesně určit, ale je odhadován kolem roku 1300.¹⁸⁶ Vznik města se stal podnětem pro rozvoj osídlení a byl taktéž ovlivněn blízkými rýžovišti zlata.

Střela

Před polovinou 13. století narostla moc Bavorů v oblasti Pootaví, když nechali na vrcholu kopce, mezi obcemi Katovice a Dražejovem, vystavět hrad. Toto místo se dnes připomíná zámečkem, který vyrostl v prostorách původního hradu.

Sušice

Město Sušici lze řadit po bok ostatních měst, které bohatly ze zdrojů zlata, které se v jejich okolí nacházelo a rovněž z výhodné polohy při důležité obchodní trase, jak tomu v případě Sušice bylo. Dříve nežli název Sušice je známý německý název „Schutenhoven“ (tento název je znám již z roku 1233), později též Schütenhoffen. Historie osídlení v oblasti tohoto města je však úzce spjata s vrcholem kopce Sedlo, který byl osídlen již tisíc let před naším letopočtem a

¹⁸⁵Srov. KUČA, K. 2008: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku VII. díl. Praha: Libri, s. 65.

¹⁸⁶KUČA, K. 2008: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku VII. díl. Praha: Libri, s. 65.

následně bylo této strategické polohy využíváno v době keltského a slovanského osídlení (viz předchozí kapitoly). Založení tohoto královského města je přičítáno Přemyslu Otakarovi II okolo roku 1260, když je toto město úzce spjato s pány z Bogenů. Sušice je nesmírně zajímavá především z pohledu průchodu komunikací tímto městem. „Jeho základ tvoří křižovatka tranzitních komunikací ve tvaru písmene T. Nejvýznamnější je severo-jihní cesta podél Otavy, přicházející od severu. Ta se v těžišti města v podstatě kolmo rozděluje do dvou směrů. Jeden pokračuje k západu a vzápětí se rozděluje do více směrů (hlavní mířil na Hartmanice a Zwiesel), druhý směřuje k řece, kterou překonává a pokračuje do Nuželic a k Albrechtci...Dílem městské lokace je především obdélné náměstí, situované v komunikačním těžišti města.“¹⁸⁷ Město, které již od svého počátku bohatlo díky průchodu Zlaté stezky, je však též spojováno s průchodem Vintířovy zemské stezky, která od nedalekých Hartmanic směřovala směrem na Prahu (viz Vintířova stezka). Nedaleko města Sušice, mezi Sušicí a Horažďovicemi, se nachází jedno z historicky nejdůležitějších míst Prácheňského kraje a to město Rabí. Rabí vešlo do povědomí především jako největší zřícenina hradu v České republice a dále jako místo, kde vůdce husitských vojsk, Jan Žižka, přišel o své druhé oko. Osídlení tohoto místa je však rovněž pojeno s rodem Bogenů. Opevnění v tomto místě, v podobě strážní věže, vzniklo již v době 13. století a jejím hlavním úkolem bylo strážit procházející obchodní komunikaci mezi Sušicí a Horažďovicemi a ochraňovat bohatá rýžoviště při řece Otavě.

Velký Bor

První zmínku o této obci máme z roku 1283, kdy získal tuto obec od krále Václava II. Jetřich Špacman. V místě původní tvrze či hradu dnes stojí škola. August Sedláček se ve své práci Hradů, zámky a tvrze rovněž zmiňuje o cestě, která k tomuto hradu vedla: „Na severovýchodním úpatí hradiště stojí kaplička s lipou. Staří lidé vypravovali, že u ní stávala brána, které říkali klášterská a níž lámali kámen. Posud je tu cesta, která se u této kapličky zatáčí a až nahoru na hradiště vede. Jindy však nešla přímo na hradiště, nýbrž vedla napřed na předhradí něco nad kostelem povýšené, nepřilíš vysoké; na jeho kraji ke kostelu spatřují se

¹⁸⁷ KUČA, K. 2008: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku VII. díl. Praha: Libri, s. 206.

dvě prohlubně, kdež stávaly bezpochyby dvě okrouhlé věže k obraně této strany.¹⁸⁸ Památkou 13. století nám dodnes zůstal původně románský kostel sv. Jana Křtitele. (obr. 24)

Volyně

Osídlení v oblasti města Volyně je známo již ze 7. století. Samotný název města dodnes připomíná slovanské osídlení, i když spojitost s ukrajinskými Slovy je v tomto případě málo pravděpodobná. „Důležitým poznatkem je, že „přípona –yně je velmi stará (Bechyně) a má jisté zvláštnosti ve svém rozšíření. Je hojná v jižním Pootaví: Libotyně, Čkyně, Volyně, Budyně, Čavyně.“¹⁸⁹ Město se v písemných záznamech připomíná v 70. letech 13. století. Z rozestavení budov při hlavní silnici vyplývá, že tato silnice, dříve cesta, byla hlavní tepnou města. Tato silnice je zároveň spojnici mezi městy Strakonice (na severu) a Čkyní a Vimperkem (na jihu). Do tohoto města směřovala z Vimperku větev Zlaté stezky. Starší průchod obchodní komunikace tímto místem lze předpokládat.

6.2 Románské stavby

„Rozložení nejstarších staveb může mnohdy napomáhat při rekonstrukci tras středověkých komunikací zvláště tam, kde se jedná o spojnice místního významu, pro které zpravidla nemáme historické doklady a musíme užívat různých pomocných prostředků k jejich identifikaci. Je důležité i pro zkoumání hustoty někdejšího osídlení. Není nezajímavé, že tyto nejstarší stavby nacházíme často v oblastech, kde se získávalo zlato. Povodí Otavy bylo jeho nejvýznamnějším nalezištěm v českých zemích. Otavský tok i menší říčky a potoky jsou lemovány sejpy, prozrazujícími rýžovnické dílo. Tak je tomu v povodí otavského přítoku Ostružné (Velhartice, Kolinec, Zdouň), v kasejovickém revíru (Kasejovice, Újezdec, Bělčice), na horním a středním toku Otavy (např. Mouřenec), v poříčí Blanice (Putim a Velká Blanice), Lomnice a Skalice (Mírotice a Mirovice) i jinde (Chyšky u Milevska). Zdá se tedy, že kromě staré dopravní sítě, přírodních podmínek a vodních toků měla v prvních stoletích

¹⁸⁸ SEDLÁČEK, A. 1997: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl 11. Praha: Argo, s. 213.

¹⁸⁹ ŠMILAUER, V. 1960: Osídlení Čech ve světle místních jmen; Praha: ČSAV, s. 18.

tohoto tisíciletí i naleziště drahých kovů vliv na vývoj osídlení, a to zejména v Čechách jihozápadních. Rozmístění nejstarších jihočeských staveb je tedy cenným pramenem i pro hospodářské a sídelní dějiny tohoto kraje.¹⁹⁰

Veškerá výstavba románských staveb je naprosto logicky vázána na šíření křesťanství. Románský sloh se nám v Čechách dochoval jako jeden z nejstarších slohů, ve kterém dodnes můžeme najít řadu kostelů, hradů a jiných staveb. (obr. 25)

Jižní Čechy byly již velmi záhy protkány hustou sítí komunikací, přecházejících na četných místech zemskou hranici. Tyto spojnice spolu s říčními toky vytvářely namnoze kostru osídlení, jak tomu nasvědčují četné lokality s románskými kostely, které nacházíme na jejich trasách. Také Malý Bor je položen na cestě od Práchně do západních Čech; Strakonice, Radomyšl, Záboří, Blatná a Bělčice na komunikaci ze Strakonic do Čech středních; Staré Prachatice, Myšenec, Mirotice a Mirovice na Zlaté stezce; Boletice Lhenice, Netolice a Chelčice na cestě linecké; Mouřenec nedaleko od stezky Vintířovy. Kostel v Pomezí vznikl při zemské bráně, Zvíkov a Červená byly založeny na důležitých brodech; Boletice, Netolice, Milevsko, Strakonice a Blatná na důležitých křižovatkách. Soupis románských památek podává jasný pohled na chronologii a oblasti osídlování oblasti Pootaví.

Románské stavby vzniklé v Pootaví od 11. století do 1. poloviny 12. století:¹⁹¹

1. Putim-kostel sv. Vavřince, původně kaple sv. Petra (11. století)
2. Myšenec-kostel sv. Havla (první polovina 12. století)
- * Staré Prachatice-kostel sv. Petra a Pavla (první polovina 12. století)
- * Prácheň (viz Velké Hydčice)

¹⁹⁰ KUTHAN, J. 1976: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. České Budějovice: Růže, s. 21-22.

¹⁹¹ Hvězdičkou jsou označeny stavby, které nespádají přímo do lokality Pootaví, ale neměly by být opomenuty. Soupis vyhotoven podle KUTHAN, J. 1976: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. České Budějovice: Růže

Románské stavby vzniklé v Pootaví z poslední čtvrtiny 12. století do prvních dvou desetiletí 13. století:

1. Mirotice-kostel sv. Jiljí (konec 12. století)
2. Radomyšl-kostel sv. Martina (druhá polovina 12. století)
3. Albrechtice (u Sušice)-kostel Panny Marie, sv. Petra a Pavla (druhá polovina 12. století)
4. Kolinec-kostel sv. Jakuba Většího (konec 12. nebo první čtvrtina 13. století)
5. Velhartice-kostel Narození Panny Marie (konec 12. nebo první čtvrtina 13. století)
- * Zborovy-rotunda sv. Jana Křtitele (konec 12. století)

Románské stavby vzniklé v Pootaví z I. poloviny 13. století a po polovině 13. století:

1. Heřmaň-kostel sv. Jiljí (polovina 13. století)
2. Řepice-kostel sv. Máří Magdaleny (před polovinou 13. století)
3. Strakonice-hrad se zbytkem románského paláce Bavorů ze Strakoníc (1220-1243)
4. Volenice-kostel sv. Petra a Pavla (kolem r. 1230)
5. Nezamyslice-kostel Nanebevzetí Panny Marie (3. čtvrtina 13. století)
6. Hejná-kostel sv. Filipa a Jakuba (před polovinou 13. století)
7. Malý Bor-kostel sv. Máří Magdaleny (1220-1230)
8. Budětice -kostel sv. Petra a Pavla (40. léta 13. století)
9. Mouřenec-kostel sv. Mauricia (kolem r. 1230)
- * Hradešice-kostel Proměnění Páně, původně sv. Jiljí (2. či 3. čtvrtina 13. století)
- * Blatná-zbytky románské kaple (r. 1220)
- * Záboří u Blatné-kostel sv. Petra a Pavla (kolem r. 1240)
- * Strašín-kostel Narození Panny Marie (1. polovina 13. století)
- * Bukovník-kostel sv. Václava (kolem r. 1230)

6.3 Stezky vrcholného středověku

Stezky z doby středověku jsou i dnes velice zajímavým tématem. I když se v terénním výzkumu budu věnovat stezkám z doby raného středověku (5.-11. století), doba vrcholného středověku (11.-13. století) zaznamenala na našem území celou řadu dodnes viditelných stop z pohledu stibologického.

Pro oblast Pošumaví a Pootaví se specifickým symbolem z pohledu stezek staly stezky vedoucí do Čech z Bavorska a Rakouska. Těmito stezkami byly větve Zlaté stezky a stezka nám dnes známá jako Vintířova. V této kapitole bych se u těchto patrně nejznámějších stezek rád zastavil a rozebral důvody jejich vzniku a zmapoval jejich průběh. Zároveň bych rád poukázal na to, jak důležité pro tehdejší české země byly a jak se dotkly oblasti mé práce.

Za nejvýznamnější výzkumníky z oblasti zkoumání stezek lze pány PhDr. Františka Kubů a PhDr. Petra Zavřela bezesporu považovat. Tito pánové se od roku 1986 zabývají výzkumem Zlaté stezky na území českém, ale též na území německém. Jejich výzkum je převážně postaven na postupech uvedených v kapitole č. 1, na terénních výzkumech a především na širokých znalostech obou pánů z oborů archeologie, historie a archivářství. V roce 2010 se jim podařilo dokončit výzkum všech tří větví Zlaté stezky procházející územím Čech. Na první pohled by se zdálo, že průchod této „dálnice“ středověku by měl být snadnou prací, ale opak je pravdou. Od pánů PhDr. Františka Kubů a PhDr. Petra Zavřela jsem se rozhodl čerpat informace pro tuto část práce a zároveň se pokusím jejich znalostí a postupů využít v mém terénním výzkumu. S oběma pány jsem měl tu čest se při pátrání po informacích setkat a jejich optimismus a nadšení pro nově vznikající obor, který se studií stezek zabývá, byl velice inspirující a pro mne osobně se stal hnacím motorem v poznávání této mladé vědy.

„O směru starých stezek jsme zpraveni jen velmi nedostatečně z nečetných zmínek kronik a listin a ani pokusy zjišťovati v terénu trati starých stezek nemohou dnes již přinést jistoty o jejich přesném směru. Ze starých stezek nejznámější jest stará solní stezka Prachatická, zvaná také Zlatá (aurea semita), doložená již koncem 11. století, po níž se šlo od bavorské hranice do Prachatic

dva a půl dne. Vedla z Pasova přes Freiuung na České Žleby, kde se nocovalo, a na Volary, odkud se soumaři ubírali po druhém noclehu do Prachatic a dále přes Netolice, Vodňany, Protivín a Písek ku Praze. Z Pasova vyúsťovala i stará stezka Vintířova (Hartmanická, Březnická), doložená již v první polovici 11. století, jdoucí z údolí Černé Řezné do údolí Otavy, z Rinchnachu přes Zwiesel na Hartmanice a Sušici. Celní stanice tu byla ve staré Březnici, později v Hartmanicích.¹⁹²

Možná právě tyto cenné informace historika doc. Františka Roubíka přiměly další badatele zabývat se problematikou stezek. Dlouholetý výzkum Zlaté stezky, který začal 12 let po smrti Františka Roubíka, nám dnes nabízí nový, čerstvý pohled na to, kudy tyto obchodní cesty vedly.

Od 10. století začíná na významu nabírat střed českých zemí (Praha) a tak není divu, že většina stezek vedoucích v tehdejší době v Čechách směřovala právě tam. Praha se zároveň v 10. století stala důležitou zastávkou na dálkové evropské cestě vedoucí z Cordoby, přes jižní Francii, jižní Německo, Čechy, Moravu, Polsko, směrem do Kyjevské Rusi. K významnému posílení pozice Prahy na této významné stezce, došlo díky obsazení do té doby hlavní obchodní cesty v Podunají maďarskými nomády na počátku 10. století což způsobilo její neprůchodnost.

Pro tuto práci jsou zajímavé především stezky vedoucí z jihu a jihozápadu směrem ku Praze. Jedná se o tyto cesty:¹⁹³

- 1) Praha – Knín – Doudleby – Vitoraz (Weitra) – též známá jako jedna z variant vitorazské stezky; druhá varianta vedla: z Doudleb – Netolice – Písek – Nepomuk – Plzenec – Stříbro – Přimda – Norimberk
- 2) Praha – Knín – Doudleby – Linec
- 3) Praha – Písek – Netolice – Vyšší Brod – Linec
- 4) Praha – Netolice – Pasov (počátek Zlaté stezky)

¹⁹² ROUBÍK, F. 1938: Silnice v Čechách a jejich vývoj. Praha: Společnost přátel starožitností, s. 10-11.

¹⁹³ vypsáno na základě: ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 32.

- 5) Praha – Staré Prachatice – Pasov (Zlatá stezka, asi od 9. – 10. století)
- 6) Praha – Prácheň – Sušice – Hartmanice – Železná Ruda – klášter Rinchnach – klášter Nieder Alteich (Vintířova stezka)

Kromě těchto cest se mezi dálkovými spoji vytvořila celá síť spojnic, vedlejších cest a stezek, která žila vlastním životem. Na významu začala nabývat ve středověku především v době budování strážných a správních hradů. Příkladem takového hradu může být hrad Prácheň, který byl vybudován při významné dálkové cestě. Druhým příkladem z vrcholného středověku je hrad Kašperk, vystavěný při nejmladší větvi Zlaté stezky.

Když nepočítáme málo významné odbočky, bylo na Šumavě přibližně 23 solných stezek a cest. Tento počet stezek by úzce spojen s nákupem tolik ceněné soli přímo u zdroje, a tudíž levněji než u překupníků soli na české straně, v Pasově.

Zde bych rád uvedl (solné) stezky, které procházely přes Šumavu a český jih. Tyto stezky jsou uvedeny na základě dr. Valentina Schmidta a jeho studie „Handelswege und Handelscentern in Südböhmen“ (Obchodní cesty a obchodní centra v jižních Čechách). Z těchto cest vybírám jen ty, které se dotýkaly oblasti Pootaví.

- 1) Pasov – Zwiesel – Debrník – Železná Ruda – hora Pacír –
Můstek – Strážov – Klatovy
- 2) Vintířova stezka (viz Vintířova stezka)
- 3) 3 větve Zlaté stezky (viz Zlatá stezka)

„Šumavský solný obchod trval v době historické přibližně 1000 let.“¹⁹⁴ O tomto údaji jsem měl možnost diskutovat s pány Kubů a Zavřelem na jejich přednášce v Kašperských Horách. Obchod se solí započal již v době „nehistorické“, tedy v době pravěké a po cestách, známých v době historické jako

¹⁹⁴ ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 34.

Zlatá stezka, se sůl dopravovala již 7000 let a zajímavostí je, že stále ze stejných zdrojů, tedy ze solných dolů v Hallstattu a v Halleinu. V loňském roce Zlatá stezka slavila milénium.

6.4 Zlatá stezka

Tato stezka je nejčastěji nazývána Zlatou stezkou, ale je též známa pod názvy Prachatická a Pasovská.¹⁹⁵ Jedná se o jednu z nejdůležitějších obchodních stezek, která české země kdy protínala. Stezka byla v průběhu staletí budována na pravěkých základech. Tato informace je dodnes sporem všech badatelů zabývajících se stezkami. Dodnes není zcela jasné, zda středověké cesty měly předchůdce v pravěkých cestách či zda byly nově zbudované. Na názor jsem se ptal odborníků PhDr. Petra Zavřela a PhDr. Jana Michálka, kteří shodně vypověděli, že se domnívají, že dnes známé středověké stezky musely navazovat na staré cesty, vyšlapané člověkem již od pravěku. Tento názor je postupně potvrzován archeologickou činností, která dokládá předměty vyskytující se na území českých zemí z pravěkých dob pocházející z jiných oblastí Evropy.

Ke vzájemnému kontaktu mezi českou stranou Šumavy a stranou bavorskou nás vedou především podobnosti nálezů v době paleolitu. Podobnost nálezů je též zřejmá v době mezolitu a eneolitu. V tomto období je většina nálezů v jižních Čechách vyrobena z materiálů pocházejících z oblasti Franské Jury. Rovněž v době halštatské panují na obou stranách shody v podobnosti nálezů, odrážející se v mohylové kultuře. Příklady těchto nálezů můžeme najít na hradištích Věněc u Lčovic, Obří Hrad u Studence a Sedlo u Sušice, jejichž funkcí bylo též střežení průchodu obchodní stezky vedoucí přes Šumavu.

Název „Zlatá stezka“ je používán od počátku 16. století pro všechny tři větve této stezky. První zpráva pojednávající o tzv. „Guldin Steig“ se dochovala z roku 1524 v solním řádu pro rakouský obchod solní komory v Aussee a Hallstattu. Název Zlatá stezka spatřujeme i v Čechách, když v prachatických městských knihách se poprvé objevuje v německé podobě v roce 1562. Nejstarší

¹⁹⁵ Srov. STARÝ, V., 1995: K názvu Zlaté stezky. In Zlatá stezka 2. Prachatice, s. 202-205.

písemný doklad o použití českého názvu „Zlatá stezka“ se zachoval z roku 1566.¹⁹⁶

Označení „zlatá“ je odvozováno od bohatství, které stezka přinášela z obchodu, který na ní byl provozován. Někdy název „zlatá“ bývá spojován se zlatem, které bylo v Pootaví rýžováno. Tento argument bývá podkládán zmapováním rýžovišť J. Kudrnáčem.

„Stezka se původně nazývala různě: „prachatická“ (1088 – Pragaticich via), „česká“ (1256 – via Boemorum) nebo „solná“ (1359 – solna czista).“¹⁹⁷ Od 16. století si cesta drží svůj tradiční název „Zlatá“.

Počátky této stezky jsou kladeny již do 10. století. K rozvoji solního obchodu dochází až od 13. století. Zlatá nebo též solná stezka je písemně doložena z roku 1010 zprávou o tzv. „českém clu“ od těch, kdo dováželi sůl do českých zemí. „Její nejstarší průběh můžeme podle současného stavu bádání nejspíše ztotožnit se stezkou zbytinskou, která vedla údolím Staré Vltavy přes Zbytiny k tržní osadě vyšehradské kapituly ve Starých Prachaticích.“¹⁹⁸ Téhož roku věnoval král Jindřich II. široký pruh lesa severně od Dunaje benediktýnskému klášteru Sv. Maria v Niedernburgu v Pasově, který nechal tento les mýtit, a tudy vedla cesta z Pasova do Čech.

Hlavním důvodem pro vznik tohoto obchodního spojení byla sůl, které se v Čechách nedostávalo, a byla tudíž největším obchodním artiklem. Hlavními zdroji soli byly ložiska v Reichenhallu a Halleinu. Z těchto míst byla sůl přepravována po řece Inn až do Pasova, odkud byla vedena stezka. Sůl však nebyla tím jediným, co se na stezce dopravovalo. „Kromě soli se do Čech dovážely drahé látky, jižní plody, koření nebo víno a opačným směrem hlavně obilí, slad, med, chmel, vlna nebo pivo.“¹⁹⁹

¹⁹⁶ srov. STARÝ, V. 1995: K názvu Zlaté stezky. In Zlatá stezka 2. Prachatice, s. 202-205.

¹⁹⁷ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka: 1. úsek Prachatice – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 23.

¹⁹⁸ Šumava: příroda, historie, život 2003; kol. autorů. Praha (Baset), s. 676.

¹⁹⁹ Kašperskohorská větev Zlaté stezky 2011. Kašperské Hory.

Po stezce však neputovalo pouze zboží, ale též myšlenky, nové technologie, zkušenosti, nové kulturní poznatky, kolonisté a v neposlední řadě vojáci, kteří stezky využívali v době války k rychlejším přesunům vojsk.

Počátkem středověku však přes Šumavu vedly pravděpodobně tři stezky. První z nich byla stezka Vintířova, která měla zajišťovat komunikaci bavorských hrabat z Bogenu, kteří se usadili v oblasti dnešní Sušice. Druhou byla stezka Zlatá, zajišťující obchod se solí a třetí byla stezka vyšebrodská, která „propojovala zájmové sféry Vítkovců v jižních Čechách a v Podunají.“²⁰⁰

Později vznikají stezky dolnovltavská, frymburská, železnorudská. Největší podíl na dopravě přes Šumavu však měla vždy stezka Zlatá (Pasovská, Prachatická, Solná, Česká, Via aurea).

Důležitost této stezky nelze spatřovat jen v pouhé cestě, která spojovala české země s bavorským či rakouským územím. Nebyla to pouhá stezka, která umožňovala dopravu a přesun zboží z jedné země do druhé. Nemůžeme si význam takovéto cesty představovat jako vybudování dálnice v dnešních dobách. Zlatá stezka byla mnohem více. Vybudování stezky takovýchto rozměrů vedlo ke kolonizaci tehdy jen těžko prostupné krajiny. Pohyb na stezce v budoucnu zajistil obživu velkému množství obyvatelstva. Tato nejznámější solná stezka proměnila poklidnou přírodní krajinu Šumavy a Pošumaví v civilizovanou krajinu. Je třeba si uvědomit, že tam, kde dnes spatřujeme vesnice, města a hrady, by nic nebylo, pokud by zde nevedla cesta.

K ochraně Zlaté stezky „byly postupně vybudovány hrady a strážní věže na Stožeské skále, Kunžvart, Hus, Vimperk, Vítějovice, Kašperk a na pasovské straně Kaltenstein a Wolfenstein u Freyungu.“²⁰¹

Stezka, jejíž existence se pojí již k 11. století, získává na významu především v polovině 13. století, kdy po této stezce začíná proudit soumarský obchod se solí. Nejdůležitější období této stezky je kladeno do období od 13.

²⁰⁰ Šumava: příroda, historie, život 2003; kol. autorů. Praha (Baset), s. 676.

²⁰¹ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka: 1. úsek Prachatice – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 23.

století do 16. století. Od přelomu 13. a 14. století se od původní stezky vedoucí do Starých Prachatic odkloní další dvě větve, dnes známé pod názvy Vimperská a Kašperskohorská.

Obchod na Zlaté stezce byl přerušen v době husitských válek. Po husitských válkách přechází právo obchodu se solí na Zlaté stezce na rod Rožmberků. V době 16. století je obchod se solí na Zlaté stezce na vrcholu. K úpadku dochází v 17. století a svůj podíl na tom měla třicetiletá válka. Ze začátku třicetileté války hrála Zlatá stezka roli přístupové a zásobovací cesty pro vojska císařské armády. V průběhu třicetileté války však Habsburkové prosadili Gmunden (z Bavorska) jako hlavní zdroj soli a tak obchod se solí na Zlaté stezce, který byl obtěžkán cly, začíná upadat. „Mandátem císaře Josefa I. z r. 1706 byl veškerý dovoz cizí soli do Čech zakázán. Ve stejném roce byl sklad prachatické soli přenesen do Českého Krumlova. Zrušení skladu bylo poslední ranou prachatickému solnímu obchodu, který zásoboval českou zemi více než 700 let.“²⁰²

U každé větve Zlaté stezky jsou zmíněny tzv. systémy (tzn. pozůstatky cest, které se do povrchu krajiny zařizly v podobě úvozových cest). Tyto úvozové cesty jsou pány PhDr. Františkem Kubů a PhDr. Petrem Zavřelem označovány jako Hohlwegy. (obr. 26)

6.4.1 Prachatická Zlatá stezka

Tato větev je považována za nejstarší ze tří větví Zlaté stezky. Je též nazývána Dolní větev Zlaté stezky a je doložená od počátku 11. století. Důležitosti však nabývá až ve 14. století, kde se stala nejvýznamnější obchodní cestou jihoněmecké části tehdejší Říše.

Trasa (uvedená níže) neodpovídala vždy tomuto průběhu (původní východnější trasa vedla údolím studené Vltavy, přes Zbytiny a Sviňovice). Lze se domnívat, že ke změně původního průběhu trasy Zlaté stezky došlo z důvodů zhoršení klimatu v Evropě ve 14. století. Tyto domněnky potvrdili pánové PhDr. František Kubů a PhDr. Petr Zavřel několika archeologickými sondami vedenými

²⁰² ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur, s. 47.

v oblasti původní Prachatické větve. Sondy objevily zbytky keramiky datované do období 13. století. „Tento šťastný nález má velký význam, protože do značné míry podporuje hypotézu, že původní trasa Zlaté stezky vedla až do počátku 14. století právě údolím Studené Vltavy.“²⁰³

Průběh Zlaté stezky, jak ho známe dnes, je významný na české straně Šumavy především díky původním soumarským osadám Libínské sedlo, Volary a České Žleby. Původní osada Volary je dokonce považována za nejstarší soumarskou osadu Zlaté stezky. Dodnes se nám dochovaly stopy po původní Zlaté stezce v krajině (Hohlwegy). V případě Prachatické větve Zlaté stezky se jedná o dochované systémy pojmenované podle místa výskytu: Prachatický, Blažejovický a Radvanický. Tyto systémy jsou vlastně komplexy úvozových cest, které jsou dodnes dobře patrné. Může se jednat i o několik úvozových cest vedle sebe, podle toho, jak byly v průběhu dějin využívány.

trasa Prachatické Zlaté stezky: Pasov – Salzweg – Strasskirchen – Leoprechting – Kringell – Grossthannensteig – Vendelsberg – Aussernbrünst – Deching – Ernsting – Oberleinbach – Schiefweg příp. Waldkirchen – Böhmzwiesel – Fürholz – Grainet – Leopoldsreut – Bischofsreut – České Žleby – Volary – Blažejovice – Albrechtovice – Libínské Sedlo – Prachatice

Z Prachatic Zlatá stezka pokračovala nejpravděpodobněji „přes Netolice, Vodňany, Protivín a Písek dále ku Praze.“²⁰⁴

6.4.2 Systémy Prachatické Zlaté stezky:

Prachatický systém: V blízkosti nejnámějšího cílového města Zlaté stezky (Prachatice) se nachází velice rozsáhlý systém, kde cesty často dosahují až 6 metrové hloubky a nacházejí se až v šesti kolejích. Tento systém je situován do svahu nad Prachaticemi mezi Libín a Černou horu. Cesta vedla směrem k významné soumarské osadě Libínské sedlo. V tomto systému jsou patrné dvě

²⁰³ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka: 1. úsek Prachatice – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 41.

²⁰⁴ ROUBÍK, F. 1971: Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14. až 17. století, In Jihočeský sborník historický 41. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 1-17, s. 1.

cesty, kdy východní, strmější byla volena pro cestu do kopce a západní pro cestu z kopce.

Radvanický systém: Tento systém se nachází v oblasti, kde stezka překonává řeku Teplou. Dnes je toto místo nazýváno jako Soumarský most. Jedná se o jednodušší systém a má většinou charakter jednostopé komunikace. Tato cesta vede paralelně se silnicí, která vede od Soumarského mostu do Českých Žlebů. Při této trase byly zkoumány především dvě památky: hrádek na Stožecké skále a zbytky dělostřelecké reduty se dvěma bastiony přímo nad stezkou u Soumarského mostu. Samotná trasa nebyla podrobena přímému archeologickému výzkumu.

Blažejovický systém: Jak je z názvu patrné, systém se nachází nedaleko obce Blažejovice při levém břehu řeky Blanice. Tento systém byl podroben archeologickému výzkumu, při kterém bylo zjištěno dláždění stezky kameny. S průchodem stezky v Blažejovickém systému je především spojován hrad Hus, který měl od 14. století za úkol střežit průchod Zlaté stezky v tomto regionu.

6.4.3 *Vimperská Zlatá stezka*

Vimperská Zlatá stezka bývá také nazývána Střední cestou. Tato větev je známa od počátku 14. století. Vimperská Zlatá stezka se původně nacházela v hlubokém hvozdu Šumavy a procházela oblastmi trvale neosídlené krajiny. „První snahy o osídlování této divočiny lze předpokládat až se založením hradu Vimperka v polovině 13. století. Hrad založil před rokem 1263 na vysokém ostrohu nad říčkou Volyňkou Purkart z Janovic, kterému král Přemysl Otakar II. udělil v léno část pohraničního hvozdu od Vimperka až k zemské hranici.“²⁰⁵ Jednalo se však o osamělou osadu v tomto pohraničním hvozdu. V průběhu 14. století však dochází k výstavbě řady osad, které měly sloužit jako odpočívadla pro putující soumary. „V roce 1359 již existují na sever od této hory (Boubín) v jižním předpolí Vimperka čtyři sídliště – Pravětín, Skláře, Klášterec a přímo na

²⁰⁵ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka, 2. úsek Vimperk – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 22.

trase Zlaté stezky Solná Lhota.²⁰⁶ Tyto obce či lokality spojuje František Teplý již s průchodem cesty v době římské. Rovněž připomíná sejpy, které se v tomto okolí vyskytují.

Na přelomu 13. a 14. století však dochází k hledání nové cesty vedoucí z Pasova do Čech z důvodu přetížení Prachatické větve. První písemná zmínka o Vimperské Zlaté stezce se nám dochovala z roku 1312. „Tehdejší majitel Vimperka, Bavor ze Strakonic, se v tomto roce dohodl s Jindřichem z Leubelfingenu, proboštem na biskupské pevnosti Oberhaus v Pasově, že budou společně chránit obchodníky a obchodní provoz na cestě z Vimperka do Pasova.“²⁰⁷

V průběhu 14. století stoupá obchod na této větvi Zlaté stezky. To však bylo s nelibostí sledováno v Prachaticích, kde si uvědomovali, že vznik druhé hlavní obchodní stezky spojující Pasov s českými zeměmi připravuje město Prachatice o výsadní postavení. Město Prachatice pak usilovalo o opakované potvrzování privilegia na výhradní dopravu po Zlaté stezce. Toto privilegium bylo Prachatickým uděleno Janem Lucemburským v roce 1323 a následně bylo potvrzeno v letech 1401 a „1436, kdy byly Prachatice přijaty mezi královská města a potvrzena jim svobodná cesta z Pasova.“²⁰⁸ „Poddanské město Vimperk bylo pro svou polohu na cestě z Pasova přes Freyung, Kunžvart a Volyni ke Strakonicím a Písku přirozeným konkurentem Prachatic.“²⁰⁹ V průběhu 15. století nevráživost mezi Vimperskou a Prachatickou větví dospěla k omezení provozu na Vimperské větvi. Omezení obchodu při „pravé“, „hostinné“ cestě vedoucí do Vimperka měla však za následek vznik postranních, byť zakázaných, cest. Tyto cesty jsou též nazývány Schleifwege.

²⁰⁶ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka, 2. úsek Vimperk – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 24.

²⁰⁷ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka, 2. úsek Vimperk – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 23.

²⁰⁸ ROUBÍK, F. 1971: Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14. až 17. století, In Jihočeský sborník historický 41. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 1-17, s. 1.

²⁰⁹ ROUBÍK, F. 1971: Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14. až 17. století, In Jihočeský sborník historický 41. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 1-17 s. 7.

Dá se však předpokládat, že cesta vedoucí údolím řeky Volyňky, nebyla použita poprvé ve 14. století či roku 1300, jak autoři Kubů a Zavřel uvádějí. Hojnost nálezů z doby pravěké dávají předpoklad existenci přechodu Šumavy do Podunají, patrně obdobnou cestou Vimperské větve, jak je známa z vrcholného středověku. O této alternativě jsem diskutoval s PhDr. Janem Michálkem, který společně s PhDr. Michalem Lutovským učinil rozsáhlý výzkum němětického hradiště a širokého okolí v jižních a jihozápadních Čechách v oblasti Otavy, Volyňky, Blanice a Malše.

Oblast Pootaví nabízí celou řadu dokladů o osídlení z doby eneolitu (4000-2000 př. n. l.)-Strunkovice nad Blanicí, Větec u Lčovic, starší doby bronzové (2000-1500 př. n. l.), střední doby bronzové (1500-1200 př. n. l.) -okolí Prachatic, Vimperka a Netolic, mladší a pozdní doby bronzové (1200-700 př. n. l.)-Úlehle, Volyně, starší doby železné (700-500 př. n. l.)-sídlo jistého vládce u Němetic; průchod komunikace v linii Pasov – Strážný – Vimperk - Strakonicko, mladší doby železné (500 př. n. l. -0)-bohaté keltské osídlení v oblasti celého toku řeky Otavy zejména pak hradiště Sedlo u Sušice, Obří hrad u Studence a Větec u Lčovic, doby římské (0-400 n. l.)-především nález 19 antických mincí u Strážného a především raného středověku (600-1200 n. l.)-husté osídlení v oblasti středního Pootaví.

trasa Vimperské Zlaté stezky: Pasov – Ernsting – Wotzmansreut – Reut – Winkelbrunn – Hinterschmiding – Herzogsreut – Philippsreut – Strážný – Žlíbky – Havranka – Horní Vltavice – Kubova Huť – Arnoštka – Korkusova Huť – Solná Lhota – Vimperk

6.4.4 Systémy Vimperské Zlaté stezky:

Kubohuťský systém: Tento systém se rozkládá v hlubokých lesích mezi osadami Arnoštka a Kubova Huť na západním svahu Boubína a nad údolím Arnoštského potoka. Tento systém je doprovázen pozůstatky rýžovnických sejpů, jenž zde připomínají středověké rýžování. „Celková délka systému dosahuje

jednoho a půl kilometru.²¹⁰ Systém je rozdělen na dvě části: severní u Arnoštského potoka a jižní ve vysokém lese bez podrostu. V Kubohuťském systému se střetáváme s jedním z největších pozůstatků v celém systému Zlaté stezky. Většinou je cesta 6-8 metrů široká a až 2 metry hluboká. Mohutná ústřední kolej je typickým znakem Kubohuťského systému. Jedná se o skutečnou lesní dálnici.

Žlíbský systém: Systém je spojován se zaniklou osadou Žlíbky a Žlíbským vrchem. Koleje v tomto systému jsou spíše mělké a charakteristickým rysem tohoto systému je pozvolný sklon kolejí. Koleje v tomto systému se vyhýbají prudkému stoupání. Oproti tomu systém na Obecním vrchu nedaleko Strážného je pravým opakem, a je tak příkladem překonávání strmého hřebenu, nejkratším a nejrychlejším způsobem. Tato oblast se nachází při hranicích v místech mezi Strážným a Philippsreutem.

6.4.5 Kašperskohorská Zlatá stezka

Někdy je též tato větev nazývána jako Horní větev Zlaté stezky. Jedná se o nejmladší ze tří větví Zlaté stezky. Tuto větev nechal vystavět sám Karel IV., který roku 1356 stavbou pověřil Heintzlina Badera z Červené. Téhož roku Karel IV. nechává vystavět strážný hrad Kašperk, který měl dohlížet na obchodní dění na stezce. Hrad je dostavěn roku 1361. Z průchodu Zlaté stezky začíná postupně těžit město Kašperské Hory. To je ještě umocněno v roce 1366. „5. ledna 1366 nařizuje Karel všem kupcům, kteří využijí tuto stezku, aby přenocovali v Kašperských Horách. Kdo by neuposlechl, zaplatí pokutu.“²¹¹

trasa Kašperskohorské Zlaté stezky: Pasov – Salzgattern – Röhrnbach – Harsdorf – Freyung – Kreuzberg – Mauth – Finsterau – Bučina – Kvilda – Horská Kvilda – Zhůří – Červená – Kašperské Hory

²¹⁰ KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 1998: Kubohuťský systém Zlaté stezky. In Zlatá stezka 5. Prachatice, s. 59-83, s. 59.

²¹¹ Kašperskohorská větev Zlaté stezky 2011. Kašperské Hory. s. 8.

Vedle Kašperskohorské Zlaté stezky nechal Karel IV. vybudovat také tzv. Zlatou cestu, která měla zlepšit obchodní spojení z Benátek, přes Salzburg, Pasov a na Prahu.

trasa Zlaté cesty: Pasov – Hals – Titteling – Grafenau – pod horou Luzný – Horská Kvilda (zde se vrátila ke Zlaté stezce)

Provoz na cestách býval značně narušen husitskými válkami. Tyto cesty vydržely být důležitými spojnicemi až do 18. století, kdy dochází k budování prvních silnic.

6.4.6 *Systémy Kašperskohorské Zlaté stezky:*

Losenický systém: Tento systém nalezneme na východním svahu táhlého zalesněného hřebenu, který se zvedá na jih od bývalého rýžovnického městečka Rejštejna a v stálém stoupání pokračuje jižním až jihovýchodním směrem až k náhorní planině, na které stávala osada Zhůří (obr. 27). Systém je rovněž lokalizován soutokem Losenického a Zlatého potoka. Největší úvozové cesty zde dosahují šířky až 10 metrů a hloubky až 5 metrů, zároveň zde dochází k rozvětvení do dvoukolejného až tříkolejného úseku. „Specifikem Losenického systému je okolnost, že jeho cesty procházely územím s mimořádnou koncentrací pozůstatků dolování a těžby drahých kovů. Komunikace tu byla určitě kromě obvyklého solního obchodu využívána také jako spojnice a exportní cesta těchto důlních aktivit.“²¹²

6.5 *Vintířova stezka (též zvaná Hartmanická, Březnická)*

Její další dva názvy jsou dnes poměrně jasné. Hartmanická, název odvozený od městečka Hartmanice, které se nachází nedaleko Kašperských Hor a Březnická, podle obce Březník, která však byla v době barokní přejmenována na Dobrou Vodu.

Jméno stezky je však odvozeno od známého poustevníka Vintíře (německy Günther), který prošlapal tuto stezku v první polovině 11. století.

²¹² KUBŮ, F.-ZAVŘEL, P. 2002: Losenický systém pozůstatků Zlaté stezky. Zlatá stezka 8-9, Prachatice, s. 61-85, s. 81.

Blahoslavený Vintíř (či Vintíř) se narodil kolem roku 954 či 955 v Durynsku. Dostal jméno Günther, které si lze vyložit jako guter Herr – dobrý pán. Pro přiblížení doby, ve které se narodil, je dobré uvést, že v této době v Čechách panuje Boleslav Ukrutný a na trůně obnovené Svaté říše římské sedí Ota I.

Přibližně ve svých padesáti letech se zřekl svého majetku a vstoupil do noviciátu v klášteře v Niederalteichu. Své statky odkázal této řeholní komunitě. Po tříletém pobytu v klášteře si vyžádal od opata povolení, aby směl být poustevníkem.

Původní kníže z Duryňska se následně roku 1006 stal benediktýnským mnichem a z Německa odchází do šumavských hvozdů.

V letech 1019-1029 vystavěl kostely v Nortwaldu a v Rinchnachu. Vintíř se dle legendy nejvíce proslavil převedením německého vojska roku 1040 a roku 1041 přes husté lesy Šumavy. Tyto zprávy však nejsou zcela prokázány.

Vintíř se do pustiny na české straně odebral v roce 1040. Usadil se „snad v Dobré Vodě (Gutwasser) u Hartmanic na střední Šumavě, jak známe z naší mladší tradice, nebo v Anníně, který patřil Niederaltaišskému klášteru. Nedaleko Dobré Vody vedla důležitá zemská stezka Niederalteichu přes Zwiesel, Ždánidla, Vysoké Lávky, Dobrou Vodu, Hartmanice, kolem Nuzerské a Volšovské Stráže do Sušice, a dále do nitra Čech kolem Práchně ku Praze. Tato stezka byla později zvána stezka Vintířova (Gunthersteig). V souvislosti s Vintířem je stezka již zmiňována v listině Konráda II. z 1.1.1029.“²¹³ Tato stezka se dodnes nachází v jihozápadních Čechách. Dnes tudy dokonce vede naučná stezka nazvaná Vintířova stezka. Tato stezka vedla z Bavorska do Čech do městečka zvaného Březnice. „Ve Březnici zřídil Břetislav knížecí clo, které později do Hartmanic bylo přeneseno jeho příjmy klášteru Břevnovskému byly darovány“²¹⁴

²¹³ ROYT, J 2005: Poustevník Vintíř-legenda a život, In Vintíř patron Šumavy, s. 14-21, s. 15.

²¹⁴ HRAŠE, J. K. 1885: Zemské stezky strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují, s. 56.

Vintíř často vystupoval jako politický prostředník díky jeho úzkým příbuzenským vztahům s německým císařem Jindřichem II. a jeho sestry Gizely. Jeho sestra Gizela se provdala za uherského krále Štěpána. Zároveň byl blízkým přítelem knížete Oldřicha a údajně kmotrem jeho syna Břetislava.

Pokud bychom se dnes chtěli vydat hledat Vintířův hrob, nemusíme chodit do Březnice či Dobré Vody, kde údajně zemřel, ale do Břevnovského kláštera v Praze, kde je hrob. Uložení ostatků tamtéž však není prokázáno.

trasa Vintířovy stezky: Nierderaltaich – Lalling – Rinchnach – Zwiesel – Prášily – Dobrá Voda – Hartmanice – Sušice – Žichovice – Velké Hydčice – Prácheň – Horažďovice – Blatná – Příbram - Praha Měří cca 150 km a je pojmenovaná po bl. Vintíři.

7. Mince v Pootaví

Tato část je věnována numismatice a její výpovědní hodnotě k průběhu stezek. Mince byly od nepaměti hlavním prostředkem směny zboží.

Nálezy mincí však musíme umět rozdělit na: hromadné či jednotlivě nalezené. Dále nálezy mincí lze rozdělit na: lokální, v případě, že nález neobsahuje jiné mince než místní či internacionální v případě, že se jedná o nález mincí z cizích zemí.

Druh použitého kovu (zlato, stříbro) indikuje též směnnou hodnotu mincí. Hodnotu mincí lze však také měřit jako hodnotu historického pramenu. Ze soupisů nálezů mincí vyplývá, že v dané lokalitě probíhal obchod a pohyb obyvatelstva. Tato informace pro průchod stezek je nejcennější. Nález mincí se stává dokumentem doby, ve které jich bylo užíváno a je velmi důležitý pro studium především nejstarších dějin, neboť zde nejsou písemné prameny.

„Nikdy není datum ukrytí nálezů příliš vzdáleno datu vzniku jeho nejmladší ražby a nikdy nejsou časové mezery v kmeni peněžního nálezů tuze velké.“²¹⁵

Dále zmiňovaný rozbor mincí se bude týkat nálezů keltských, antických, českých mincí denárového období, českých mincí brakteátového období a českých mincí grošového období. (obr. 28)

První zdroj soupisů o nálezech mincí je: *Nálezy v Čechách, na Moravě a ve Slezku*, který redigovala prof. PhDr. Emanuela Nohejlová-Prátová, DrSc. Tento čtyřdílný soupis podává přehled o výskytu starých mincí na území dnešní České republiky.

Jako druhý zdroj mi posloužil soupis mincí od PhDr. Jiřího Militkého, PhD. PhDr. Jiří Militký, PhD se problematikou numismatických nálezů zabývá především z důvodů docenění těchto archeologických nálezů a jejich využitelnosti díky přesnému záznamu jejich lokace. Přední oblasti výzkumu pak byly Pootaví a

²¹⁵ NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E. 1955: *Nálezy v Čechách, na Moravě a ve Slezku I*. Praha: ČSAV, s. 8.

okolí Prachatic, Českého Krumlova, Českých Budějovic, Jindřichova Hradce, Pelhřimova, Tábora, Písku a Strakonice. Pro mé mapování a studii průchodu stezek je důležitá oblast Písku a Strakonice. Nálezy mincí nám přináší jasný důkaz o výskytu člověka a to především nálezy depotů (hromadných nálezů). Nálezy importovaných mincí nás informují o obchodních kontaktech té doby. V oblasti Pootaví však je jen malý doklad takto starých mincí. „Z oblasti jižních Čech je dodnes doloženo minimálně 50ks nálezových keltských mincí.“²¹⁶ Zrovna tak nejsou příliš časté mince římské a byzantské, ač víme, že oblast Pootaví, především pak oblast soutoku řeky Otavy a Volyňky, je známa sídelní koncentrací z doby římské tedy v 1. – 4. století n. l.

Druh zpracování nálezu:

- řádně (vědecký / odborně) popsáné nebo zpracované nálezy
- ‡ nálezy částečně nebo neúplně vědecky / odborně zpracované
- výpisy na základě tištěné, obvykle kratší, zprávy o nálezu
- x zpráva čerpaná z archivního materiálu
- * dosud nepopsané nálezy (uložené v muzeích a dosud nepublikované)
- + hrobové nálezy

Zpracování nálezu obsahuje následující údaje:

místo nálezu a okresu, průběžné číslo nálezu

datum odkrytí a všechny známé okolnosti odkrytí (**O**)

datum a okolnosti ukrytí (**U**) – datace dle nejmladší mince nálezu

obsah nálezu – obsahoval (**OI**) a obsahuje (**Oe**) – ukazuje, zda byl nálezy zachován zcela nebo zčásti

citace pramene – hlášení o dosud nepublikovaných nálezech v muzeích, o zprávách Archeologických ústavů atd. (**H**), případně výpis archivů a dopisů nebo záznam o ústním hlášení, odvolávka na popis (**P**) nebo publikované zpráva o nálezu (**Z**)

majetkový záznam (**M**) – jméno instituce nebo soukromé sbírky

²¹⁶ MILITKÝ, J. 1995: Nálezy keltských a antických mincí v jižních Čechách; Zlatá stezka 2. Prachatic, s. 34-67, s. 56.

7.1 *Keltské mince*

○+ **Hradiště, okr. Písek**

O: v červnu r. 1858 v mohyle na poli mezi Hradištěm a Putímí

Oe: zlatá keltská mince (1 1/24 AAS) o váze 0,281 g

P: Fiala, *Beschr. böhm. Münzen I* (1891), str. 8, (č. 37); Paulsen, *Münzpräg. d. Boier* (1931), str. 43, 58, 144, tab. XII, č. 257

M: N. M., *Prehist. odděl.*, č. inv. 27.284

Pozn.: V nejstarší zprávě (PA III, 1859, str. 334) je řeč o mincích. Jelikož však šlo o zprávu pouze předběžnou a jinak nepotvrzenou, můžeme předpokládat, že v mohyle byla pouze jedna mince, která je nyní v N. M. v Praze. Ojedinělý nález jednoho kusu zlaté mince byl nalezen jihovýchodně od obce Písek na trati na Dolinách, jižně od silnice v Zátaví – Písek.

○ **Kašperské Hory, okr. Sušice**

O: před r. 1891, za neznámých okolností

Ol: zlaté keltské mince, skutečný počet není znám

Z: Fiala, *Beschr. böhm. Münzen I* (1891), str. 5, (č. 5)

Viz též: Píč, *Starožitnosti II*, 2, str. 17, 109 (pozn. 202), 142; J. Ječný, *Soupis a rozbor* (1921), str. 4; J. Eisner, *PA XXXIII*, 1922, str. 11; J. Dobiáš, *NČČsl. II*, 1926, str. 2; Červinka, *Galské mince (rkp.)*, str. 43; Paulsen, *Münzpräg. d. Boier* (1931), str. 57-58; B. Dubský, *La Tene* (1932), str. 130; týž, *PA XXXIX*, 1933, str. 43; Em. Šimek, *Keltové a Germáni* (1934), str. 42; K. Pink, *WPZ XXIII*, 1936, str. 15; M. Raýman, *Num. listy III*, 1948, str. 17; B. Dubský, *Pravěk jižních Čech* (1949) str. 333.

○ **Novosedly, okr. Strakonice**

O: 1914, nebo před tímto rokem za okolností neznámých

Ol: zlaté keltské mince v nádobě (T?)

Z: B. Dubský, *La Tene* (1932), str. 129

Viz též: B. Dubský, *PA XXXIX*, 1933, str. 43

M: r. 1914 v soukromém majetku

○ **Písek**

O: asi 19. století za okolností blíže neznámých

Oe: potinová keltská mince (1 patrně typu Forrer, K. N., str. 15 obr. 22.)

P: inventář Prehist. odděl. N.M.

M: N. M., Prehist. odděl., č. inv. 27.332 (z býv. sbírky K. Buchtely, předtém Em. Mikše)

○ **Sušice**

O: před r. 1891, patrně na různých místech. Stater MT byl nalezen r. 1854

Ol: zlaté keltské mince, skutečný počet není znám

P: Fiala, Beschr. böhm. Münzen I (1891), str. 5, (č. 3, 5)

Viz též: Wocel, Pravěk (1868), str. 141, pozn. 2; str. 142, pozn. 1; Fiala, Windischgrätz V, 1900, str. 197 (viz č. 2780), Pič, Starožitnosti II, 2, str. 17, 109 (pozn. 202), 142; J. Ječný, Soupis a rozbor (1921), str. 17; J. Eisner, PA XXXIII, 1922, str. 11; J. Dobiáš, NČČsl. II, 1926, str. 2; Červinka, Galské mince (rkp.), str. 43; Paulsen, Münzpräg. d. Boier (1931), str. 57-58; B. Dubský, La Tene (1932), str. 130; týž, PA XXXIX, 1933, str. 43; Em. Šimek, Keltové a Germáni (1934), str. 42; K. Pink, WPZ XXIII, 1936, str. 15; M. Rayman, Num. listy III, 1948, str. 17; B. Dubský, Pravěk jižních Čech (1949) str. 333.

M: 1 M nalezená roku 1891 ve sbírce Em. Mikše

Chvaletice, okr. Písek

Ojedinelý nález jednoho kusu zlaté mince byl nalezen na poli za statkem Vavrouškovice, v Křetiticích (mezi Křeticemi a Chvaleticemi).

7.2 Antické mince

Bavorov, okr. Strakonice

Ojedinelý nález jednoho kusu bronzové mince (Domitianus) byl nalezen na poli v zátopovém pásmu řeky Blanice v prostoru jižně od silnice z obce do Nové Hospody.

Blanice, okr. Strakonice

Ojedinělý nález tří kusů (2 bronzové-Marcus Aurelius 161-180, Trajanus Decius 248-251 a 1 stříbrná- Marcus Aurelius 161-180) mincí byl nalezen v oblasti mostku na silnici Blanice-Strunkovice nad Blanicí.

•Branišov, Zdíkov okr. Prachatice

O: v první čtvrtině 19. stol. na poli usedlostí pí. Hořejšové

Ol: Valens (364 – 378), malý bronz

P: J. Ječný, NČČsl. IV, 1928, str. 48

M: soukromá sbírka

Dobrá Voda, okr. Písek

Ojedinělý nález jednoho kusu bronzové římské mince. Nález z pole p. Hrůzy z roku 1955.

Dražejov, okr. Strakonice

Ojedinělý nález jednoho kusu bronzové mince byl nalezen 250 m od tzv. Velké skály, na levém břehu Otavy v těsné blízkosti řečiště.

Plánice, okr. Klatovy

Ojedinělý nález blíže nespécifikované mince byl učiněn před rokem 1926.²¹⁷

Přešťovice, okr. Strakonice

Mince vyrobená z hrubé zelené platiny byla nalezena při povrchovém průzkumu germánského sídliště v Přešťovicích. Lokalita se nachází západně od obce, na jihovýchodním návrší „Na Býkovci“ a levém břehu Rovenského potoka.

Mince Claudius II. Gothicus (268-270), mincovna *Roma*²¹⁸

²¹⁷ srov. MILITKÝ, J. 2010: Finds of Greek, Roman and Early Byzantine coins in the territory of the Czech Republic I. Bohemia (Volume 3). Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University

Rovná, okr. Strakonice

Ojedinelý nález dvou kusů římských, blíže neurčených, mincí. Značně nejistý nález.

○**Strakonice, okr. Strakonice**

O: asi 1925 na j. od Strakonice

Oe: Aurelianus (270 – 275), bronzový antoninian

Z: B.Dubský, PA XXXIV, 1924-25, str. 468

M: N. M.

Ojedinelý nález dvou kusů bronzové mince (Aurelianus 270-275 a Constantinus I. 294-305) byl nalezen jižně od města, mezi zbrojovkou a továrnou na impregnování dřeva, na pravém břehu řeky Volyňky.

Topělec, okr. Písek

Nález mince Marcus Aurelius 161-180 v roce 1997 Janem Hesounem. Nález byl učiněn v místě, kde není známo osídlení v době římské.²¹⁹

●**Týnec, Malý Bor, okr. Horažďovice**

O: 1905 na poli

Ol: Valentianus II. (375-392), solidus

P: J. Ječný, Sbor. musea v Plzni VI, 1921, sts. 37; separát, str. 6

M: Horažďovice, Městské museum

+**Vrbice, okr. Prachatice**

O: 1828 v mohyle, v hliněné nádobě

Ol: Alexander Severus 222 – 235, aureus (1)

²¹⁸ srov. MILITKÝ, J., ZAVŘEL, P. 2009: Nález římské mince v areálu sídliště z doby římské v Přešťovicích (okr. Strakonice); Numismatický sborník 24. Praha, s. 325–326.

²¹⁹ srov. MILITKÝ, J. 2010: Finds of Greek, Roman and Early Byzantine coins in the territory of the Czech Republic I. Bohemia (Volume 3). Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University

Z: K. Čermák, PA XII, 1884, str. 48

M: Čáslav, Museum města

Zálezly, okr. Prachatice

Tento nález, který byl učiněn před rokem 1933, není možno blíže specifikovat. Je známo, že se jednalo o římskou minci.

○**Zvíkovské podhradí, hrad Zvíkov, okr. Písek**

O: za neznámých okolností

Ol: Faustina st. (+141), denár (1) (podle Soukupa a Dubského několik kusů)

Z: PA, XXIII, 1909, str. 548

M: Orlík, státní zámek

Ojedinelý nález jednoho kusu zlaté mince byl nalezen v areálu hradu Zvíkov u tzv. Hlízové věže.

PZN: Žádné nálezy mincí z období 5. -10. století podle Nohejlová-Prátová E. (1955): Nálezy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I.; ČSAV; Praha.

7.3 Nálezy mincí z období denárového (10.-12.století)²²⁰

***Sušice**

O: v neznámé době, (asi již v minulém století) na neznámém místě

Ol: chebské feniky

Z: nepublikováno

M: N.M.

U: konec 12. století

‡Sušice

O: 1881 při průzkumu kostrového pohřebiště, objeveného při rozšiřování Šejnostovy továrny západně od města u paty hory Svatoboru, v dětském hrobě

Ol: čes. denár (1) Vratislava II. (1061-1092)

²²⁰Srov. NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E. 1955: Nálezy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Praha: ČSAV.

Z: J.N. Woldřich, PA XII, 1882-84, str. 15-16; J. Smolík, PA XII, 1882-84, str. 19-23

M: Sušice městské museum (není na místě)

U: ok. r. 1086

○**Katovice**

O: asi r. 1911 při práci na šachtě „Valerie“

Ol: čes. denár (1) Vratislava II. (1061-1092), Břetislava II. (1092-1100) a Bořivoje II. (1100-1120) v mnoha typech

Z: Berliner Münzblätter N.F. IV.(1911), str. 242

U: před r. 1107

‡**Němčice u Volyně, okr. Strakonice**

O: z jara r. 1877 za okolností blíže neznámých, v nádobce

Ol: asi 300 kusů čes. denárů Bořivoje II. (1100-1120) a Vladislava I. (1110-1125)

P: J. Smolík, PA XI, 1881, str. 106, 371

M: N.M. (22 kusů a nádobka)

U: záhy po r. 1120

○**Lažánky, okr. Strakonice**

O: v červenci r. 1911 při orbě za stavením čp. 5 „U Zpustlíků“, v nádobce

Ol: asi 450 čes. denárů Bořivoje II. (1100-1120) a Vladislava I. (1110-1125)

Z: Zápisky lesního rady F. Janovského v Táboře; nálezová zpráva Okres. musea v Blatné

M: M. M. (část nálezů); Blatnám Okres. museum (nádobka); F. Janovský, Tábor (10 kusů); Tábor, Okres. museum (4kusy); J. Stejskal, Blatná (370 kusů)

U: okolo r. 1125

***Sušice**

O: v neznámé době, (asi kolem 19. stol.)

Ol: chebské feniky

Z: záznam v N.M. (Num. odděl.)

M: N.M.

U: konec 12. století

PZN: Další nálezy ve směru od jihu k Pootaví byly učiněny v Protivíně a Netolicích.

7.4 Nálezy mincí z období brakteátového (13. století)²²¹

***Marčovice, okr. Strakonice**

O: 1900 při kopání v mezi u obce

Ol: „5 solidů z doby Václava I.,“ (část?) (bavorské nebo rakouské feniky)

P: nepublikováno

M: Horažďovice, Městské museum

U: 2. pol. 13. stol.

○Ražice, okr. Strakonice

O: 1886 na poli u Ražic, ve dvou nádobách („dva plné hrnce“)

Ol: velké množství bavorských feniků

P: Fiala, Č. D. (1895), str. 217, 459 n.

U: 2. pol. 13. stol.

○Písek

O: před r. 1889 nebo v tomto roce za okolností blíže neznámých

Ol: brakteát (1)

P: J. Smolík, PA XIV, 1889, str. 662

M: N. M. (rozřazeno)

U: 13. stol.

○Písek

O: před r. 1886 nebo v tomto roce za okolností blíže neznámých

Ol: „3 solidy Přemysla Otakara I.“ (patrně tedy němé feniky)

Z: Včela Čáslavská 1886-87, str. 14

M: r. 1887 ve sbírkách Včely Čáslavské (3 kusy)

U: 1. pol. 13. stol.

²²¹ Srov. NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E. 1955: Nálezy v Čechách, na Moravě a ve Slezku I. Praha: ČSAV.

‡**Orlík, okr. Písek**

O: v 80. letech 19. století mezi Orlíkem a Pískem

Ol: „něco brakteátů“ velkých, míšeňských

P: Fiala, Č. D. (1895), str. 202, 406 n.

M: N. M. (býv. sb. Ed. Fialy, 2 kusy)

U: 1. pol. 13. stol.

PZN: Další nálezy ve směru od jihu k Pootaví byly učiněny v Netolicích a na Hradišti u Netolic

8. Kartografická část

Aby můj pohled na problematiku byl komplexní, nelze opomenout též pohled kartografický. I když datové vymezení nenabízí konkrétní mapy, je nezbytné věnovat pozornost jakýmkoliv záznamům, byť z doby mladší, které by mohly vypovídat o stezkách doby starší. Jak již bylo zmíněno, průběh stezek se v průběhu let příliš nelišil. Mohly však vznikat cesty nové.

Práce s kartografickými záznamy je velice specifický typ historického pramene, který není příliš jednoduché interpretovat. Kartografie může nabídnout velmi pozoruhodné poznatky k mému tématu. Jsem rád, že jsem ji mohl využít a nabídnout tak cestu dnes velmi oblíbeného mezipředmětového propojení a ukázat tak na její využití v praxi.

„Termín mapa (‘mappa‘) je pravděpodobně punského původu, prostřednictvím latiny přešel do jiných evropských jazyků a znamenal nejprve plátěnou roušku nebo ubrousek. Ve významu znázornění zemského povrchu byl používán od raného středověku.“²²² V případě kartografického bádání jsem se soustředil na fyzicko-zeměpisné a socioekonomické prvky, které jsou z map dobře patrné. Jde tedy především o vývoj krajinného reliéfu, záznamy o vodstvu, zakreslení sídel, dopravních a dorozumívacích spojů apod. Nedílnou součástí tohoto výzkumu byl též vývoj osídlení, názvosloví, proměny v územním a administrativním dělení. Díky těmto informacím mohu dosáhnout určité představy o důležitosti a zaznamenáníhodnosti některých prvků, které mohou napomoci v další cestě za odhalováním průběhů komunikací v Pootaví.

Další možností studie kartografického materiálu je doplnění či potvrzení určitých informací, které tak mohou dokreslovat obrázek z písemných pramenů, odborné literatury či jiných zdrojů. Toto doplnění je též prostorovým vyjádřením studované oblasti a tudíž součástí celistvosti studovaného objektu.

²²² SEMOTANOVÁ, E. 1994: Kartografie v historické práci. Praha: HIU AV, s. 18.

V pohledu na kartografii bych rád využil obou základních funkcí, které kartografie nabízí. „Funkci historického pramene a funkci metodologickou.“²²³ Rád bych také poukázal na její funkci pedagogickou, to znamená na její využití při výuce dnešních dětí.

Za nejobtížnější v této části považuji dobrý výběr kartografického materiálu a především interpretaci tohoto faktografického materiálu, zaznamenaného pouze grafickou formou.

„Kartografická metoda využívá kartografické, písemné a obrazové prameny a moderní mapy k zobrazení historického vývoje a jeho prostorových vazeb. Umožňuje vyjádřit prostorové aspekty studované problematiky v relativní komplexnosti, v určitém stupni generalizace. Získané poznatky znázorňuje analyticky i synteticky nebo vytváří kartografický model historicko-geografických procesů (zobecněná syntéza výsledků výzkumu, vyjádřena kartografickými vyjadřovacími prostředky). Výsledkem výzkumu, provedeného kartografickou metodou, jsou tematické historické mapy, mapové konvoluty (soubory) nebo atlasy, do nichž autor transformuje zjištěné údaje, své vědecké hypotézy a přijaté závěry.“²²⁴

8.1 Vývoj krajiny

Krajina prodělala od doby pravěku do dnes velikou proměnu. „Pod pojmem „krajina“ se rozumí přirozeně nebo účelově vymezená část zemského povrchu, jejímiž složkami jsou půdotvorné horniny, půda, podnebí, vodstvo, rostlinstvo, živočišstvo a člověk. Krajina, zejména kulturní krajina, na jejíž podobě se do značné míry podílí činnost lidské společnosti, se v českých zemích v průběhu staletí výrazně měnila, a to vlivem přírodních podmínek i člověka.“²²⁵

Od období čtvrtohor a třetihor kdy České země byly ovlivňovány přítomností skandinávského ledovce a Šumava, Krkonoše a Krušné hory měly své

²²³ SEMOTANOVÁ, E. 1994: Kartografie v historické práci. Praha: HIU AV, s. 23.

²²⁴ SEMOTANOVÁ, E. 2001: Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí. Praha: LIBRI, s. 157.

²²⁵ SEMOTANOVÁ, E. 2008: Územní vývoj a proměny krajiny, In Dějiny Českých zemí. Praha: Karolinum, s. 32.

vlastní zalednění, došlo k velkým změnám klimatu a krajinného reliéfu. Pravěk je až do doby střední doby ledové ovlivňován studeným podnebím. Změna přichází v období mezolitu a neolitu, kdy díky teplému a vlhkému atlantskému podnebí dochází k oteplení a také proměny krajiny. „Začal proces vydělování člověka z přírody a jeho aktivní účasti na proměnách krajiny.“²²⁶ Člověk byl až doposud součástí přírody, ale v této době se začíná trvale usidlovat a začíná s rozvojem zemědělství, kdy začíná obdělávat mimo lesní půdu či přetváří zalesněnou půdu na zemědělskou.

Lidé se od 11. století začínají v souvislosti s kolonizací přesouvat i do vyšších i zalesněných poloh. Osídlovali území od nížin, kde byla vždy půda nejúrodnější, postupně do vyšších poloh s nadmořskou výškou kolem 500 m n. m. V těchto místech docházelo k postupnému odlesňování krajiny. Zároveň je k tomu vedla i situace kolem stále meandrujících řek, které neustále měnily svá koryta. Až do 12. století převažují v Českých zemích listnaté lesy, kterým přálo teplé a vlhké podnebí, které v Českých zemích trvá do první poloviny 14. století.

Zemské stezky vstupují do Čech zemskými bránami, což byly průchody v pohraničních lesích. Jejich cílem byla především města Praha, Brno a Olomouc. Uspořádání směrem od Prahy bylo hvězdicovité, a tak se do dalších evropských zemí rozbíhaly všemi směry. Řeky ne vždy dovolovaly vést cestu přímo po břehu a lidé tak byli nuceni řeku přecházet a volit lepší a schůdnější břeh.

„Do 13. století se v Českých zemích vytvořil nový vzhled kulturní krajiny se třemi základními sídelními typy – vesnice, městy a panskými sídly (hrady, tvrzemi a klášterními areály), který ve svých základech přetrval do novověku.“²²⁷

V následujících stoletích dochází k postupnému nárůstu populace a s tím spojenými projevy v proměně krajiny: rozvoj rybníkářství v 16. století, růst těžby nerostného bohatství a rozvoj hutnictví, železářství a sklářství a s tím spojené hojné odlesňování pohraničních hvozdů. Zároveň dochází k proměně listnatých

²²⁶ SEMOTANOVÁ, E. 2001: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha: LIBRI, s. 166.

²²⁷ SEMOTANOVÁ, E. 2001: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha: LIBRI, s. 167.

lesů v rychlorostoucí jehličnaté v 17. století, úpravy říčních koryt pro lepší splavnost v 18. Století. 19. století přichází s postupným zaváděním uhlí, což ochránilo lesy před ještě větší zkázou, ale vedlo to k rozvoji důlní těžby. V 19. století přichází velký rozvoj v dopravě v období průmyslové revoluce a to především díky železnici. 19. století se však také stává mezníkem pro dobu, do které člověk s přírodou spolupracoval a ctil jisté přírodní podmínky a pravidla.

Moderní doba 20. století přivádí agresivního a destruktivního člověka, který svým chováním zanechal v krajině stopy, které jsou již prakticky neodstranitelné. Rychlý vědecko-technologický vývoj, zvýšená urbanizace, výstavba silnic a dálnic, přehrazování řek, vznik průmyslového odpadu a s tím spojené znečišťování prostředí má za následek devastaci krajiny.

8.2 Krajina na mapách

České země byly vždy známy krásnou krajinou a přírodou. „V historické geografii je studium vzhledu a proměn krajiny v minulosti prvořadým úkolem.“²²⁸ Krajina se vyvíjí především zásahem lidské ruky. Tyto změny můžeme zkoumat v plánech, mapách a jiných kartografických záznamech.

Kartografické prameny nám nabízejí celou řadu porovnání krajinných proměn. Nejvíce patrné jsou pak struktury osídlení, proměny zalesněných ploch, sídelní a dopravní síť a systém vodních toků. Mapy pak dále zobrazují projevy hospodářské činnosti člověka v krajině, jako jsou například: těžba nerostných surovin, stavbu suchozemských a vodních cest, výstavby rybníků a umělých nádrží apod. Záznamy z map také vypovídají o místních a pomístních názvech, o správních územích, dělení krajů a hranic celé země.

8.3 Jaké mapy zvolit

Pro dobu pravěkou, starověkou, ale i středověkou nedochovaly mapy, které by šlo pro kartografický výzkum vývoje cest využít. Celá řada map do 16. století má proto jen malou vypovídací hodnotu. Čechy bývají vyobrazeny jen jako

²²⁸ SEMOTANOVÁ, E. 2001: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha: LIBRI, s. 163.

země obklopená hraničním horským věncem s dvěma hlavními řekami, popřípadě je na mapě zachyceno hlavní město Praha.

Počínaje 16. stoletím začíná být krajina Českých zemí zachycena poněkud podrobněji. „Zobrazují jí jednak první přehledné, tištěné mapy Čech, Moravy, Slezska i Kladska – Klaudyánova, Crigingerova, Aretinova, Fabriciova, Komenského, Vischerova, Helwigova a Sculetova, jednak rukopisné mapy menších regionů, zhotovené k nejrůznějším správním, hospodářským i vojenským účelům.“²²⁹ Právě tyto mapy se staly prvním cílem mého kartografického bádání. Na těchto mapách jsou často kromě reliéfu krajiny, která je převážně zaznamenávána kopečkovou metodou, znázorněny i suchozemské cesty.

V době 18. století je zhotovena mapa, která je v kartografii chápána jako převratný počín. „Mapové dílo Jana Kryštofa Müllera a jeho pokračovatele Jana Wolfganga Wielanda zachytilo krajinu Českých zemí počátkem 18. století.“²³⁰ Tato mapa je následována prvním vojenským mapováním, které mělo své pokračování v podobě druhého a třetího vojenského mapování v průběhu 19. století. To rovněž přináší katastrální mapování a celou řadu přehledných i regionálních map a plánů jako jsou mapy lesnické, vodohospodářské, regulační, meliorační, silniční, železniční, důlní mapy atd.

Pokusil jsem se tedy na základě několika mapových zdrojů zkoumat průchod komunikací Šumavou a jejich zásah do oblasti Pootaví. Tato snaha měla pomoci retrospektivnímu pohledu na průběh komunikací v období mezi léty 500 – 1300.

8.4 Záznamy o mapách a plánech českých zemí od 16. do 18. století

V této době jsou již záznamy o českých zemích na mapách hojné. Pro tuto práci mají mít především funkci orientační. Základ stezek byl vždy položen na starších stezkách, mapy by tak o jejich průběhu mohly napovědět, kudy vedly či jaké lokality a sídla pro ně měly významnou roli. Ing. Radan Květ ve svých

²²⁹ SEMOTANOVÁ, E. 2001: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha: LIBRI, s. 164.

²³⁰ SEMOTANOVÁ, E. 2001: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha: LIBRI, s. 166.

pracích vyzdvihuje význam Müllerovy mapy a vojenských mapování. Tyto mapy považuje za dobrá vodítka při dohledávání starých stezek. Mou snahou je zde rozebrat přínos map tištěných a rukopisných.

Výběr map do konce 18. století jsem volil podle data vydání a lokality zaměření mapy. Záměrem bylo zjistit, jakým způsobem byla zmapována oblast Prácheňského kraje na mapách vyobrazující české země. Dále jsem se zaměřoval na zaznamenání průchodu stezek českými zeměmi a v neposlední řadě na záznam osídlení, krajinná specifika a zaznamenání řeky Otavy a jejích přítoků.

Pro kartografickou část jsem proto zvolil tyto mapy:

1. Čechy, konec 16. století - *Bohemia*

rozbor mapy: „Příloha k publikaci: Beritus, „Commentari rerum Germanicarum“, na reversu část latinského textu o dějinách Braniborska.“²³¹ Tato mapa nedešifrovatelného, velkého měřítko velmi stručně zaznamenává reliéf krajiny kopečkovou metodou. Pečlivě se věnuje záznamu průchodu řek a v mém případě i řece Otavě, při které zaznamenává tyto obce: Písek, Štěkeň, Strakonice, Střela (bez popisku), Horažďovice, Nalžovské hory u Sušice, Velhartice, Vimperk. Rovněž je zde rozebráno pohraničí a oblast dnešního Bavorska. Bohužel zde není žádný záznam o průchodu zemských stezek Čechy, ani skrz pohraničí. (obr. 29)

2. Čechy, po roce 1619 - *Bohemia*

rozbor mapy: „Kopie z holandského atlasu podle Pavla Aretina z Ehrenfeldu.“²³² Jedná se již o třetí mapový obraz Čech Pavlem Aretinem z Ehrenfeldu. Specifikum této mapy je, že poprvé obsahuje krajské hranice. Mapa je vyhotovena v měřítku cca 1:504 000.²³³ Reliéf krajiny opět značen kopečkovou metodou a rozdělení do krajů tečkovanými pásy. Na svou dobu velice podrobná

²³¹ SEMOTANOVÁ, E., ŠIMŮNEK, R. 2002: Katalog Mapové sbírky ústavu akademie věd České republiky do roku 1850. Praha: HIU AV, s. 9.

²³² SEMOTANOVÁ, E., ŠIMŮNEK, R. 2002: Katalog Mapové sbírky ústavu akademie věd České republiky do roku 1850. Praha: HIU AV, s. 9.

²³³ srov. SEMOTANOVÁ, E. 2001: Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí. Praha: LIBRI, s. 63.

mapa je pro studium stezek nesmírně cenná. Na mapě jsou vyobrazeny dvě zemské stezky větvcí se u města Freyung. Jedna je pojmenována jako stezka Zlatá a druhá jako stezka Nová. Nová stezka směřuje od hranic směrem k Českému Krumlovu do údolí řeky Vltavy. Zlatá stezka směřuje k jihočeskému městu Prachatice a k povodí řeky Blanice, která ústí do Otavy. Z důležitých řek Pootavské oblasti chybí řeka Volyňka, podél jejího toku jsou zde však značeny města: Volyň, Zálesí, Vimperk. Podél řeky Otavy jsou zaznamenány tyto obce: Zvíkov, Písek, Putim, Kestřany, Štěkeň, Řepice, Strakonice, Kraselov, Střela, Frymburk, Rabí, Horažďovice, Nalžovské hory, Sušice, Kašperské Hory, Velhartice, Vimperk. Podél řeky Blanice nejsou opomenuta nejdůležitější města Zlaté stezky: Husinec, Prachatice, Netolice, Vodňany, Protivín, Putim. Zajímavostí je poměrně husté řazení obcí vedoucích od Rabí směrem ke Klatovům, což by mohlo vypovídat o průchodu stezky. (obr. 30)

3. Čechy, druhá polovina 17. století - *Bohemia*

vydavatel: Johannes Janssonius van Waesbergen, Moses Pitt, Stephanus Swart

rozbor mapy: Mapa byla původně součástí některého z Janssoniových atlasů, vyhotovena dle mapy Aretinovy (1619). Na mapě je dvojitou čarou vyznačena Zlatá stezka z Bavor do Prachatic, a od ní se u města Freyungu oddělující cesta, vedoucí přes Dolní Vltavici a Horní Planou do Českého Krumlova. Na mapě barevně vyznačeno dobové krajské rozdělení Čech. Nejvýznamnější vodní plochy (rybníky) vyznačeny bez uvedení názvu.²³⁴ Obě Zlaté stezky jsou značeny až po jejich vstup do údolí řek Blanice a Vltavy. Jejich následný postup se dá tak odvozovat od následného postupu při řekách v případě Blanice až k řece Otavě.

Mapa je zhotovena v měřítku cca 1:760 000. Na této mapě jsou při řece Otavě zaznamenány tyto obce: Písek, Štěkeň, Strakonice, Řepice, Kestřany, Horažďovice, Žichovice, Kraselov, Volyň, Zálesy. dále Vimperk, hrad Kašperk, Vodňany, Mladějovice, Hartmanice, Rabí.

²³⁴ srov. SEMOTANOVÁ, E., ŠIMŮNEK, R. 2002: Katalog Mapové sbírky ústavu akademie věd České republiky do roku 1850. Praha: HIU AV, s. 14.

Velkou zajímavostí je nápis uvedený u řeky Otavy: Ottawa flu (men) habet gemmas prestant (issimas). Tento nápis „upozorňuje na naleziště nejlepších perel.“²³⁵

Mapa je významná svou dobou vzniku a hojností informací, které poskytuje. Zvláště o průchodu zemských stezek přes hranice. (obr. 31)

4. Mapa zemských stezek a celních stanic v Čechách, 1676

autor: Jan Stich

rozbor mapy: Zajímavost této mapy je především ve způsobu provedení. Celní pojezdny Jan Stich zakresloval mapu v oblastech pohraničních, kde obchodní stezky vstupují do země. Střed země je na mapě prakticky vynechán. Jakožto celní písař s povinností jednou až dvakrát ročně provázet komisaře po všech celních stanicích v zemi, roku 1672 „rozhodl se tehdy zakreslit do zvláštní mapy všechny údaje, vztahující se k celní správě v zemi, jež pro svou podrobnost nebyly dosud pojaty do celkových map Čech.“²³⁶ Mapa obsahuje zakreslení všech tehdejších přechodů zemské hranice, celních orgánů, celních stanic, filiálních stanic, výběřích celních polet a celních dozorců. Celní orgány jsou zaznačeny i v malých obcích a malých vesničkách, které doposud na mapách uvedeny nebyly. Při hranicích jsou uváděny silnice, hlavní cesty i cesty podružné. Jedná se o první zachycení průchodu silných cest. Tato mapa rovněž ukazuje, jak byl „kdysi těžko přístupný pohraniční les již hustě protkán sítí komunikačních přechodů.“²³⁷ Mapa byla publikována v Monumenta cartographica Bohemiae.²³⁸

Největší hodnota mapy spočívá v záznamu průchodu stezek přes Šumavu. Z mapy lze velmi přesně vyčíst, jak se stezky spojující České země s Bavorskem dotýkají Pootaví. Bohužel nečitelnost této mapy často nedovoluje přečíst i název města. Jistě jsou na mapě lokalizovány města Strakonice, Písek, Sušice,

²³⁵ SEMOTANOVÁ, E. 2002: Atlas země Koruny české. Praha: nakladatelství Aleš Skřivan ml., s. 24.

²³⁶ ROUBÍK, F. 1951: Soupis map českých zemí s. 1. Praha: Státní nakladatelství učebnice, s. 39.

²³⁷ ROUBÍK, F. 1951: Soupis map českých zemí s. 1. Praha: Státní nakladatelství učebnice, s. 41.

²³⁸ V tomto díle se však nachází mapa černobílá okopírovaná a jen těžko čitelná. Originál je uchován v Národním archivu v Praze na Chodovci, kde je k vidění tato mapa byť těžko čitelná, ale kolorovaná.

Hartmanice, Vimperk a Kašperské Hory. Všechna tato města jsou napojena na komunikace, větve Zlaté stezky. V těchto městech byly rovněž umístěny celnice. Všechny komunikace jsou zaznamenány červenou tečkovanou čarou. Velice zajímavé z pohledu Pootavského regionu jsou zejména dvě stezky: 1) stezka spojující Hartmanice, Kašperské Hory a Vimperk a 2) stezka spojující Vimperk a Strakonice. Druhá zmiňovaná stezka je přínosná především z pohledu relativně přesného zanesení průběhu cesty a přechodu řeky Volyňky pod Němětickým hradištěm, které je na mapě vyznačeno klasicky kopečkovou metodou. Udivující je fakt, že záznam této stezky z druhé poloviny 17. století zůstává stejný, jako možný průběh cesty v době plné funkce hradiště, tedy 9. -10. století. Dá se tedy předpokládat neustálá návaznost stezek jak v době historické, tak prehistorické a dokonce i době moderní, jelikož v těchto místech dnes prochází silnice I. třídy. (obr. 32)

5. Mapa hlavních a spojovacích cest Zlaté stezky z doby kolem roku 1683

rozbor mapy: Tato dvoudílná mapa bohužel neuvádí jméno autora. Někdy je též nazývána mapou „zapovězených cest“. Jedná se o velice zajímavou rukopisnou mapu, která zaznamenává průběh cest Zlaté stezky, povolených a zakázaných. Tato mapa nepopisuje průběh cest krajinou. Jedná se o prosté spoje důležitých měst na větvích Zlaté stezky. Jako spojnice těchto cest je v dolní části mapy zvoleno město Husinec. Čitelnost této mapy vyžaduje odborné znalosti pro správný výklad všech mapových vyobrazení. V pravém dolním rohu se nachází poznámka o tom, jaké cesty jsou zakázané a jaké povolené. Mapa je rovněž doplněna informacemi o vzdálenostech mezi jednotlivými městy v německých mílích. Pro studium stezek směřující do Pootaví je důležité především vyobrazení města Strakonice na jedné ze dvou map, kam směřuje větev Zlaté stezky z jihu od města Volyně, které je rovněž na mapce vyobrazeno. (obr. 33)

6. České země, 1692 – *Estats de la Couronne de Boheme qui comprennent Le Royaume de Boheme, Le Duché de Silesie et les Marquisats de moravie et de Lusace*

autor: Nicolas Sanson

rozbor mapy: Na této mapě jsou barevně vyznačeny čtyři státní útvary, uvedené v názvu mapy. V mapě je také zaneseno přes 2000 lokalit (jak je zřejmé z geografického rejstříku - „Table alphabetique des Noms de Villes, Villages, etc.“). V levém horním rohu mapy se nachází titul ve zdobené kartuši českého lva a loveckými výjevy.²³⁹

Mapa přináší obohacující informace především z pohledu krajinného reliéfu, který je zde hojně zaznamenán kopečkovou metodou a na svou dobu v tomto směru předstihuje i některé mapy mladší. O průběhu stezek se však nezmiňuje. Podél řeky Otavy jsou zaznamenány tyto obce (od Z na V): Zvíkov, Písek, Putim, Kestřany, Štěkeň, Řepice, Strakonice, Kraselov, Střela, Frymburk, Rabí, Horažďovice, Nalžovské hory, Sušice, Kašperské Hory, Velhartice, Vimperk. Podél řeky Blanice nejsou opomenuta nejdůležitější města Zlaté stezky: Husinec, Prachatice, Netolice, Vodňany, Protivín, Putim (obr. 34)

7. Čechy, 1712-Nova totius regni Bohemiae tabula

autor: Mauritius Vogt

rozbor mapy: Mapa byla vyhotovena roku 1712 v Praze Janem Jiřím Mořicem Vogtem. „Její hodnota nemohla být plně oceněna zejména proto, že již necelých osm let po jejím zpracování došlo r. 1720 k vydání mnohem podrobnější Müllerovy mapy Čech.“²⁴⁰ Přesto byla tato mapa na svou dobu velice podrobná a nabízí pohled na Čechy s velice hustou sítí komunikací. Tato mapa byla vyhotovena především k vojenským účelům, aby mapovala průchod komunikací a možnosti ubytování vojenských jednotek při hlavních komunikacích. “V levém dolním rohu alegorie českých řek. Bohatá výtvarná výzdoba. Mapa vyšla ve

²³⁹ Srov. SEMOTANOVÁ, E., ŠIMŮNEK, R. 2002: Katalog Mapové sbírky ústavu akademie věd České republiky do roku 1850. Praha: HIU AV, s. 15

²⁴⁰ ROUBÍK, F. 1951: Soupis map českých zemí s. 1. Praha: Státní nakladatelství učebnice. s. 41

druhém vydání u Jana Fridricha Rüdigerera v Norimberku roku 1742, který k mapě připojil polimetrii (ukazatel mílových vzdáleností) významných měst Českého království.“²⁴¹

Z pohledu na průchod komunikací Prácheňským krajem je zarážející především spojení měst Strakonice a Horažďovic hlavní cestou. Průchod cesty, který spojuje tyto dvě města, je lokalizován přes obce Střela, Novosedly a Koclov. Především obce Novosedly a Koclov jsou lokalizovány severněji než města Katovice a Hoštice, kterými tato cesta mohla reálněji vést. Z toho usuzuji, že došlo k možné, ale nezaviněné záměně těchto obcí, jelikož obce Koclov a Novosedly jsou ve skutečnosti od sebe vzdáleny přibližně 500 metrů, což neodpovídá vyobrazení na mapě. I kdyby cesta skutečně vedla těmito obcemi, řazení těchto měst od východu k západu by bylo obráceně, jelikož osada Koclov se nachází východněji směrem k městu Strakonice nežli obec Novosedly.

Velice podrobně jsou vyobrazeny obce Prácheňského kraje. Bohužel však jsou situovány do krajiny nesprávně. Přesto průchod původní Zlaté stezky, která je značena od Volar přes obce Záblatí, Prachatice, Husinec, Blanice do Vodňan a odtud se cesta rozbíhá čtyřmi směry z toho jedním do Strakonice přes obce Drahonice a Mladějovice přibližně odpovídá původnímu průchodu Zlaté stezky.

Za hlavní křižovatky komunikací můžeme označit města Vodňany a Horažďovice. Překvapivě bez průchodu komunikací zůstávají města Vimperk, Sušice, Kašperské Hory. Při městech Horažďovice, Rabí, Strakonice, Volyně a Písek jsou značeny přechody přes řeku. (obr. 35)

8. Čechy, před 1714-*An accurate map of the Kingdom of Bohemia Drawn from the best Authorities*

autor: G.Rollos

rozbor mapy: Tato mapa nabízí celou řadu komunikací probíhající územím Čech. Zajímavé je však to, že žádná cesta není značena přes český jih. Cesty

²⁴¹ SEMOTANOVÁ, E., ŠIMŮNEK, R. 2002: Katalog Mapové sbírky ústavu akademie věd České republiky do roku 1850. Praha: HIU AV, s. 17.

směřují hvězdicově od Prahy do všech směrů. Co se přesnosti týče, nemá tato mapa prakticky žádnou vypovídající hodnotu. Mapa je rozdělena do 14 krajů. Reliéf krajiny není nikterak vyznačen, jen po obvodu hranic je vyznačeno pohoří. Názvy přejaté v angličtině na mnoha místech nedávají smysl. Z nejdůležitějších obcí zde nazvaného Prachatického kraje jsou při řece Otavě a Blanici vyznačena tato města (od Z na V): Zvíkov, Písek, Putim, Frymburk, Rabí, Horažďovice, Kraselov, Žichovice, Sušice, Kašperské Hory, Volyně, Zálesy, Vimperk, Husinec, Prachatice, Netolice, Vodňany, Protivín. (obr. 36)

9. Müllerova mapa, 1720

autor: Jan Kryštof Müller

rozbor mapy: Vznik této mapy byl spojen s prakticky totožným účelem jako mapa Mořice Vogta. „Zájem o přesnější mapu Čech projevil se z Vídně již r. 1708. Tehdy, v souvislosti s jednáním o revisi četných soukromých mýt, zatěžující obchodní komunikaci, bylo pražské místodržitelství vyzváno, aby dalo do staré mapy Čech barevně vyznačit všechna královská i soukromá mýta a jinou barvou kromě toho všechny hlavní silnice v zemi pro potřeby ubytování vojska při pochodech zemí.“²⁴² Mimo jiné mělo rovněž dojít k zhotovení nové mapy Čech, ale nestalo se tak. Tak roku 1712 vyslal císař Karel IV. setníka Müllera, aby co nejrychleji provedl mapování Čech. Ten práci započal v Plzeňském kraji a pokračoval přes jihozápad do středu země. Müller mapu dokončil roku 1720, a jak Roubík uvádí, díky časovému tlaku s řadou nepřesností. Přesto se Müllerova mapa stává, po celé řadě korektur, nejpodrobnější mapou své doby. Z této mapy v následujících letech vycházela celá řada nově vzniklých map v průběhu 18. století. Mapa je tvořena 25 listy a je vyhotovena v měřítku přibližně 1:130 000. (digitalizovaná mapa)²⁴³

²⁴² ROUBÍK, F. 1951: Soupis map českých zemí s. 1. Praha: Státní nakladatelství učebnice, s. 43.

²⁴³ Srov. *Laboratoř geoinformatiky* [online]. 2010 [cit. 2011-11-25]. Müllerova mapa. Dostupné z WWW: <http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=mul>.

10. České země, 1747-1748

autor: Johan Tobias Mayer

rozbor mapy: Johan Tobias Mayer patřil k vydavatelům Homannovy tiskárny. Mayer vydal roku 1750 kritickou mapu Německa. „Význam jeho činnosti byl zejména v tom, že zdůrazňoval potřebu přesně měřených parcelních map jako nutný předpoklad pro zpracování podrobného zeměpisu celého státu.“²⁴⁴

Mapa je malého měřítka cca 1: 980 000. Tato tištěná a již poměrně podrobná mapa Regni Bohemiae však nezaznamenává průběh žádných komunikací prácheňským krajem. Zaznamenány jsou jen hlavní silnice v nejbližších krajích a to v Bechyňském a Plzeňském. Není zde ani náznaku průchodu stezek či spojnic. Z pohledu vodních toků i obcí můžeme tuto mapu považovat za relativně podrobnou. Pro mapování stezek či komunikací v Prácheňském kraji však jen těžko použitelnou.

11. I. vojenské mapování, 1764-1768; 1780-1783

rozbor mapy²⁴⁵: V letech 1764-1768 a 1780-1783 proběhlo v českých zemích první vojenské mapování, které je známé také pod názvem josefské mapování. Toto mapování bylo vyhotoveno zejména pro potřeby vojenské. Toto vojenské mapování mělo nahradit již poměrně starou a pro vojenské účely často ne úplně použitelnou mapu Müllerovu. Toto mapování je v dnešní době již dostupné na internetových stránkách Laboratoře Geoinformatiky. Mapa je vyhotovena v měřítku 1: 28 800. Mapování vzniklo na základě průzkumů, které byly prováděny vojenskými důstojníky přímo v terénu. Velká pozornost byla věnována komunikacím (rozlišeny podle sjízdnosti – císařské silnice aj.), řekám, potokům i umělým strouhám, využití půdy (orná půda, louky, pastviny atd.) i různým typům budov – kostely, mlýny. K mapám byly rovněž zaznamenány

²⁴⁴ ROUBÍK, F. 1951: Soupis map českých zemí s. 1. Praha: Státní nakladatelství učebnice. s. 33

²⁴⁵ Rozbor této mapy je dostupný v podrobné analýze: ADAM, D. 2004: I. vojenské mapování, informační zdroj pro výzkum starých cest; in: Staré stezky 9, Brno: Národní památkový ústav, s. 9-19.

informace, které popisují šířku a hloubku vodních toků, stav silnic a cest a další informace pojící se k vyznačeným obcím na mapě. (digitalizovaná mapa)²⁴⁶

12. Prácheňský kraj, 1776

vydavatel: Johann Baptist Homann

rozbor mapy: Autor mapy se narodil roku 1663 v Norimberku a zemřel roku 1723. Proto nemůžeme přisuzovat autorství s jistotou Johannu Baptistovi Homannovi ani jeho synovi Kryštofovi, který zemřel roku 1730. Mapa je však dílem Homannovy tiskárny. Podobnost mapy s Müllerovou mapou není náhodná, jelikož Müllerova mapa se stala předlohou pro mapy krajů, které v Homannově tiskárně vznikaly.

Tato mapa obsahuje celou řadu vyznačených cest. Na mapě jsou zaneseny všechny tři větve Zlaté stezky. Z těchto tří větví je značena pouze jedna do svého cílového města, tak jak je vyznačily pánové Kubů a Zavřel a to do města Vimperk. Poměrně překvapivě tomu tak není v případě Prachatické větve Zlaté stezky. Prachatická větev je značena pouze do Volar. Třetí větev skutečně pojmenovaná „Der Goldare Steig“ je značena přes městečko Mauth neboli Mýto, do městečka Fünsterau. Cesta však překvapivě není značena do Kašperských Hor, ale končí v šumavském hvozdu nedaleko pramenů řeky Otavy. V této mapě jsou dále značeny cesty hnědou tuší. V tomto případě nelze určit pravost těchto záznamů, ale cesty jsou značeny z Prachatic do obce Husinec a odtud dále přes Lhotku do Malešic. Z Malešovic je cesta značena přerušovanou čarou přes Čkyni, Mladíkov, Vacov do Kašperských Hor a dále do Hartmanic. Z Prachatic je rovněž značena cesta do Netolic. Tato možnost odbočky se mi na základě vymezení Zlaté stezky pány PhDr. Františkem Kubů a PhDr. Petrem Zavřelem jeví jako reálná. Na mapě je rovněž vyznačena spojnice Strakonice a Klatov, která prochází obcemi Střelské Hoštice, Horažďovice, Malý Bor, Radešice, Číhaň, Mochtín, Soběšice, Klatovy. V případě cest či silných cest neboli silnic vedoucích ze Strakonice do

²⁴⁶ Srov. *Laboratoř geoinformatiky* [online]. 2010 [cit. 2011-11-20]. I. vojenské mapování.

Dostupné z WWW:

<http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm>.

Klatova a z Vimperka, Volar a Šumavy do Freyungu se s největší pravděpodobností jedná o jednu z dvacetipěti plánovaných silnic, které skutečně byly do konce 18. století vystavěny. Plán těchto cest vznikl „celním patentem ze dne 30. prosince 1751 a patenty ze dne 22. ledna 1756 a 21. května 1760, podle nichž měly býti příště v Čechách tyto hlavní, povinné silnice.“²⁴⁷

Skutečnou zajímavostí pro mou práci je vyznačení obcí Němčtic, Libětic a Řepic. Naopak na mapě chybí vyznačení obce Katovice. Pro vyznačení krajiny je opět použita kopečková metoda, která stále u těchto map přetrvává. (obr. 37)

13. Prácheňský kraj, kolem 1790 – *Prachiner Kreis*

rytec: Johann Christoph Berndt

rozbor mapy: „Na mapě jsou popiskou označeny prameny Vltavy („Fontes Moldawae fluvii“) a barevně vyznačen obvod rychty Stachy“²⁴⁸ Zajímavostí na této mapě jsou poznámky (čáry) učiněné hnědou barvou, patrně cesty. Jedna z těchto „cest“ vedoucí směrem na jih od Strakonice je vedena přes Libětice do Čestic. Dále jsou z neznámého důvodu červeně vyznačena některá města. Zajímavostí jsou i přímé spojnice mezi městy Horažďovice, Strakonice, Vodňany atd.

14. Prácheňský kraj; cca 1790 - *Prachiner Kreis*

autor: Antonín Elsenwanger

rozbor mapy: Tato mapa je velice podobná skoro až totožná s mapou předchozí. Domnívám se, že jde o totožného autora či jde o vyhotovení map podle stejné předlohy, proto popisují obě mapy zároveň. Antonín Elsenwanger byl povoláním knihtiskař.

Na této mapě je vyobrazena velice hustá vodní i komunikační síť. Obě mapy se liší tím, že na mapě Antonína Elsenwangerera jsou vyobrazeny i cesty

²⁴⁷ ROUBÍK, F. 1938: Silnice v Čechách a jejich vývoj. Praha: Společnost přátel starožitností, s. 31.

²⁴⁸ SEMOTANOVÁ, E., ŠIMŮNEK, R. 2002: Katalog Mapové sbírky ústavu akademie věd České republiky do roku 1850. Praha: HIU AV, s. 50.

menší. Tudíž Elsenwangerova mapa obsahuje mnohem hustší síť komunikací nežli mapa Berndtova. Zaměřil jsem se proto na tuto síť pozemních komunikací, která je často pojena s hyponymy Prácheňského kraje. Některé cesty jsou zaznačeny černě, jiné jsou ještě zviditelněny červenou barvou. Tato poměrně hustá síť cest dělá z města Horažďovic, Strakonice, Písku, Vimperku a Vodňan nejdůležitější křižovatky Prácheňského kraje. Jsou zde velmi dobře zaznačeny a popsány větve Zlaté stezky.

Kašperkohorská větev je ukončena v krásně vykresleném pohraničním hvozdu a následně červenou linkou cesta pokračuje do Sušice, odkud pokračuje do Horažďovic. Město Horažďovice je propojeno s městem Strakonice hlavní silnicí, která ze Strakonice pokračuje do Vodňan. Ze Strakonice se dále větví dvě cesty. Jedna vedoucí přes Přeštovice a Dubeč do Písku, druhá vede jižně podél řeky Volyňky do města Volyně, které je napojeno cestou na Vimperskou větev Zlaté stezky, která do tohoto města směřuje od hranic. Prachatická větev Zlaté stezky je zakončena v obci Volary. Odtud je cesta dokreslena do Prachatic. Z Prachatic pokračuje cesta směrem na město Vodňany. (obr. 38)

Plán řeky Otavy, 1797

autor: Jan Wiehle

rozbor mapy: Mapa je k nalezení v SOkA Třeboň Český Krumlov. Jedná se o mapu z fondu map a plánů velkostatku Prášily-Dlouhá Ves. Tento soubor plánů, který má 21 dílů, byl pořízen roku 1797 hraběcím kinským vrchním myslivcem a inženýrem Janem Wiehlem v Prášílech. Tento plán zaznamenává celý tok řeky Otavy od jeho prameniště až k ústí do řeky Vltavy u Zvíkova. Jedná se o velmi dochované dílo s velkou dokumentární hodnotou. „Důvodem vzniku byla praktická potřeba správy tehdejšího prášilského statku, zjistit možnosti, jak dopravit do Prahy a do středních Čech vůbec dříví, jež v šumavských lesích v této oblasti tenkrát nemělo odbyt.“²⁴⁹

²⁴⁹ ZÁLOHA, J 1985: Pozoruhodný soubor plánů řeky Otavy z roku 1797. Praha: HIU AV, s. 117.

„Autor vyměřil celý tok a jeho okolí na příkaz pražského gubernia v roce 1776 a již 30. září 1797 dokončil celé vyhotovení.“²⁵⁰ Měřítko mapy je 1:4000.

Mapu hodnotím jako velice užitečnou ke studiu průchodu stezek v oblasti řeky Otavy. Autor se nevěnuje pouze řečišti, ale rovněž všem obcím, osadám, budovám, mlýnům a v neposlední řadě též průchodu stezek v oblasti řeky Otavy. Snažil jsem se na mapu pohlížet především z pohledu průchodu stezek a proto záznamy, které jsem z plánů získal a dále z článku Jiřího Záloly, zde uvádím.

Ve druhém díle plánů je pozoruhodný záznam o průchodu Zlaté stezky. „První sídliště je zaznamenáno jako domek zvaný Waldhütte před ústím Modravského potoka na levém břehu u mostu, přes který vedla jedna trasa Modravského potoka od lesa Zámečku (Schlosselwald) přes samotu Einbauer do Bavorska... Za mostem po pravé straně je zakresleno na Zlaté stezce rozcestí, odkud odbočovala cesta do Filipovi Huti.“²⁵¹

Na pátém dílu plánu je značena cesta, která překonává řeku Otavu nedaleko obce Radešov. Za mostem se cesta větví. Jedním směrem pokračuje do obce Radešov a druhým cesta pokračuje dál do obce Mouřenec.

Na sedmém díle plánu, který zaznamenává skoro šestikilometrový úsek toku řeky Otavy, je zaznačena a popsána cesta „Weg von Nusserau nach Schüttenhofen“. Tato cesta vedoucí z Nuzerova do Sušice je velice pravděpodobně totožná s průchodem původní dnes známé Vintířovy stezky v této oblasti. Cesta vstupuje do Sušice, která je na tomto plánu velmi podrobně zakreslena i s hradbami města, jižní vstupem do města. Cesta prochází dnešním centrem města přes náměstí a pokračuje, jak popisek uvádí „Strasse über Schichowitz nach Horaztiowitz“, přes obci Žichovice, která se nachází nedaleko dnešní zříceniny hradu Rabí do Horažďovic. Z popisu Vintířovy stezky můžeme proto velmi pravděpodobně uvažovat o Vintířově stezce. Cesta je vedena při levém břehu řeky Otavy s často velkým odstupem od řečiště.

²⁵⁰ ZÁLOHA, J 1985: Pozoruhodný soubor plánů řeky Otavy z roku 1797. Praha: HIU AV, s. 118.

²⁵¹ ZÁLOHA, J 1985: Pozoruhodný soubor plánů řeky Otavy z roku 1797. Praha: HIU AV, s. 120.

Na osmém díle je stále patrná cesta, popsaná na sedmém díle plánu. U Malochelnického mlýnu se cesta rozdvouje. „Spodní“ cesta pokračuje podél levého břehu Otavy a přes dva brody obchází Dobřšínský mlýn, „horní“ cesta naopak směřuje kolem mlýna a se „spodní“ variantou cesty se střetává hned za Dobřšínským mlýnem a pokračuje dále při břehu řeky Otavy.

Devátý díl nás informuje o rozdvojení výše zmiňované cesty v obci Čepice, kde přes most překonává řeku a pokračuje do obce Žichovice. Současná naučná Vintířova stezka vede stejnou trasou.

Od desátého po jedenáctý díl tato cesta pokračuje po pravém břehu řeky Otavy kolem obce Velké Hydčice až do města Horažďovice. V pravé části desátého dílu je vykreslen hrad Prácheň, který je zde popsán jako hrad, který dal název celému kraji. Hrad Prácheň je zde vykreslen i s kostelem sv. Klimenta. Písemné zmínky o hradu Prácheň máme již z 12. století, ale archeology je osídlení tohoto místa datováno k 10. století, kdy na místě hradu bylo opevněné hradiště z kterého byl kraj spravován.

Na jedenáctém díle cesta dosahuje města Horažďovice a přes most přechází na levý břeh. Zde vstupuje cesta jižní branou do opevněného města. Před mostem i branou města Horažďovice se cesta větví a pokračuje při obou březích řeky Otavy. Bohužel zde chybí popis, jakým směrem cesty pokračují. Z následujících dílů plánu je však postup cesty při levém břehu patrný a díky popisku z dílu číslo dvanáct je jasné, že se jedná o cestu vedoucí do Strakonice („Strakonitz Strassen“). Trasa této cesty pokračuje na dalších dílech přes obce Střelské Hoštice, kde se u mostu střetává s cestou, která se k této cestě připojuje z pravého břehu, a pokračuje pře Horní a Dolní Poříčí do vesnice Katovice. Jednoznačně tuto cestu nemůžeme ztotožnit s dnešní silnicí, která tyto obce spojuje, jelikož cesta na mapě je značena blíže k řece Otavě, než kudy je vedena dnešní hlavní silnice. Na turistické mapě je tato cesta vyznačena červenou turistickou značkou.

Horažďovice jsou při popisu této cesty důležitou křižovatkou, jelikož cesta z města vede dále směrem na sever, směrem na Prahu. Na plánu je cesta

popsána zcela jasně „Strassen nach Prag“. Z města tato cesta vychází druhou nejdochovalejší branou v České republice a to branou Červenou, která střeží tento severní vstup již od roku 1252.

Dvanáctý díl popisuje průchod cesty směřující k obci Katovice ve směru z Horažďovic na Strakonice. Autor mapy neuvádí blíže překonání přítoku řeky Otavy, Březového potoka. V tomto místě se nachází jedna z nejpozoruhodnějších památek průchodu stezek v oblasti Pootaví a to Žižkův most. O tomto mostu se vedou spory, zda byl vystavěn během Žižkových válečných tažení či zda byl postaven v 15., 17. či 18. století. Jednoznačná shoda panuje v tom, že tato stezka sloužila jako obchodní stezka zprostředkovávající obchod mezi městy Strakonice a Horažďovice a že přes tento jedno obloukový most přejížděly formanské vozy až do doby, než byl Březový potok odkloněn ze svého původního koryta do koryta nového a přemostěn novější betonovou lávkou. Lze rovněž uvažovat o možném průchodu obchodní stezky již v době raného středověku, jelikož se nad tímto mostem rozprostírá jedno z největších hradišť v České republice a to hradiště na Kněží hoře. To, že funkce tohoto hradiště spočívala ve strážení západního vchodu do strakonické kotliny, je neodmyslitelným faktem. Průběh cesty a vstupu z tohoto směru můžeme s jistou dávkou odvahy lokalizovat právě do míst Žižkova mostu. Jedná se o velice pozoruhodnou památku hrdě a o samotě stojící vprostřed polí.

Cesta na díle číslo čtrnáct vstupuje do města, kde se zastaví na Velkém náměstí a je z povzdálí pozorována věží Rumpál ze strakonického hradu. I název ulice, při Velkém náměstí, Na stráži připomíná průchod obchodní cesty. Město Strakonice je křižovatkou cest, které se do města zblíhají ze všech světových stran. Strakonický hrad hájí místo na soutoku řek Otavy a Volyňky, při které do města přichází cesta z jihu při pravém, ale i levém jejím břehu. Z tohoto směru mohl do města putovat obchod z jednoho z center obchodu a to z města Vimperka, které leží jižním směrem od města Strakonice za nedalekým městem Volyně.

Řeka Otava dále pokračuje východním směrem. Stejným směrem vede též cesta při levém břehu, která prochází obcí Slaník a trhovým městem Štěkeň

(„Markt Stiekna“). Město Štěkeň údajně leží při bývalé odbočce staré obchodní cesty Dobříšsko-Pasovské.

Při řece Otavě se s dalším průchodem cest či stezek setkáváme nedaleko města Písek u Svatováclavského mlýna, odkud vede do Písku k nejstaršímu kamennému mostu v České republice. Město Písek jakožto křižovatka cest nabízelo cestu severním směrem na Prahu. Cesta, která nás velkou část cesty po plánu řeky Otavy vedla po levém břehu, v Písku přechází na pravý břeh a z plánu se ztrácí. Setkáváme se s ní až na posledním dvacátém prvním dílu plánu řeky Otavy, kde vchází do hradu Zvíkov mezi břehy řeky Otavy a Vltavy. (obr. 39)

9. Pedagogická část

Důležitost této práce spatřuji v pohledu učitele a studentů na proměny krajiny a na vliv člověka působícího v krajině. Důležitými pojmy se tak stávají především tři pojmy: čas, prostor a člověk. V hodinách dějepisu se bohužel tomuto tématu prostor příliš nevěnuje a myslím si, že je to škoda. Především v lokalitách, kde zdánlivě „větší“ historické památky chybí. K výuce dějepisu nemusí jako praktická ukázka sloužit pouze hrad, zámek, muzea apod. Samotná krajina nabízí dost informací z historie. Stačí jen umět v ní číst.

Příroda kolem nás ukazuje samotný průběh dějin. Stopy lidské činnosti se do ní neodmyslitelně zarývají a příroda se naopak snaží tyto stopy zahladit a vytvářet si svou vlastní tvář. Věda popisující tyto faktory, historická geografie, je pro studenty základních a středních škol však vědou neznámou.

Historická geografie, jakožto interdisciplinární obor, spolu s celou řadou dalších věd studuje vývoj a proměny geografického prostředí. Snaží se rekonstruovat zaniklou krajinu a mapovat podíl člověka na kultivaci a destrukci naší krajiny. K oborům, které napomáhají studii vzájemného ovlivňování člověka a přírody, patří historiografie, hospodářské dějiny, historická demografie, dějiny správy, dějiny osídlení, geografie, kartografie, regionální dějiny. Já bych k těmto oborům rád připojil též pedagogiku (ve smyslu vzdělávání a výchovy), jelikož jen ta má funkci osvěty a informovanosti nových, mladších generací, kterým se informace o vlivu člověka a krajiny (dnes populární termín životní prostředí) musí předávat. Ve Spojených státech amerických bylo pro výuku zvoleno předmětu environmentálních dějin, který vznikl v 70. letech 20. století díky Donaldu Worsterovi. „Předmětem studia environmentálních dějin je vývoj přírody v historickém období, vzájemné vztahy přírody a společnosti v dějinách, jejich důsledky pro vývoj obou sfér a odraz vývoje těchto vztahů v myšlení lidí, kultuře, ideologii a politice.“²⁵²

²⁵² SEMOTANOVÁ, E. 2001: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha: LIBRI, s. 154-155.

Nejsem zastáncem jednoho stylu výuky dějepisu, a tak považuji obohacení v podobě environmentálních dějin, které se ve velkém překrývají s metodou historické geografie, za velmi přínosné. Především pro výuku dějin na středních školách, ať již formou seminářů, exkurzí či projektovou výukou. Začlenění výuky environmentálních dějin, Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví a jiných forem poznávání dějin v praxi považuji pro dnešní dobu za klíčové. Role učitele nesmí být spatřována pouze v podobě vyučujícího a vzdělávacího článku v procesu vzdělávání, ale především výchovného. V době, kdy se svět orientuje na rozvoj nových technologií a mladé generace jsou tomuto vlivu každý den vystavovány, se do ústraní dostávají možnosti v podobě vlastního poznání přímo v krajině.

Využití krajinných poznatků je v dnešní výuce dějepisu pozapomenutou kapitolou. Studenti na střední škole nesetkají s terénní exkurzí po památkách a osídlení české krajiny. S takovýmto pojetím výuky většinou student přijde do styku až na vysoké škole. Využití takovéto možnosti mi přijde velice inspirující pro studenty středních škol. Studenti mají mnohem větší možnost si v terénu doslova šáhnout na dějiny, o kterých doposud jen slyšeli či četli v učebnicích.

Hlavní snahou učitele musí být otevřít mysl mladého studenta a přimět ho si s myšlenkami, které jsou podloženy fakty, hrát. Tento způsob totiž u dětí probouzí zájem a zvědavost a jedině díky nim můžeme u studentů dosáhnout lepších výsledků.

Snahou učitele samozřejmě není jen vzdělání, ale zrovna tak výchova. Výlet do přírody po památkách naší historie u mnoha žáků otvírá nový pohled na využití volného času. Jelikož se tomuto způsobu výchovy již dlouhá léta věnuji ve skautské organizaci a vím, že je tato metoda velice úspěšná. Dítě si v takovýchto chvílích více odpočine od výuky. Zároveň vědomosti přijímá automaticky, jelikož se samo svou zvědavostí snaží více nežli ve školní lavici. Mezi důležité faktory můžeme přidat svěží prostředí, čerstvý vzduch a aktivitu celého těla, která též prospívá lepší práci mozku.

Využití regionálních dějin, jako nástroje při výuce dějepisu není skutečně na všech školách možné v takové míře, jak bychom si představovali, ale i s málem se dá přeci jen pracovat. Ať už se škola nachází v zastavěné ploše sídliště či v odlehlé vesnici, vždy máme kolem sebe památky lidské činnosti, které se dají při výuce dějepisu využít.

9.1 Výuka regionálních dějin z pohledu cest v oblasti Pootaví

Využití regionálních dějin ve výuce je důležitým faktorem při utváření vztahu žáků k regionu, vlasti i národu. Práce s cestami a osídlením v Pootaví ve výuce nabízí pestrý pohled na historii míst a aktivitu našich předků. Výuka dějin ve škole nabízí žákům fakta, která by studenti měli znát, ale pro dotvoření obrazu dějin je nezbytné vytvoření příběhu, který pomůže studentům chápat dějiny v souvislosti s krajem, ve kterém studenti žijí a denně jím procházejí.

Regionální dějiny mohou také velmi dobře pomoci při rozvíjení historického myšlení studentů. Utváření tohoto myšlení lze dosáhnout propojením klasické školní výuky s vytvářením vztahu ke krajinnému a kulturnímu dědictví. Pod pojmem „krajinného dědictví“ se skrývá velké spektrum možností: krajinný ráz, vztah přírodního a kulturního dědictví, estetická hodnota krajiny, proměny krajiny apod. Pod pojmem „kulturního dědictví“ shledáváme dědictví hmotné a nehmotné. Mezi hmotné řadíme: nemovité památky včetně lidové architektury a technických památek, movité historické a umělecké památky. Mezi nehmotné pak: zvyky a tradice, folklor, hudbu, tanec, jazyk, pomístní názvy apod.²⁵³ Budování vztahu studenta ke všem výše zmíněným složkám ať už krajinného či kulturní dědictví lze dosáhnout pouze při opuštění zdí školní budovy.

K takovému pojetí dějin bylo zapotřebí proměny ve výuce a přístupu učitele. Proměna ve způsobu výuky od klasického „zpracování informací“ k aktivnímu zapojení žáků při dohledávání významu a smyslu toho, čemu se učí. Dnešní trendy ve výuce směřují ke konstruktivisticky založené pedagogice, kde role učitele již není spatřována pouze ve zprostředkovateli informací. Učitel by

²⁵³ Srov. PARKAN, F. a kol. 2008: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*. Praha: Pedf UK KDDD, s. 11.

měl fungovat „jako moderátor dialogu mezi žáky, organizátor poznávacích aktivit.“²⁵⁴ Tuto roli lze považovat za náročnější, ale při správném pojetí za účinnější při výchově a vzdělávání studenta. Učitel má rovněž nezastupitelnou roli v případě exkurzí. Může mu připadnout role organizátora či pozorovatele.

Vnímání průchodu komunikací místem, ve kterém člověk žije a dostává se s ním každý den do styku, je pro studenty tématem blízkým a snadno pochopitelným. V dnešní době se však již výklad slov jako komunikace, cesta, stezka, dorozumívání a další velice změnil. Je proto důležité si uvědomit tuto rozdílnost. I když výklad slova komunikace, z latinského *communicare* (sdílet, radit se), či *communis* (společný) zůstává stejný, forma se za dobu několika staletí podstatně proměnila. Dnešní doba mladou generaci tlačí především rychlostí jakou vše probíhá. Komunikace, jakožto sdílení či razení, probíhá neskonale rychlou formou. Díky technologickému a technickému postupu jaké lidstvo v průběhu dějin prodělalo, jsou lidé zvyklí mít vše nadosah ve velice krátkém časovém úseku. Přesuny lidí již neprobíhají v horizontech dnů či roků, ale hodin. Všechny části planety jsou dnes v řádu hodin dosažitelné. K dopravě již nepoužíváme vlastních nohou, pohybujeme se převážně hromadnými dopravními prostředky, automobily a letadly. Při komunikaci nám již napomáhají technologie, v podobě Internetu a jeho sociálních sítí, mobilní telefony, videokonference a mnoho dalších, které postupně zamezují osobnímu styku. Do popředí se tak dostávají termíny jako: masová komunikace, elektronická komunikace, vizuální komunikace, telekomunikace, internetová komunikace a další. Naopak v ústraní již můžeme spatřovat termíny jako osobní komunikace, neverbální komunikace a další.

Cesty a stezky, jakožto hlavní složky veškeré komunikace ještě méně než před 100 lety, se tak stávají atraktivní maximálně pro turistiku, cykloturistiku a skautské oddíly. Jen málo kdo dnes dochází do práce, do školy, na schůzku či do kostela pěšky. S jistou mírou nadsázky můžeme říct, že za cesty jsou dnes považovány pouze silnice a dálnice. Z tohoto hlediska by si stezky a cesty alespoň zmínku ve výuce dějepisu či zeměpisu na školách zasloužily.

²⁵⁴ PARKAN, F. a kol. 2008: Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Praha: Pedf UK KDDD, s. 15.

Region, kterým jsem se v práci zabýval, nabízí ohromný, často nedoceněný potenciál, který v sobě pro výuku skrývá. Téma stezek v raném a vrcholné středověku je pro výuku úzce spjato s výchovou ke kulturně historickému dědictví a z toho kontextu ho nelze vytrhávat. Pochopení průchodu komunikací, pohyb člověka v krajině, usazování a osidlování nové krajiny, vývoj lidských sídel a zdokonalování technik při jejich výstavbě lze bezesporu do nového průřezového tématu „Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví“ zahrnout. Téma rovněž zahrnuje propojení nejrůznějších vědních oborů: archeologie, historie, pomocné vědy historické, dějiny umění, etnologii, estetiku, humanitní environmentalistiku, jazykovědu, literární vědu a další.

V této práci jsem se pokusil zevrubně nastínit osídlení a vliv tohoto osídlení na průchod komunikací regionem Pootaví od keltského osídlení až po vrcholně středověké osídlení. Vývoji průchodu komunikací je věnováno jen málo prostoru. Při tom právě využitím tohoto tématu lze poukázat na souvislosti mnoha jevů, ke kterým v krajině dochází. Zaměření práce směřuje k oblasti v jihočeském regionu a tak předpoklad jejího využití spatřuji především v této oblasti.

Pro doklady stezek, či cest vyučující může využít celou řadu míst, která mu okolní krajina nabízí. Každá vesnice si dodnes zachovala i jinou než asfaltovou cestu, která jí spojuje s nedalekou vsí, či jí lidé používají pro zrychlení pohybu po vsi. Velikou pomůckou jsou stopy lidské práce, které se v krajině dodnes dochovaly (viz Pomocníci při dohledávání stezek).

Oblast Pootaví se může pyšnit hustým osídlením z doby slovanské, tedy raně středověké. Toto období může být při výuce chápáno jako nezajímavé, ale Pootaví nabízí velice pestrý výběr dochovaných hradišť. S těmito hradišti se dá následně ve výuce velmi dobře pracovat. Jak z pohledu osídlení krajiny či konkrétního místa, tak z pohledu průchodu komunikací. Archeologií tohoto regionu se velmi pečlivě zabírali především pánové Dubský, Michálek, Lutovský, Fröhlich, Kudrnáč, Kolář, Kuncipál, Nechvátal, Kubů, Zavřel, paní Profantová a mnoho dalších, kteří ve svých publikacích nabízejí informace podávané, ať již vědeckou, či populární formou. Uchopení tématu, např. raně středověkého osídlení může být na školách z oblasti Pootaví zcela odlišné od

klasické výuky. Odborné práce výše zmíněných autorů nabízejí podklady pro učitele. Na základě těchto informací lze hodinu dějepisu zpestřit odpolední, či vícedenní exkurzí krajinou, kde žáci mohou zábavnou formou nabýt nových informací. „Mluvíme v tomto případě o tzv. experiencální, čili zážitkové, či prožitkové archeologii...Zajímavým fenoménem této oblasti prožitků je hledání kořenů vlastní identity, logicky s etnickým nádechem a pochopitelným soustředěním se na starší vývojové etapy – raný středověk a pravěk.“²⁵⁵

Přístupná metoda pro učitele je návštěva středověké lokality, tedy naleziště, které je již časově zařazeno a funkčně určeno. Tyto lokality oblast Pootaví nabízí. Učitel tedy může se studenty vyrazit na laický povrchový průzkum, amatérskou rekonstrukci dobývání hradiště, rozborů opevnění hradiště, spojitost mohyl a hradišť v okolí, běžný život na hradišti a okolí, či dohledávání spojení a spojitostí s okolním osídlením stejné doby, jak tomu je učiněno v kapitole Terénní výzkum.

Obdobným způsobem lze využít průchodu komunikací městem i vesnicí, díky sakrálním památkám, které cesty lemují. Příkladem takové cesty může být cesta vedoucí z Horažďovic do Klatov přes Zborovy, Nicov a Plánici, která těmito památkami oplývá. Můžeme tak ukázat funkci křížků, soch svatých, božích muk, mostů a brodů při cestách, vysazování stromů při kapličkách na rozcestí a vysazování ovocných stromů podél silnic.

Veškeré osídlení nese hodnotu toho, že člověk se do dané oblasti nějakým způsobem dostal, usadil a navazoval spojení s okolním osídlením (ať již přátelské nebo nepřátelské). Z těchto spojnic se postupně vyčlenily cesty, které byly hojněji a častěji využívány. Regionu Pootaví se dotýkají především dvě významné obchodní komunikace středověku: Vintířova a Zlatá stezka, kterých lze ve výuce snadno využít.

²⁵⁵ PARKAN, F. a kol. 2008: Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Praha: Pedf UK KDDD, s. 42.

9.2 Vintířova stezka

Didaktické využití svatovintířských materiálů podrobně zpracovala Bettin Hacklová z Grainetu ve své diplomové práci. V případě bl. Vintíře neexistuje mnoho písemných pramenů, stejně tak jako u všech zpráv z 10. - 11. století. Pro uchopení postavy Vintíře a jeho poutí po stezkách vinoucích se Šumavou ve výuce lze využít poměrně bohaté množství legend, které byly dříve předávány ústně. Pro dnešní studenty je šance k uchopení této historické postavy i v podobě zfilmované pohádky Hrátky s čertem podle námětu Jana Drdy, který použil legendy o Vintířově pokušení v této pohádce.

S osobou Vintíře a jeho stezky se úzce pojí jihozápadní oblast Čech, která má dostatečné množství hmotných památek pojících se k této postavě. Zpestření výuky tak může nabídnout celá řada ať již možných, či nemožných památek. První, nejsnazší a nenákladnou variantou využití je vyrazit se studenty na jedno či více denní pochod po stopách bl. Vintíře a památkách s ním spojenými a přesunout se tak v čase o tisíc let zpět. Tato exkurze šumavskou krajinou může být také velice snadnou variantou projektové výuky. Itinerář cesty je velice podrobně popsán na stránkách věnovaných Vintířově stezce.²⁵⁶ Krajinou v oblasti Hartmanic a Sušice se dnes vine řada naučných turistických stezek a jednou z nich je i Vintířova stezka. Tato stezka Vás provede buď jen po české straně, nebo také po německé straně odkud stezka pod jménem St. Guntherweg přichází do Čech. Stezka Vás provede po místech s Vintířem spojených. Pro studenty z Čech lze tedy udělat i malý exkurz například z nedalekého Zwieselu a projít tak celým územím, ještě zachovalé přírodní hranice, Šumavy.

V případě vícedenní exkurze, lze toto historické téma spojit též s jinými předměty: zeměpis (orientace v krajině, práce s mapou, atd.), biologie, základy společenských věd, ekologie, tělocvik a mnoho dalších.

²⁵⁶ www.dva.cz [online]. [cit. 2011-10-10]. Vintířova stezka. Dostupné z WWW: <<http://www.dva.cz/vs/index.html>>.

Postava bl. Vintíře se v Pootaví pojí ke kostelíku v málo známé obci Nezamyslice (obr. 40), která se nachází v Pootaví, 2 km východně od obce Žichovice. „Nezamyslice figurují jako důležitý bod christianizace kraje. Byl zde postaven jeden z prvních chrámů v kraji, jehož význam byl zvýrazněn spojitostí s břevnovskými benediktiny.“²⁵⁷ Břevnovské písemné prameny o této spojitosti mlčí. Vintíř však byl úzce spojen s benediktiny v Břevnově a Niederaltaichu, zároveň měl Vintíř zkušenosti s christianizací a zakládáním křesťanských center z Nortwaldu a Rinchnachu. „Druhou důležitou skutečností byla existence jedné větve mezinárodní obchodní stezky, historicky nazývané Zlatou a Solnou. Tato jedna větev se těsně dotýkala Rinchnachu a za lokalitami Schödelwiese a Tafelbaum přecházela v oblasti dnešních Gsengetu a Prášil do Čech, aby opět těsně se dotkla Nezamyslic. Břevnovští benediktini byli pověřeni vybíráním cla pro české knížectví, což bylo dalším pádným důvodem pro velmi úzkou spolupráci Rinchnachu a Nezamyslic.“²⁵⁸ Oblast Nezamyslic je rovněž osídlena v raném středověku. Hrad Prácheň, jakožto správní přemyslovský hrad kraje, zde stál na místě původního hradiště od 11. do 13. století, kdy správní funkce přešly na nedaleké Horažďovice. Nedaleko hradu Prácheň se také nachází gotický kostel sv. Klimenta, na jehož místě stál kostel z doby velkomoravské, který byl údajně vysvěcen sv. Metodějem.

Legendární stopy po bl. Vintířovi lze najít také nedaleko Nezamyslic nad řekou Otavou v oblasti dnešního hradu Rabí na hoře Líšeň. Zde údajně pobýval Vintíř ve své poustevně. Legenda praví, že když byl místními vyháněn, zůstaly po něm stopy jeho osla, zaryté ve skále. Osel ho měl z kraje odvést, ale jeho kopyta se bořila do kamene a tak nebylo Boží vůle Vintíře z kraje dostat. Tento otisk kopyta je také znám jako Čertův kámen s otiskem jeho kopyta. „Když se svatý Vintíř vrátil do své poustevny u hradu Rabí, ne bez důvodu se obával, že ho po nějakém čase budou oni bratři znovu vyhledávat a obtěžovat. Protože už byla jeho poustevna odhalena, rozhodl se vyhledat jinou, daleko od lidí, kde by mohl požehnanému klidu mysli sloužit Bohu ve zbývajícím čase svého života a nechtěl vědět o ničem jiném než pouze o Bohu. Proto se vydal na západ, krajinou bez cest

²⁵⁷ POKORNÝ, M 2005: Po stopách Vintířových, In Vintíř patron Šumavy, s. 27-32, s. 29.

²⁵⁸ POKORNÝ, M 2005: Po stopách Vintířových, In Vintíř patron Šumavy, s. 27-32, s. 29.

do nejhustšího a divokého lesa nad Sušicí a Hartmanicemi, až konečně dospěl na vysokou horu. Ta se dodnes nazývá Horou svatého Vintíře, vedle studánky (obr. 41), která se jmenuje Dobrá Voda.²⁵⁹

Dříve nežli dojdeme za Vintířem do Dobré Vody, můžeme se zastavit v Albrechticích nedaleko Sušice, kde je vzpomínka na Vintíře v podobě Vintířova kamene. Odsud pokračujeme zpět k řece Otavě a po jejím pravém břehu se dostaneme do obce Annín, která je velmi úzce spjata se bl. Vintířem především, kostelem sv. Mořice (obr. 42) na hoře Mouřenec. Hora se nachází západně od řeky i obce. Kostel sv. Mořice zde údajně nechal Vintíř vystavět pro šíření křesťanství mezi místní obyvatelstvo, které zde bylo usazeno především z důvodu rýžování a dolování zlata. Zasvěcení kostela sv. Mořici rovněž není náhodné. Tento světec byl tehdy populární a spojení mezi Vintířem, benediktiny a jihozápadní oblastí Čech je dokonáno i díky zasvěcení kostela právě tomuto světcí. Stejnému světcí je totiž zasvěcen kostel v Niederalteichu, odkud Vintíř pochází.

Poslední poustevnu postavil Vintíř na hoře Březník. Tato hora dodnes připomíná Vintíře tzv. Vintířovou skálou a kaplí sv. Vintíře, která stojí na místě původní Vintířovy poustevny. Hora se nachází nad obcí Dobrá Voda nedaleko Hartmanic, kde se původně nacházela benediktinská celnice při Hartmanické, Březnické či Vintířově stezce. Dobrá Voda se může také pochlubit kostelem sv. Vintíře a Vintířovou studánkou, kde vyvěrá minerální pramen.

Postava bl. Vintíře a stezek s ním spojených lze využít při výuce i jinde než v jihozápadních Čechách, ke kterým se toto téma pojí především. Historickou venkovní náhrobní desku bl. Vintíře můžeme spatřit v Břevnovském klášteře. v Praze. Broumovský klášter je pojen s ostatky bl. Vintíře, kam byly údajně přeneseny. Také obce Vintířov na Sokolovsku a Karlovarsku, které si tuto středověkou postavu denně připomínají ve svém názvu. Obec Vintířov, která se nachází v centru „měsíční krajiny“, jsem měl možnost letos (2011) navštívit a optat se místních dětí, zda znají jméno Vintíř. Odpovědí se mi bohužel nedostalo.

²⁵⁹ JIŘÍ DAVID ZE ZDIC 2007: Život svatého poustevníka Vintíře. Olomouc: Centrum Aletti Refugium, s. 23.

9.3 Zlatá stezka

Mezitím co pedagogické využití Vintířovy stezky se opírá o dochované církevní stavby, místa opředená legendami a mýtická místa dodnes spojená se svatým Vintířem, Zlatá stezka nabízí do studia dějepisu mnohem více. Výhodou Zlaté stezky pro studium je její nezpochybnitelná existence, která je zachycena na mapách, ale především v krajině. Pro využití této látky při výuce dějepisu pracují důležité faktory:

1) Dlouhá doba existence Zlaté stezky od 10. století, prokazatelně od 11. století až do 18. století dává vyučujícímu možnost, kdy tohoto tématu ve výuce využít. O dopravě a vnitrozemním cestování se studenti obvykle setkávají až s látkou dotýkající se Průmyslové revoluce, kdy dochází k rozvoji dopravy.

2) Tři větve Zlaté stezky procházející celou oblastí jižních Čech dávají možnost prakticky všem školám z jiho- a jihozápadního regionu navštívit zbytky Zlaté stezky.

3) Velmi dobré zpracování tématu díky pánům PhDr. Františkovi Kubů a PhDr. Petru Zavřelovi, kteří všechny tři větve Zlaté stezky velmi dobře popsali ve sbornících prachatického muzea Zlatá stezka. V edici sborníků Zlaté stezky od roku 1994 až 2009 jsou popsány všechny systémy Zlaté stezky. Tyto systémy jsou dnes již zaznamenány v novějších turistických mapách a v krajině jsou doplněny vybudovanými naučnými stezkami. Panové rovněž jednotlivé stezky zpracovali ve třech dílech Zlaté stezky, které nesou název podle úseku, který popisují: Prachatická, Vimperská, Kašperskohorská.

4) Stálé expozice o Zlaté stezce v muzeích ve Volarech, Prachaticích a Vimperku a nově vzniklé naučné stezky.

5) Nejnázornější ukázkou o přepravě soli přináší každoročně konané slavnosti Zlaté stezky. Tradice těchto slavností sahá až do roku 1969. Při těchto slavnostech prochází předem naplánovanou trasou soumarská karavana

nejdůležitějšími místy Zlaté stezky. Tyto slavnosti jsou každoročně plánovány na poslední víkend v červnu.²⁶⁰

Studium Zlaté stezky při výuce otevírá možnosti k využití tématu na mezipředmětové úrovni. Příkladem může být studium kartografických záznamů Zlaté stezky. S tím je spojená i jazyková vybavenost studentů, jelikož většina map a plánů je psána v německém jazyce, který bývá na školách často vyučován. Mapy se dají pojmout i z hlediska výtvarného, estetického. Rovněž může dojít k seznámení s oborem paleografie a pokusit se o přečtení názvů míst, které studenti mohou znát.

²⁶⁰ Slavnosti v roce 2010 a 2011 byly opravdu velkolepé, jelikož se pojily k oslavě milénia Zlaté stezky. Tyto slavnosti byly doprovázeny řadou kulturních a společenských akcí a cyklem přednášek PhDr. Františka Kubů a PhDr. Petra Zavřela.

10. Terénní výzkum

Když jsem se poprvé rozhodl pustit se do dohledávání těchto komunikačních spojnic, které nejsou již více než 1100 let aktivně používány, věděl jsem, že nepůjde o snadný úkol.

Mé první pokusy se odvíjely od prozkoumání jednotlivých hradišť a jejich vstupů. Opěrnými body se mi staly práce PhDr. Jana Michálka, turistická mapa velkého měřítká a samotná krajina, která dokáže v terénu napovědět více než by člověk čekal.

Oblast, kterou jsem pro praktickou část zkoumání vybral, mi vykryštovala z teoretické části, jakožto oblast, kde je archeologickými průzkumy doložen výskyt slovanského obyvatelstva ve střední době hradištní. Oblast se nachází v jižních Čechách v okolí dnešních Strakonice, které se nacházejí přibližně 115 km jižně od Prahy.

Hlavním zájmem se staly hradiště a jejich oblast z doby raně středověké, někdy též nazývány slovanské. Základním opěrným bodem mé praktické studie jsou tři hradiště nacházející se v oblasti strakonické kotliny. Jedná se o hradiště nacházející se při obcích Řepice, Katovice (obr. 43) a Libětice (obr. 44). Tento pomyslný rovnostranný trojúhelník poutá pozornost již od počátku 19. století, kdy se toto uskupení snažil vysvětlit jihočeský archeolog Bedřich Dubský. Výzkumy, které byly na těchto třech hradištích vedeny, přinášejí zjištění, kterých bych rád v této části využil pro mé zkoumání průchodu stezek oblastí Pootaví. Tento pomyslný trojúhelník (obr. 45) je doplněn hradišti při obcích Němětice a (obr. 46) Skočice.

Všechna uvedená hradiště byla v této práci již několikrát zmíněna. Specifičnost jejich postavení a doplnění dalšími dvěma hradišti nám však nabízí zaobírat se těmito hradišti přece jen trochu blíže. Proto bude terénní výzkum zaměřen na zasazení těchto hradišť do dobových a terénních souvislostí, dále na konkrétnější rozbor hradišť, se zaměřením na průchod stezek, podložené archeologickými výzkumy.

Volba míst pro zmíněná hradiště nebyla náhodná. Všechna hradiště nabízí unikátní polohu pro ochranu strakonické kotliny. Hradec u Řepice chrání jak severní, tak východní část kotliny a dále oblast Leskovického a Přešťovického potoka. Hradiště na Kněží hoře u dnešních Katovic chránilo naopak západní část. Hradiště u Sousedovic, či též libětické hradiště, mělo za úkol chránit strakonickou kotlinu z jihu v oblasti řeky Volyňky a údolí potoka Peklov a Kolčavy. Tento fakt tedy ukazuje obranu většího území. „Do vlastní kotliny strakonické vedou tři hlavní brány: od jihu cesta podél Volyňky, od západu široký vchod podél toku Otavy, od severu zúženější brána podél toku potoka Leskovického.“²⁶¹

Dalším důvodem takto strategické volby výběru rozestavení hradišť byla patrně ochrana většího kmene a ne jen kmene přilehlého k jednotlivým hradištím. Mezi hradišti musel fungovat kontakt a spolupráce ve větší míře. Toto tvrzení je dnes již podloženo dostatečným archeologickým materiálem, jak si ukážeme dále.

Hradiště při středním toku Otavy jsou datována do doby hradištní, konkrétněji do střední doby hradištní. Jak je poznamenáno v teoretické části, většina z těchto hradišť byla vystavěna na základech již dříve existujících hradišť převážně z doby hallstattské, či hallstattsko-laténské. Do stejné doby jsou datována i některé hradištní osady: u Milíkovíc, u Kapsovy Lhoty, u Paračova, u Kváskovic, u Skal, u Jinína, u Třešovic, u Paračova, u Kuřimen, u Radějovic, u Dunovic, u Mladějovic, u Sousedovic, u Litochovic, u Milivíc, u Sudkovic, u Němčtic, u Štěkně, několik osad ležících v katastru města Strakonice.

K oblasti hradiště Řepice dále připadají osady u Strakonice, v Lemuzích u Rovné, osady u Řepice, pod Sedlinou u Rovné, u Přešťovic, u Chrašťovic, u Domanic, u Klínovic, u Třebohostic, u Malé Turné. Dále jsou zde doklady mohyl a slovanských pohřebišť u Droužetic a u Černíkova.

K oblasti Katovické též Kněží hory u Katovic připadají osady u Štěchovic, Ounic a u Sedla. Dále pak mohyly na úpatí Tisovníku.²⁶²

²⁶¹ DUBSKÝ, B. 1928: Slovanický kmen na střední Otavě. Řepice: Pošumavská tiskárna při Strakonících, s. 12.

²⁶² Vycházím z poznatků Bedřicha Dubského.

Všechny zmíněné osady spadají do doby hradištní. Hradiště u Katovic, Řepice, Němčtic a Libětic pojí doba a způsob zániku. Zánik hradišť je archeology datován ke konci 9. až začátku 10. století. U všech hradišť šlo o zánik násilný. Na hradištích se našel nadměrně vysoký počet hrotů šípů. Dalším dokladem, který je svědkem vypálení hradišť, je dodnes patrná zvláštní barva kamenů na hradištích. Kameny jsou totiž zbarveny do oranžova až červena. Tyto kameny se tak stávají 1100 let staré historie.

Ze čtyř hradišť chrání strakonickou kotlinu, lze z pohledu důležitosti vyčlenit především dvě. Hradiště u Sousedovic a hradiště na Kněží hoře.

První zmíněné mělo obrannou funkci před vpádem a ohrožením celého kmene z jihu od zemských hranic. Chránilo vchod do strakonické kotliny vedoucí při řece Volyňce. Druhé chránilo vchod do území usedlého slovanského kmene na západě. Vstup byl patrně veden podél řeky Otavy.

Jak je tedy z polohy patrné, měla hradiště funkci ochranou. Odedávna vedly přes Šumavu stezky do vnitrozemí. Nejznámější touto stezkou byla stezka Zlatá. Bedřich Dubský popisuje průběh této stezky v době raně středověké takto: „Východiskem jejím byl Pasov na Dunaji, odkud šla k sedlu Kunžvartskému až k Vltavě, za Vltavou pak mířila nikoliv k Prachaticům, nýbrž asi k hornímu toku Volyňky (k Boubínu) a šla pak v jisté vzdálenosti po pravém břehu Volyňky až k jejímu ústí do Otavy, pak na sever podél toku Leskovického potoka, dále Blatenskem k Litavce, přes Brdy k Stradonicům a později ku Praze. V době slovanské byl její význam nemalý a směrem jejím mohlo postupovati nebezpečí od jihozápadních hranic.“²⁶³ Právě z důvodu průchodu této stezky přikládá Bedřich Dubský, kmeni, který hájil oblast středního Pootaví nesmírnou důležitost.²⁶⁴ Tuto variantu jsem řešil s panem PhDr. Petrem Zavřelem, který se takovému průchodu předchůdkyně Zlaté stezky nebránil. O tom, že jižními Čechami procházela Zlatá stezka, ne přímo v podobě jak ji známe z doby

²⁶³ DUBSKÝ, B. 1928: Slovanský kmen na střední Otavě. Řepice: Pošumavská tiskárna při Strakonících, s. 83.

²⁶⁴ Stejnou důležitost pak přikládá kmenům ležícím na Vodňansku a Netolicku, kde docházelo k ochraně odbočky Zlaté stezky směrem k Blanici a kmenu Důdlebů, kteří chránili odbočku Zlaté stezky směrem k Malši.

vrcholného středověku, již v době pravěku a raného středověku svědčí i celá řada archeologických nálezů, které prokazují styky s jinými národy.

Poslední bod, který by zde měl být zmíněn je celá řada pojmenování, která se v oblasti Strakonice vyskytuje, a patrně jsou nositelé slovanské tradice dodnes. Jména jako: Prácheň, Volyně, Doudleby, Blánici, Vůstrý (dnes Ostrý), Lemůzi, a jiné.

K rozboru jednotlivých hradišť již přistupuji čistě z pohledu možného průchodu stezek. Nebudu proto zde rozvádět přesný rozbor valů a příkopů, akropolí, apod. Hlavní zaměření je na lokalizaci vstupních bran, cest vedoucích do, či z hradiště a nálezy, které jsou celé věci nápomocné.

10.1 Postup

Jelikož nemáme o osídlení jižních Čech až do 10. století žádný písemný doklad, jsou pro nás archeologické nálezy jedinou možnou cestou jak tuto dobu mapovat. Snahu rozpoznat cesty v době keltské je bezpochyby mnohem obtížnější než se o to pokusit v době slovanské respektive v době budování hradišť. „Doba hradištní“, je spojeno s vybudováním velice technicky náročných hradišť. Právě budování hradišť a jejich dodnes patrné zbytky nám mohou prozradit, za jakým účelem byly budovány, jakou funkci plnily a proč byl výběr místa takový, jaký byl. Pro analyzování těchto hradišť je nám proto především zapotřebí znalostí odborníků – archeologů, vlastního terénního výzkumu, který nám dá jasnou představu o krajině i trocha té intuice.

Jak je možné, že právě s příchodem Slovanů u nás vzniká výstavba těchto hradišť? „Slované si znalost opevněných míst přinesli s sebou, obvykle se tak usuzuje na základě velmi podobných či dokonce stejných výrazů označujících v různých jazycích opevněné místo (hrad, grad, gorod apod.)“²⁶⁵

V dnešní době jsou již ve většině turistických map hradiště, alespoň ta významnější, zanesena. I oko laika může hradiště snadno rozpoznat, pokud je mu

²⁶⁵ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 133.

místo hradiště předem známo. Jak lehce se dá toto místo rozpoznat, tak snadno se dá též přehlédnout.

Přestože se Slované na území českých zemí dostávají již v době 6. století, jižní část Čech zůstává neosídlena. Osídlena jsou především nejúrodnější oblasti v Polabí. Jelikož tehdejší keramiku, která je dnes označována jako keramika pražského typu, v jižních Čechách dosud nikdo nenalezl, lze se domnívat, že jih Čech v této době osídlen nebyl. Doklad v podobě pohřebních mohyl je v jižních Čechách znám až z doby 8. století.

Období slovanského osídlení je také obestřeno záhadou ohledně jednotnosti tehdejšího národa. Stále se vede polemika, zda se na našem území nacházel pouze jediný kmen Čechů či více. S jižními Čechami je neodmyslitelně spojován kmen Doudlebů, který je dodnes zaznamenán v jihočeské vesničce, Doudleby. Polemiky se však vedou i nad názvem obce Volyně, který by mohl být spojován s kmenem Volyňanů.

Další specifikum slovanského osídlení jižních Čech je spatřováno ve způsobu pohřbívání. Ten se liší od běžných (středočeských) způsobů tehdejší doby. Jedná se o mohylový způsob pohřbívání. „Slovanských mohylových pohřebišť (v archeologické terminologii mohylníků) se v jižních Čechách dochovala zhruba stovka. Nejmenší z nich obsahují dvě až tři mohyly, ty nejrozsáhlejší sestávají ještě dnes z téměř sta mohyl.“²⁶⁶ Tyto mohyly dokládají způsob tehdejšího zacházení s mrtvým tělem a rozdíly pohřbívání v 8. a 9. století. Mezi tím co v 8. století docházelo k ukládání popelu spáleného těla, od poloviny 9. století se pohřbívaly celá nespálená těla. Mohyly jsou rovněž doklady o pohybu obyvatel.

Spojitost, která vzniká mezi keltským osídlením a slovanským osídlením vyplývá právě z budování hradišť. Před příchodem Keltů nám byla známa hradištní zástavba jen z doby keltského osídlení. Zajímavostí tedy je podobný výběr lokalit pro výstavbu hradišť. Slované mnohdy využívali starších pravěkých hradišť právě díky pozůstatkům valů, příkopů apod., které stačilo opravit.

²⁶⁶ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 122.

Rozhodujícím obdobím pro budování hradišť se stalo 9. století.

10.2 Region středního Pootaví

Oblast, kterou nazýváme středním Pootavím je vymezena na západě linií obcemi Horažďovice (Střelské Hoštice) – Drážov, na severu Třebohostice – Láz – Drhovle, na východě Zátaví – Putim – Křepice u Vodňan a na jihu Křepice - Malenice (Lčovice) – Drážov.

Z hlediska terénního se tato část nachází v Pošumaví nebo též Šumavské podhůří. Do této oblasti je zařazena Radomyšlská pahorkatina, část Českobudějovické pánve a část Bavorské vrchoviny.

Výška všech kopců se pohybuje v rozmezí 380-800 m n. m.

Tak zvanou páteří celé této oblasti je řeka Otava, která je nositelkou pojmenování i s jejími přítoky. Z jihu u Strakonic je to především řeka Volyňka. Nelze však opominout ani potoky, které tvoří tyto řeky: Březový, Kolčavka, Řepický, Vítkovský, Rojický, Brložský, Novosedelský, Drachkovský, Zorkovický, Cehnický, Kolčava, Nišovický, Peklov, Smiradický, Přechovický, Svaryšovský, Milivický a Kolčava.

Z hlediska nerostného bohatství byla tato oblast vyhledávána především díky zlatu v náplavech řek a jejich přítoků.

Mikroregion středního Pootaví patří k nejlépe a nejhustěji osídleným regionům jižních Čech od paleolitu až do raného středověku.

10.3 Zkoumaná oblast

Hlavním zaměřením v této části práce bude mikroregion v oblasti dnešních Strakonic. Tuto oblast můžeme vymežit řekou Otavou a jejím soutokem s řekou Volyňkou. Dále v severní části hradištěm Řepice, v západní části hradištěm Katovice- Kněží hora, v jižní části hradištěm Němětice a hradištěm Libětice. Jak je z mapy patrné, při pomyslném propojení těchto hradišť vznikne nám trojúhelník, v jehož středu se dnes nachází město Strakonice. Tato oblast je pro

mou práci stěžejní, jelikož zde máme jasný doklad čtyř hradišť, která existovala ve stejné době, 9. století, a lze tedy předpokládat existenci komunikací mezi těmito hradišti.

Ze stejné doby pocházejí ještě hradiště z Branišovic při řece Malši, hradiště u Kuklova v předhůří Šumavy, při řece Lužnici hradiště u Soběslavi, hradiště u Litoradic a u Vltavy ležící hradiště u Písecké Smolče. Všechna tato hradiště, existující jako samostatná hradiště, lze považovat za centra kultu či vojenské pevnosti. Avšak čtveřice hradišť na středním toku Otavy vytváří jakýsi komplex, který koexistoval.

Čtyři hradiště z oblasti Strakonice k sobě pojí vedle stejné doby působení ještě dvě důležitá fakta. Podobnost v rozložení hradeb, je u všech čtyř hradišť podobná. O hradišti u Řepice se dokonce uvažuje o kopii hradiště na Kněží hoře, jen v menší míře. Druhým důležitým faktem je zánik těchto hradišť. Archeologické výzkumy ukázaly, že všechna tato hradiště zanikla násilně. Všechna tato fakta jsou ještě podpořena vzdáleností, která mezi jednotlivými hradišti je. Hradiště byla vystavena na relativně malém území, a proto se můžeme domnívat, že tato čtyři hradiště mohla vytvářet „knížectví“. S jistotou můžeme tvrdit, že nešlo o nepřátelská hradiště.

Hradiště u Sousedovic (u Libětic)

Toto hradiště se nachází na 600 m vysokém návrší. Nejjasnějším prvkem tohoto hradiště je rozlehlost. Předhradí a samotná akropole hradiště musela být svého času skutečnou dominantou kraje. Strategickou polohu potvrzují především strmé svahy a to hlavně na východní straně směrem k řece Volyňce.

Vstup do tohoto hradiště lokalizuje Bedřich Dubský do severní části. Tento vstup je charakterizován jako novější (obr. 47). Touto branou však není v terénu možno dál pokračovat po jakýchkoliv zbytcích komunikace a končí ve smrkovém lese hned záhy.

Starší vstup je lokalizován na západní straně hradiště (obr. 48). „Vstup do hradiště volen byl dosti důmyslně; před ním nalézá se totiž menší výspa.“²⁶⁷ Vstup do hradiště ze západní strany je datován již do doby hallstattské. Touto bránou se chodilo ke zdroji vody, který se nacházel ve svahu kopce. Tento zdroj se mi však nepodařilo vypátrat. Postup severní cestou je však již patrnější. Touto cestou se lze po hřebeni kopce dostat na návrší, které patřilo k původnímu hradišti. Zároveň cesta směřující od „západní“ brány míří směrem k němětickému hradišti. Do hradiště se dá rovněž dostat z východní strany. Tato východní strana je bráněna příkrými svahy. Ty se však dají od vesnice Přední Zborovice překonat. O vstupu do hradiště z této strany však není archeologických zmínek i přesto, že z východní strany se na hradišti nachází průlom v původních hradbách. Nejedná se však o původní bránu.

Výhoda opevnění nad řekou Volyňkou je spatřována především v dobré kontrole okolní krajiny, kterou jí zajišťuje vysoká poloha hradiště. Z libětického hradiště tak mohla být velmi dobře kontrolována cesta a její okolí směřující do strakonické kotliny od dnešního města Volyně. Zároveň bylo možno východním směrem dohlédnout až na hrad Skočice a jižním směrem dohlédnout na hradiště u Němetic. Rovněž celá strakonická kotlina mohla zůstat pod dohledem. Dnes však ve výhledu z hradiště brání vzrostlé stromy.

Na hradišti si opět můžeme povšimnout do červena zbarvených kamenů. Zabarvení je archeology vykládáno jako důkaz zániku hradiště velkým žárem, tedy vypálením hradiště.

Hradiště u Němetic

Nedaleko němětické vsi se nacházejí dvě hradiště, která jsou dodnes rozpoznatelná. První hradiště se nachází na kopci Zámek. Druhým, z pohledu raně středověkého osídlení, důležitějším hradištěm je hradiště na kopci Hradec. Toto hradiště bylo vystavěno na ostrožně mezi Volyňkou a Peklovem jen 3km od hradiště u Sousedovic. Toto hradiště mělo plnit funkci obrannou. Mělo chránit jižní vstup do strakonické kotliny. Zároveň však mělo poskytovat více luxusu než

²⁶⁷ DUBSKÝ, B. 1928: Slovanský kmen na střední Otavě. Řepice: Pošumavská tiskárna při Strakonících, s. 19.

zbylá hradiště, především díky poloze, kterou toto hradiště nabízelo a snadnějšímu přístupu. Jednoznačně se jednalo o menší pevnost než ta, která chránila jih o 3km severněji. Počátek hradiště je datován do poloviny 9. století a je spojován s provozem na stezce, která vedla podél Volyňky na sever, do středních Čech a na jih, do východního Bavorska. Hradiště na Hradci u Němčic, jako součást obraného uskupení hradišť ve strakonické oblasti, je nejmladším ze čtyř obraných hradišť (Katovice, Řepice, Libědice, Němčice).

„Němčické hradiště muselo naplňovat především vojenskou funkci. Bylo vybudováno nad důležitou stezkou, navíc na hranicích hustěji osídleného území, přičemž naplnění strážní funkce vyžadovalo stálou přítomnost vojenské posádky. Dohled nad stezkou byl patrně zásadní a v podstatě jedinou funkcí Hradce; i proto bylo hradiště vybudováno v bezprostřední blízkosti cesty, na úkor výhod přirozené ochrany strmých svahů.“²⁶⁸ Stezka, která procházela územím podél řeky Volyňky a je datována do 9. století měla zajišťovat kontakt s Podunajím a lze se tak domnívat, že šlo skutečně o předchůdkyni středověké Zlaté stezky a nejsnazší spojení s východním Bavorskem. Patrně na ní probíhal obchod se solí či rýžovaným zlatem v oblasti Pootaví. V terénu se však po této stezce nedochovaly žádné dodnes patrné stopy. S velkými obtížemi lze též stanovit, po jakém břehu řeky Volyňky stezka vůbec vedla. Jedna z možností je spatřována v místech kudy dnes vede silnice spojující města Strakonice a Volyně podél řeky Volyňky.

O přechodu řeky Volyňky nás mohou částečně spravovat brody, které dodnes existují v obcích Němčice (přes přítok řeky Volyňky, potok Peklov) a v Předních Zborovicích (přes řeku Volyňku). O existenci těchto brodů v raném středověku, lze bohužel jen spekulovat. Řeku Volyňku, díky své velikosti, nelze chápat jako nepřekonatelnou překážku, protože mohla být prakticky po celé své délce překonána v jakémkoliv místě. O situování této stezky v krajině probíhala diskuse s PhDr. Janem Michálkem, který bohužel nemohl stopy po stezce v krajině potvrdit, ale zároveň je o existenci stezky v této oblasti přesvědčen a to jak pro dobu pravěkou tak pro dobu středohradištní.

²⁶⁸ MICHÁLEK, J., LUTOVSKÝ, M. 2000: Hradec u Němčic. Strakonice-Praha, s. 225.

Z nálezů na tomto hradišti bych zde rád uvedl ty nejpodstatnější. Jsou to hroty šípů, které díky své četnosti vypovídají o zániku hradiště v Němčicích. Vysoký počet nalezených hrotů, blížíci se počtu 100 kusů, vypovídá o zániku hradiště během jediného útoku. Díky rozpoznání těchto hrotů šípů je lze celkem přesně datovat a rozpoznat komu šipy náležely. „Hrot šípů s rozeklaným ostřím byl nejspíše zbraní starých Maďarů“²⁶⁹ Díky výskytu nomádského, staromaďarského typu šípů se lze obrátit na historii nám již známou a to na výskyt Maďarů v oblasti Podunají v polovině 9. století. Datování zániku hradiště je vymezeno na období konce 9. století a počátek 10. století. K vymezení doby zániku přispělo i zajímavé zjištění ve změně tvorby keramiky, která se na hradišti našla.²⁷⁰ „Zpřesňující datování němčického hradu cestou prostého datování všech artefaktů je v zásadě nemožné; v tomto ohledu je nutno smířit se s označením „středohradištní“ (a to v klasické podobě tohoto termínu, tj. mezi lety 800-950)“²⁷¹

Otázkou zůstává, kdo a proč hradiště vyplenil. Na to se pánové PhDr. Michal Lutovský a PhDr. Jan Michálek snaží odpovědět nabídkou čtyř možností. Jedna z možností je spatřována v útoku východofranských vojsk pod vedením Arnulfa. Tuto možnost však vyvrací fakt, že by o této události byl veden písemný doklad. Druhá možnost nabízí úsilí moravského knížete Mojmíra II. Třetí možností v době po roce 900 by mohla být snaha přemyslovského Svyatopluka I. o rozšíření své moci. Tomu však nenapovídá způsob provedení. Jelikož v době přemyslovské nešlo o to, aby došlo k likvidaci správního místa, ale jeho zabránění. A tak nejpravděpodobnější je již zmíněná čtvrtá možnost, která nabízí jednorázovou rychlou akci maďarských jízdních oddílů, které chtěly jen získat kořist. K této variantě přispívá i fakt, že němčické hradiště určitým bohatstvím jistě disponovalo díky obchodu vedeného po solné stezce. Tento „násilný útok se patrně dotkl všech čtyř hradišť a veškerého osídlení s ním spjatého; není dokonce vyloučeno, že spolu s pootavskými hradišti zanikají i některé další jihočeské

²⁶⁹ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 186.

²⁷⁰ Zatímco v 9. století se tuhá keramika v jižních Čechách vyskytuje jen velmi zřídka, v 10. věku mísení grafitu do keramické hmoty nabývá postupně na významu.

²⁷¹ MICHÁLEK, J., LUTOVSKÝ, M. 2000: Hradec u Němčic. Strakonice-Praha, s. 224.

pevnosti.²⁷² Není vyloučeno, že právě stezka spojující střední Pootaví s Podunajím mohla nepřátelské vojsko přivést až ke svým branám. O tom, že zánik němětického hradiště má spojitost se zánikem libětického hradiště, je potvrzeno i nálezem staromad'arského kotlíku na libětickém hradišti.

Nerad bych více rozebíral zástavbu hradiště, ale rozbor vnější části hradu napovídá existenci strážního obydlí, které chránilo vstupní bránu, což je pro studii vstupu cest do hradu důležité. Jedná se o jediný objekt zaznamenaný ve vnější části hradu. „Umístění objektu v blízkosti předpokládaného vstupu otevírá úvahy o příležitostném obydlí strážce brány.“²⁷³

Hradiště v Němětících na kopci Hradec, bylo z mnoha stran jen těžko přístupné. Když se na hradiště podíváme od řeky Volyňky dnes, je jasné, že se jednalo na svou dobu o jen těžko dobytelnou pevnost. (obr. 46)²⁷⁴ „Příchod od severozápadu byl snazší, k hradišti se z tohoto směru dalo dojít téměř po rovině.“²⁷⁵ Brána ke vstupu do hradiště se nejspíše nacházela „v obdobných místech jako u halštatského dvorce, tj. v západní linii opevnění, poblíž srázu k řece...vzhledem k malé rozloze hradiště i charakteru zdejšího opevnění lze nejspíše uvažovat o nepřilíh širokém čelním vstupu, tedy bráně budované v podobě jednoduchého přerušení hradební linie. Poměrně úzký vchod uzavírala dřevěná vrata...O situování brány do výše uvedených míst v jihozápadním rohu hradiště může svědčit i umístění jediného raně středověkého sídlištního objektu zjištěného na ploše vnějšího hradu. Polozahloubená chata, objevená již v roce 1920 B. Dubským, může být snad ztotožněna se stanovištěm či příbytkem strážce.“²⁷⁶ Tato vstupní cesta (obr. 49) směřuje směrem k řece Volyňce a dodnes je stále možno tuto cestu jasně spatřit. Mohutné balvany, které se v okolí hradiště nacházejí, mohou stále fungovat jako ukázkový materiál pro studenty, kteří by se o prvním slovanském osídlení rádi přesvědčili na vlastní oči.

²⁷² LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 196.

²⁷³ MICHÁLEK, J., LUTOVSKÝ, M. 2000: Hradec u Němětíc. Strakonice-Praha, s. 196.

²⁷⁴ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 161-162.

²⁷⁵ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 161.

²⁷⁶ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 164.

K hradišti vede od Němčtic polní cesta, kterou jednoznačně nemůžeme považovat za původní. Hradiště je z tohoto směru jen těžko identifikovatelné, jelikož je přetvořeno člověkem na pole, po kterém se k hradišti dá dostat.

Hradiště bylo dříve opevněno po celém svém obvodu. Po tomto opevnění se nám dochovaly jen hromady kamení při srázu. Opevnění bylo budováno ze dřeva a tak nemůžeme laickým okem dohledávat. Opevnění je však patrné na kamenitém srázu směrem k řece Volyňce. Ze severozápadu bývalo hradiště chráněno hradbou, která „obklopovala hradiště ze severní a západní strany a zvnějšku budila dojem kamenného díla. V jádru šlo ovšem o dřevohlinitou hradbu.“²⁷⁷

V zástavbě celého hradiště se nacházelo 16-17 výraznějších objektů. Většinou se jednalo o nevýrazné stavby. „Mnohem výraznější zástavbu zjistili archeologové v prostoru vnitřního hradu.“²⁷⁸ Stavba o rozměrech 18x8 metrů. Jednalo se o tzv. halovou stavbu. Tato stavba sloužila díky své rozlehlosti jako shromaždiště knížecí družiny.

Dále se na hradišti nacházela řada polozahloubených budov a to v severovýchodní a východní části hradiště. Toto místo skýtalo bezpečí i díky tomu, že je nejvyšším místem hradiště.

Hradiště u Řepice

Hradiště se nachází na vrcholu kopce Hradec přibližně 3km severně od Strakonice. Tento vrchol převyšující 500 m n. m. poskytoval obráncům velmi výhodné strategické postavení. Vrch byl dále bráněn původním Leskovickým potokem, z něhož jsou dnes již tři rybníky: Horní řepický, Pílský a Dolní řepický. S vrchem Hradec sousedily ještě dva dokonce vyšší kopce, které přispívaly k celkové obraně hradiště. Jedná se o kopce: Jaslov a Ostrý (B. Dubským označován starým názvem Vůstrý). Ačkoli oba kopce převyšují vrch, na kterém

²⁷⁷ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 161-162.

²⁷⁸ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 167.

hradiště stálo o více než 10 výškových metrů, ani jeden nemohl být pro výstavbu opevnění vybrán díky malé stavební ploše.

Vchod do hradiště nacházíme na východní straně hradiště mezi vrchy Hradec, Jaslov a Ostrý. Z této východní strany se nacházel původní vstup do hradiště. „Původní vstup do akropole vedl ze strany východní v místě, kde dodnes stoupá stezka do hradiště od jihovýchodu; nejdříve po táhlém hřebenu, pak asi 50 kroků před vchodem nad příkrým srázem... Vše nasvědčuje tomu, že dnešní stezka vedena je směrem bývalé cesty do Hradce“²⁷⁹ (obr. 50) Tato stezka měla za úkol zaopatřovat hradiště vodou a umožňovat ústup či přístup do hradiště po cestě, která vedla k osadě v Lemůzích. Tato osada se nacházela v místech dnešní obce Rovná.

„Další brána do hradiště vedla od jihozápadu a to v místech, kde zatáčí druhá obranná linie západního svahu téměř v pravém úhlu k severu.; sloužila pouze komunikacím a cesta do ní vedla po mírném hřebenu.“²⁸⁰

Hradiště na Katovické hoře

Největší ze všech hradišť mělo funkci strážit přístup do strakonické kotliny ze západu. Forma výstavby katovického hradiště je skoro totožná s řepickým hradištěm. V tomto směru je možné, že hradiště na Katovické hoře posloužilo jako předloha pro řepické hradiště.

V blízkosti hradiště na Katovické hoře se nachází několik hradištních lokalit: dvě osady u obce Mnichova, ležící severně od hradiště, dále osada Sedlo, osada u Ounic, u Štěchovic, u Dražejova. Nálezy keramiky ze střední doby hradištní z obce Hradec.

Výběr lokality pro toto hradiště musel být učiněn s maximální pečlivostí. Strmé svahy od řeky Otavy a ostrožna sevřená řekou Otavou a Březovým potokem nabízela skvělou přírodní ochranu. Katovická Kněží hora se nachází 6km

²⁷⁹ DUBSKÝ, B. 1928: Slovanický kmen na střední Otavě. Řepice: Pošumavská tiskárna při Strakonících, s. 57.

²⁸⁰ DUBSKÝ, B. 1928: Slovanický kmen na střední Otavě. Řepice: Pošumavská tiskárna při Strakonících, s. 57.

západně od města Strakonice. Monumentálnost jednoho z nejdochovalejších hradišť v České republice je patrná již z dálky. Hradiště je přístupné po cestě ze silnice spojující Horažďovice se Strakonice. Cesta pozvolna stoupá lesem a vede nás až na vrchol kopce do akropole původního hradiště, kde je možno spatřit opravdový unikát raně středověkého opevnění. Valy a původní opevnění jsou patrné i pro lajky. Opevnění hradiště ze všech světových stran je dodnes těžko schůdnou překážkou.

Na tomto hradišti můžeme též spatřit nejdochovalejší části cest. „Hlavní vstup do areálu je dodnes zachován v severní linii hradby vnějšího předhradí; jde o bránu vytvořenou přerušáním hradební linie a zatažením křídel hradby do nitra pevnosti; v archeologii je takovýto vchod označován jako čelní brána. Od této brány se původní cesta stáčela vnějším předhradím k jihozápadu, kde se nalézal vstup do vnitřního předhradí. Na akropoli se pak vcházelo ze západní, užší strany. Všechna ostatní prolomení valů Kněží hory jsou druhotná a s původními vchody nemají nic společného.“²⁸¹ Stejně informace jsou obsaženy i v encyklopedii Slovaných hradišť od PhDr. Michala Lutovského a spol. Pro další kroky v dohledávání stezek mezi hradišti středního Pootaví jsou tyto informace nesmírně cenné. Lokalizace vstupu do areálu „relativně“ usnadňuje směr cesty od hradiště. Tato cesta se vine od akropole až k severní vstupní bráně do hradiště. (obr. 51) Cesta z akropole je patrná především v místě průlomu původních hradeb. V severní části hradiště se nachází brána, kterou se do hradiště vstupovalo. Jedná se o hlavní, čelní bránu. (obr. 52) Vstup do brány je situován s přímým pohledem na hradiště u Řepice (obr. 53). Lze se jen domnívat, zda se skutečně jednalo o přímou cestu vedoucí do koexistujícího opevnění tehdejší doby, či se cesta od hradiště stáčela jiným směrem.

Jižní část hradiště je chráněna nad řekou Otavou příkrými svahy, ve kterých se dodnes nachází stopy těžebních prací z minulého století.

Pod těmito strmými svahy můžeme rovněž spatřit zbytky vedoucí komunikace v podobě Žižkova mostu (obr. 54). Tento most je podle pověsti

²⁸¹ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 150-151.

spojován s osobou Jana Žižky a jeho vojsk: „Když Jan Žižka táhl na hrad Rábí, aby tohoto pyšného panského sídla dobyl a zničil tak důležitou baštu katolíků v kraji, zastavil se pod Horou u potoka Březového, přes nějž vedla jen chatrná dřevěná lávka. Těžké válečné vozy by neunesla. Potok byl hluboký a přebrodit přes něj nebylo snadné. Tu Žižka poručil dřevěnou lávku strhnout a místo ní dal vystavět velký kamenný klenutý most o jediném oblouku. Most, který měl přetrvat staletí a který mu měl posloužit ještě vícekrát na jeho válečných cestách těmito místy, protože jiná cesta než pod Horou tenkrát nevedla.“²⁸² O historii mostu se skutečně mnoho neví, ale jeho datace je směřována do 18. století pro průjezd formanských vozů, jelikož jiná cesta v této oblasti nevedla až do výstavby „císařské“ silnice vedoucí na opačné, severní straně Kněží hory. Pro studii stezek je však tento most pozoruhodnou památkou, jelikož pod mostem již dnes nevede zmiňovaný Březový potok. Řečiště potoka bylo odkloněno a dnes přes tento potok vede betonová lávka pro pěší a tak Žižkův most stojí v krajině osamoceně.

Další pozoruhodnou památkou pojící svou historii k obci Katovic a Kněží hoře je tzv. „tajemný kámen“ (obr. 55), který je rovněž opředen řadou legend o začarování tohoto kamene a strašení těch, kteří si tento kámen k sobě domů přivezli. Pro místní obyvatele je tento kámen dodnes známý především díky pověstem s ním spojenými. Pro mou práci má však zvláštní hodnotu nápis, který byl do tohoto kamene vytesán. Z nečitelného nápisu se dochovala informace, že jakýsi pán nechal kdesi zbudovat cestu. Jelikož historie kamene je nejistá a místo nálezu je spojováno s úpatím Kněží hory, lze těchto informací jen velmi těžko využít.

10.4 *Komunikace a stezky mezi hradišti*

Pro mou práci největší zajímavostí těchto čtyř hradišť zůstává, jakým způsobem mohla tato hradiště mezi sebou komunikovat. Jelikož všechna hradiště jsou dobově situována do raného středověku, 9. století, lze tedy též předpokládat, že mezi hradišti probíhala komunikace. Tato komunikace musela být vedena po stezkách. V souvislosti s touto reálnou domněnkou vyvstává otázka, kudy tyto

²⁸² KOLÁŘ, E., KUNCIPÁL, K. 1972: U nás doma. Katovice, s. 235.

stezky byly vedeny. Mezi hradištěm němětickým a libětickým se přímo nabízí cesta, která je dnes značena červenou turistickou značkou. Tato cesta má však malou zacházku vedenou přes křížek. Lze se však domnívat, že cesta kopírovala tuto dnešní červenou turistickou značku, avšak cesta od Slukova mlýna mohla být vedena spíše po vrstevnici, která vede přímo pod hradiště libětické. Průchod těchto cest je značen též v I. vojenském mapování. Jejich přímočaré vedení z hradiště u Němetic do hradiště u Libětic (Sousedovic) by spojení z raného středověku skutečně nasvědčovalo. Na této cestě označené červenou turistickou značkou, můžeme pozorovat hluboké úvozové cesty, které jsou až nápadně zaryty pod povrchem okolních polí.

Z hradiště Kněží hora jsou viditelná hradiště v Řepicích i Liběticích. Patrně se nejedná o pouhou náhodu. Výběr lokality na výstavbu hradišť byl nejspíše tímto faktem podmíněn. Při pohledu do krajiny od katovického hradiště se v případě Řepic a Libětic rozhodně nejedná o nejvyšší kopce. I přes tento „hendikep“ jsou však patrné a je jasné, že komunikace signalizačními ohni mezi hradišti mohla skutečně probíhat. Výhoda viditelnosti napomáhala také lepší kontrole strakonického prostoru, který měla střežit.

Němětické hradiště vzniklo patrně z důvodu posílení ochrany v jižní části strakonické pánve. Toto posílení plyne z důvodů zcela patrných. „Z tohoto směru ústila do středního Pootaví významná stezka, spojující českou kotlinu s Podunajím.“²⁸³ (obr. 56) V tomto případě je využíváno poznatků z pozdějších dob. Jednalo se patrně o jednu z větví Zlaté neboli Solné neboli pasovské stezky, jednu z nejdůležitějších obchodních cest (viz Zlatá stezka). „Přenášení jejího významu až do 9. století není zcela jednoznačné, každopádně však šlo o jedno z nejkratších a více méně schůdných spojení Čech s východním Bavorskem, s oblastí Pasova.“ Stezka ze Strakonicka pokračovala směrem na Příbramsko a dále do středních Čech. Fakt, že by hradiště u Němetic stálo při takto významné obchodní stezce, lze podložit i tím, že toto raně středověké hradiště stojí na místě původního halštatského dvorce a „o intenzivní obchodní činnosti v jedné z tras

²⁸³ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 155.

pozdější Zlaté stezky se ostatně uvažuje i pro starší dobu železnou.²⁸⁴ Druhotným faktorem mohla být těžba zlata ryžováním písků z vod Volyňky a Otavy.

Dokladem hustého osídlení oblasti Strakonice dokazují též nálezy sídlištních objektů v Kapsově Lhotě, Paračově, Rovné, Řepicích, Sousedovicích, Štěkni i v samotných Strakonicích. Jediné co k dotvoření celkového obrazu o situaci osídlení v oblasti chybí, jsou hroby většinové populace²⁸⁵. „Pouze na okrajích osídleného teritoria lze nalézt malá mohylová pohřebiště, která jakoby vymezovala zájmové území vládců Pootaví. Nevelká seskupení mohyl leží v Černěticích, Droužeticích, Domanicích, Hubenově, Paračově a u vzdálenějších Skočic.“²⁸⁶ Dále dvě mohyly pod hradištěm u Řepic. O pohybu obyvatel svědčí též nálezy ostruh, např. na Kalném vrchu ve Strakonicích či nález hrotu kopí kilometr severně od Hradce u Němčtic.

I. vojenské mapování zvolené pro kartografickou studii v lokalitě středního Pootaví bohužel nenabízí odpověď na průběh komunikací mezi čtyřmi zmíněnými hradišti. Z husté sítě cest lze vybrat pouze dvě, které by nabízely spojení mezi hradišti v Němčticích a Liběticích. V případě spojení mezi hradišti z Katovic do Řepice, Řepice do Libětic a Libětic do Katovic nenabízí I. vojenské mapování přímější spojení. Je velice pravděpodobné, že cesty spojující tyto hradiště nebyly v krajině v době 18. století již patrné a to z důvodů osídlení a proměny krajiny a ztráty významu užívání těchto cest.

10.5 Problémy při výzkumu

Problémy spjaté s výzkumem průchodu komunikací jsou dány především dobou existence hradišť. Snaha najít v dnešní krajině stezky, cesty, stopy vedoucí k průchodu jakékoliv komunikace je skutečně obtížná. O to víc, že jsem měl možnost se opírat jen o znalosti a zápisy archeologů a při tom sám, žádné archeologické znalosti nemám. Tímto faktem jsem se, ale nechtěl nechat odradit. I

²⁸⁴ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 158.

²⁸⁵ srov. LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 155.

²⁸⁶ LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT, s. 155.

páni PhDr. František Kubů a PhDr. Petr Zavřel své začátky v pátrání po Zlaté stezce považovali za velmi amatérské.

Dalším důležitým faktem je, že hledání nepoužívaných cest ve značně proměněné krajině je nadmíru obtížné. Cest, kterých se nežívá 50 či 100 let jsou těžko dohledatelné a já jsem se rozhodl pro hledání cest více než 1100 let starých.

Největším problémem je samotná krajina, která doznala za 1100 let velkých proměn. Ze zalesněného prostředí se stala zemědělská oblast. Dříve neprostupné hvozdy, například v oblasti Rabí, jsou dnes obdělávaná pole. Některá dříve opevněná hradiště jsou dnes rovněž pole. Naopak výšinné hradiště na kopcích jsou porostlé lesy, neprostupným ostružiním a travou. Největším postrachem při dohledávání cest je zásah samotného člověka. Obdělávaná zemědělská půda, zástavba ve městech, vesnicích, apod. Bohužel se těmto faktorům nelze vyhnout.

Nedílnou součástí problémů při dohledávání jakýchkoliv stop je, že stavby na hradištích byly stavěny ze dřeva. Nemůže tak být žádných stop po strážních věžích či branách. Hradby a palisády byly stavěny z kamene, který se stal v následujících několika stoletích stavebním materiálem v přilehlých vesnicích. Ačkoli kámen a průběh hradeb, stejně tak příkopů a valů je jedním z mála dodnes dohledatelných stop. Poruchy hradeb jsem musel pečlivě porovnávat s archeologickými záznamy, zda nejde o sondy v hradbách, aby se mi podařilo identifikovat vstupy a brány do hradišť.

Mou snahou bylo najít alespoň malé několika metrové prokazatelné úseky, o kterých lze s jistotou říci: „Ano, tudy chodil člověk před 1100 lety.“ Tyto úseky se pak stávají pevným opěrným bodem pro další možné pokračování cesty a jsou patrné především na hradištích v místech spojů mezi předhradím a akropolí. O směru cesty lze též uvažovat u prokazatelných vstupních bran do hradiště.

11. Závěr

V této práci jsem se zaměřil na jednu z mladších oblastí historického a kulturního bádání, na vědu dnes známou pod pojmem stibologie. Předmětem této vědy je studium průběhu cest a stezek krajinou. Zájem stibologie však není shledáván pouze ve studii stezek, ale též ve studii osídlení krajiny a vztahu člověka ke krajině.

V první kapitole práce rozebírám, jaké stezky známe a kdo se studii těchto stezek zabývá. Z obecného stibologie je dnes znám především Ing. Radan Květ. Z pohledu oblastí mé práce se hlavními osobnostmi stibologie stali PhDr. František Kubů a PhDr. Petr Zavřel. V poslední době se stibologie stává populárním tématem, o kterém se dozvídáme i z médií a hlavní podíl na tom má RNDr. Václav Cílek, CSc. a jeho pořady zaměřené na specifické znaky krajiny.

Dále v této kapitole uvádím rozdělení dnešních stezek a jejich hierarchizaci, prostředky jakých bylo k cestování využíváno a jakým způsobem obchod probíhal. V první kapitole rovněž uvádím zásady při určování stezek. V tomto případě jsem využil poznatků prof. dr. Ladislava Hosáka.

V následujících kapitolách se věnuji především osídlení v oblasti Pootaví, které bylo datově vymezeno do období let 500 – 1300. Bylo tedy zapotřebí zvolit správnou metodu. O existenci stezek z tohoto období však nemáme dochované písemné zprávy, které by průchod stezek krajinou zaznamenávaly. Největší výpovědní hodnotou se tak staly hmotné archeologické prameny, především zbytky hradišť, nálezy mincí a popřípadě importů. Pro samotnou studii stezek bylo nezbytné ukázat průběh a návaznost osídlení od keltské doby, přes období římské, k osídlení slovanskému až po vznik měst. K jednotlivým obdobím zmiňuji oblasti nálezů pro tento jihočeský region. Především Ing. Radan Květ spatřuje návaznost mezi osídlením a průběhem stezek na příkladu keltského osídlení.

V návaznosti na vrcholně středověké osídlení je vyzdvížena důležitost a vývoj nejznámějších obchodních stezek jižních Čech, Zlaté stezky a stezky Vintířovy. Především Zlatá stezka, která se dělí na tři hlavní větve: Prachatická,

Vimperská, Kašperskohorská je dnes již velmi dobře zpracována. Dlouholetá práce pánů PhDr. Františka Kubů a PhDr. Petra Zavřela ilustruje průchod těchto stezek krajinou od počátků minulého tisíciletí až po jejich definitivní zánik její existence v době novověké. Práce obou pánů nabízí též ukázky dochovaných částí stezek v krajině v podobě tzv. systémů, které jsou v této práci také popsány. Přestože jsou tyto úseky zbytků Zlaté stezky v krajině vidět, jejich ještě většímu zviditelnění by prospěla silnější mediální osvěta, jak tomu bylo v případě oslav milénia Zlaté stezky. Vintřívova stezka je v krajině vyznačena naučnou stezkou po celé své délce. Tato stezka je vedena z Bavorska až do oblasti Pootaví.

V práci zmiňuji o numizmatických nálezech, které mohou být rovněž nápomocny při dohledávání stezek v krajině. Uvádím proto v této práci přehled vypracovaný na základě soupisů prof. PhDr. Emanuely Nohejlové-Prátové, DrSc. a PhDr. Jiřího Militkého, PhD.

Cílem práce je rovněž poukázat na zásah člověka do vývoje krajiny a na záznam těchto zásahů z pohledu kartografických pramenů, které tento vývoj graficky znázorňují. Tyto prameny byly studovány především pro dokreslení pohledu na osídlení Pootavské krajiny. Průchody stezek tímto regionem jsou obecně málo zaznamenávány. Zaznamenány jsou především větve Zlaté stezky. Obvykle je možné vidět jejich větvení Zlaté stezky při městě Freyungu, případně další průchod k městům Kašperské Hory, Vimperk a Prachatice. Z map, které byly pro studii stezek v Pootaví užitečné, bych zde především rád zmínil mapu zemských stezek od Jana Sticha. Přestože se mapa nachází ve velmi špatném stavu, stále nabízí svědectví o průchodu cest Šumavou až k řece Otavě. Z pohledu množství informací k tématu stezek při řece Otavě byl jednoznačně nejvíc nápomocen plán řeky Otavy od Jana Wiehleho z roku 1797. Tento jednadvacetidílný rukopisný plán dostupný v SOkA Třeboň Český Krumlov nabízí velmi podrobný pohled na průchod cest v blízkém okolí řeky Otavy. Mezi důležité řadím rovněž mapy: Prachiner Kreis od Antonína Elsenwangerera z roku 1790 a I. vojenské mapování z druhé poloviny 18. století. Unikátní záznam o průchodu stezek spatřuji v mapě hlavních a spojovacích cest Zlaté stezky z roku 1683, která je také dostupná v SOkA Třeboň Český Krumlov.

Cílem pedagogické části bylo poukázat na využitelnost stibologických metod v dnešní výuce dějepisu a na množství zdrojů informací, které nám krajina poskytuje. Informovanost a dostatek materiálů především k průběhu Zlaté stezky a stezky Vintířovy učitelům jihočeského regionu nabízí možnosti k exkurzím a připomenutí tohoto tématu při výuce dějepisu a ve vztahu dnešní mládeže ke krajině a kulturnímu dědictví. Využití stezek a stop starého osídlení v krajině v jednodenní či vícedenní exkurzi může posloužit pro zpestření výuky dějepisu a pro zamyšlení se nad rychlostí jakou komunikace probíhala dříve a dnes.

V poslední kapitole uvádím terénní výzkum z oblasti středního Pootaví. Především velký počet dochovaných slovanských památek v podobě hradišť se stal opěrným bodem pro pokus terénního výzkumu. Tento terénní výzkum byl zaměřen na čtyři hradiště v oblasti dnešního města Strakonice. Tyto prokazatelně koexistující hradiště z 9. – 10. století byly studovány z pohledu jejich strážné funkce strakonické kotliny. Snahou tohoto terénního výzkumu bylo dohledat komunikace, kterých člověk využíval před více než tisíci lety. Zbytky těchto komunikací lze dodnes spatřit v krátkých úsecích na samotných hradištích. V krajině, kterou hradiště strážila především za účelem ochrany procházející obchodní stezky, předchůdkyně Vimperské větve Zlaté stezky, se však ani po konzultaci s odborníky PhDr. Janem Michálkem a PhDr. Petrem Zavřelem a pečlivém prozkoumání krajiny nepodařilo stopy po této komunikaci nalézt. O jejím přesném průchodu se tak lze jen domnívat.

Celá práce je doplněna obrazovým materiálem, který byl pořízen autorem při zkoumání krajiny a při hledání záznamů o průchodu stezek pootavskou oblastí.

12. Seznam literatury

Literatura - knihy

ANDRESKA, J. 1994: Šumavské solné stezky. Praha: Kentaur.

BERANOVÁ, M. 2000: Slované. Praha: Libri.

CÍLEK, V. 2005: Krajiny vnitřní a vnější. Praha: Dokořán.

CÍLEK, V. 2005: Makom. Praha: Dokořán.

ČTVERÁK, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha: Libri.

DUBSKÝ, B. 1928: Slovanský kmen na střední Otavě. Řepice: Pošumavská tiskárna při Strakonících.

HOFFMANN, F. 1992: České město ve středověku. Praha: Panorama.

HRAŠE, J. K. 1885: Zemské stezky strážnice a brány v Čechách. Nové Město nad Metují.

JIRÍ DAVID ZE ZDIC 2007: Život svatého poustevníka Vintíře. Olomouc: Centrum Aletti Refugium.

Kašperskohorská větev Zlaté stezky 2011. Kašperské Hory.

KOLÁŘ, E., KUNCIPÁL, K. 1972: U nás doma. Katovice.

KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka: 1. úsek Prachatice – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.

KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka, 2. úsek Vimperk – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.

KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2007: Zlatá stezka: 3. úsek Kašperské Hory – státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.

KUČA, K. 1999: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku I. díl. Praha: Libri.

- KUČA, K. 2000: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku II. díl. Praha: Libri.
- KUČA, K. 2000: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku III. díl. Praha: Libri.
- KUČA, K. 2002: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku V. díl. Praha: Libri.
- KUČA, K. 2008: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku VII. díl. Praha: Libri.
- KUTHAN, J. 1976: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. České Budějovice: Růže.
- KVĚT, R. 1997: Staré stezky v České republice. Brno: Moravské zemské muzeum.
- KVĚT, R. 2002: Základy nauky o starých stezkách (O stibologii). Brno: Moravské zemské muzeum.
- KVĚT, R. 2011: Atlas starých stezek a cest na území České republiky; Brno: VIDI.
- LUTOVSKÝ, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha: Libri.
- LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK, J. 2002: Archeologie knížecího sídla. Praha: SET OUT.
- MICHÁLEK, J., LUTOVSKÝ, M. 2000: Hradec u Němčtic. Strakonice-Praha.
- MILITKÝ, J. 2010: Finds of Greek, Roman and Early Byzantine coins in the territory of the Czech Republic I. Bohemia (Volume 3). Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University
- MUSIL, J. F. 1987: Po stezkách k dálnicím. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů.
- NECHVÁTAL, B. 1999: Radomyšl. Raně středověké pohřebiště. S antropologickou analýzou M. Blajerové, Praha: Archeologický ústav AVČR.

- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E. 1955: Nálezy v Čechách, na Moravě a ve Slezku I. Praha: ČSAV.
- PARKAN, F. a kol. 2008: Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Praha: Pedf UK KDDD.
- PROFOUS, A. 1954: Místní jména v Čechách 1-6; Praha: ČSAV.
- ROUBÍK, F. 1938: Silnice v Čechách a jejich vývoj. Praha: Společnost přátel starožitností.
- ROUBÍK, F. 1951: Soupis map českých zemí s. 1. Praha: Státní nakladatelství učebnice.
- SALAČ, V. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- SEDLÁČEK, A. 1997: Hrad, zámek a tvrze Království českého, díl 11. Praha: Argo.
- SEMOTANOVÁ, E. 1994: Kartografie v historické práci. Praha: HIU AV.
- SEMOTANOVÁ, E. 1998: Metody historické geografie, In Historická geografie. Praha: HIU AV.
- SEMOTANOVÁ, E. 1998: Osídlení českých zemí, jeho vývoj a struktura, In Historická geografie. Praha: HIU AV.
- SEMOTANOVÁ, E. 2001: Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí. Praha: LIBRI.
- SEMOTANOVÁ, E. 2002: Atlas zemí Koruny české. Praha: nakladatelství Aleš Skřivan ml.
- SEMOTANOVÁ, E; Šimůnek, R. 2002: Katalog Mapové sbírky ústavu akademie věd České republiky do roku 1850. Praha: HIU AV.

SEMOTANOVÁ, E. 2008: Územní vývoj a proměny krajiny, In Dějiny Českých zemí. Praha: Karolinum.

ŠMILAUER, V. 1960: Osídlení Čech ve světle místních jmen, Praha: ČSAV.

Šumava: příroda, historie, život 2003; kol. autorů. Praha: Baset.

TEPLÝ, F. 1945: O Zlaté stezce z Bavor do Čech. Prachatice: tisk L. Scheba.

TŘEŠTÍK, D. 2008: Pravěk a počátky slovanského osídlení (do 8. století), In Dějiny Českých zemí. Praha: Karolinum.

TŘEŠTÍK, D. 2008: Velká Morava a počátky státního života (9. – 10. století), In Dějiny Českých zemí. Praha: Karolinum.

URFUS, V., VÍT, J., WIESER S. 2001: Kamenné kříže Čech a Moravy. Praha: Argo.

VENCLOVÁ, N. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 6. Praha: Archeologický ústav AV ČR.

VENCLOVÁ, N. (ed) 2008: Archeologie pravěkých Čech 7. Praha: Archeologický ústav AV ČR.

WALDHAUSER, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha: Libri.

ŽEMLIČKA, J. 1990: Přemysl Otakar I. Praha: Svoboda.

Literatura – články

ADAM, D. 2004: I. vojenské mapování, informační zdroj pro výzkum starých cest; In Staré stezky 9, Brno: Národní památkový ústav, s. 9-19.

HOSÁK, L. 1957: Zásady při určování směru středověkých cest, In Časopis Společnosti přátel starožitností 65. Praha, s. 147-148.

HRUBÝ, P. LUTOVSKÝ M. 2000: Hradiště a výšinná sídliště raného středověku v jižních Čechách. In Archeologie ve středních Čechách 4/2. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, s. 439-483.

- CHOC, P. 1965: Vývoj cest a dopravy v Čechách do 13. století. In Sborník československé společnosti zeměpisné 70, č. 1, Praha: ČSAV, s. 16-33.
- KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 1995: Prachatický systém Zlaté stezky. In Zlatá stezka 2, Prachatice, s. 74-98.
- KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 1995: Archeologický a terénní průzkum českých částí Zlaté stezky. Kulturní oblast Zlatá stezka: příspěvky k výstavě, München.
- KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 1996: Blažejovický systém Zlaté stezky. In Zlatá stezka 3. Prachatice, s. 28-53.
- KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 1998: Kubohuťský systém Zlaté stezky. In Zlatá stezka 5. Prachatice, s. 59-83.
- KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 1998: Terénní průzkum starých komunikací na příkladu Zlaté stezky. In Archaeologia historica 23. Brno, s. 54-76.
- KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 1999: Žlíbský systém Zlaté stezky. In Zlatá stezka 6. Prachatice, s. 67-89.
- KUBŮ, F., ZAVŘEL, P., 2000: Systémy pozůstatků Zlaté stezky na obecním vrchu. In Zlatá stezka 7. Prachatice, s. 43-77.
- KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2002: Losenický systém pozůstatků Zlaté stezky. In Zlatá stezka 8-9. Prachatice, s. 61-85.
- KUBŮ, F., ZAVŘEL, P. 2004: Zhůřský systém pozůstatků Zlaté stezky. In Zlatá stezka 11. Prachatice, s. 59-85.
- KUDRNÁČ, J. 1990: K původu jména Zlaté stezky. In PA 81, č.2., s. 434-446.
- KVĚT, R. 1998: Keltské osídlení České republiky v závislosti na predispozici stezek; In Archeologia historica 23/98., s. 215-221.
- LUTOVSKÝ, M., MICHÁLEK J. 1998: Raně středověké sídlištní objekty ze Strakonice; In Archeologické výzkumy v jižních Čechách. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 52-68.

MICHÁLEK, J. 1977: Knížecí mohyly z časné doby laténské u Hradiště, okr. Písek; In Archeologické rozhledy 29. Praha: Academia, 634-645.

MILITKÝ, J. 1995: Nálezy keltských a antických mincí v jižních Čechách, In Zlatá stezka 2. Prachatice, s. 34-67.

MILITKÝ, J., Zavřel, P. 2009: Nález římské mince v areálu sídliště z doby římské v Přešťovicích (okr. Strakonice). In Numismatický sborník 24. Praha, s. 325–326.

POKORNÝ, M 2005: Po stopách Vintířových, In Vintíř patron Šumavy, s. 27-32.

PROFANTOVÁ, N. 2011: Karolínské importy a jejich napodobování v Čechách, případně na Moravě (konec 8. – 10. století) In Zborník Slovenského národného múzea, Archeológia supplementum 4, s. 71-104.

ROUBÍK, F. 1971: Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14. až 17. století, In Jihočeský sborník historický 41. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, s. 1-17.

ROYT, J 2005: Poustevník Vintíř-legenda a život, In Vintíř patron Šumavy, s. 14-21.

STARÝ, V., 1995: K názvu Zlaté stezky. In Zlatá stezka 2. Prachatice, s. 202-205.

ŠTĚPÁNEK, M. 1968: Patrocinia a středověké cesty, In ČSČH roč. 16, Praha, s. 551-570.

ZÁLOHA, J 1985: Pozoruhodný soubor plánů řeky Otavy z roku 1797. In Historická geografie 24. Praha: HIU AV. s. 117-131

Prameny

CDB I, č. 31, s. 33-36 dostupné: *Centrum mediévistických studií* [online]. 2005 [cit. 2011-11-24]. Czech Medieval Sources online. Dostupné z WWW: <<http://147.231.53.91/src/index.php?s=v&cat=2&bookid=76&page=34>>.

Comment Rerum Germ.; Mapová sbírka Historického ústavu AV ČR Praha, VII/1/B-2116

Kopie z holandského atlasu podle Pavla Aretina z Ehrenfeldu; Mapová sbírka Historického ústavu AV ČR Praha, VII/1/B-1100

Bohemia; Johannes Janssonius van Waesbergen, Moses Pitt, Stephanus Swart, Mapová sbírka Historického ústavu AV ČR Praha VII/1/C-1

Jan Stich; Mapa zemských stezek a stanic v Čechách, 1676, Mapová sbírka Národního archivu Praha, 863

Mapa hlavních a spojovacích cest Zlaté stezky, 1683, VÚ Vimperk, Státní okresní archiv Třeboň-Český Krumlov, II D n. 3

Estats de la Couronne de Boheme qui comprennent Le Royaume de Boheme, Le Duché de Silesie et les Marquisats de moravie et de Lusace; Nicolas Sanson, 1692, Mapová sbírka Historického ústavu AV ČR Praha Atlas 1016

Nova totius regni Bohemiae tabula; Maritius Vogt, 1712, Mapová sbírka Historického ústavu AV ČR Praha VII/3/3077

An accurate map of the Kingdom of Bohemia Drawn from the best Authorities, G.Rollos, před r. 1714, Mapová sbírka Historického ústavu AV ČR. Praha. VII/3/B-2120

Regni Bohemiae Circulus Prachinensis, Johann Baptist Homann, 1776, Mapová sbírka Historického ústavu AV ČR Praha; VI/7/A-3088, B-3063, XX/2/A-2611, atlas 1014

Prachiner Kreis; Antonín Elsenwanger, 1790, Mapová sbírka Historického ústavu AV ČR Praha, VI/10/A-2280, B-1108, atlas 1027

Plán řeky Otavy, Jan Wiehle, 1797, Státní okresní archiv Třeboň-Český Krumlov, 172 (n. 12)

Internetové zdroje

www.dva.cz [online]. [cit. 2011-10-10]. Vintířova stezka. Dostupné z WWW: <<http://www.dva.cz/vs/index.html>>.

Kampocesku.cz [online]. 2009 [cit. 2011-11-1]. Kam po Česku. Dostupné z WWW: <<http://www.kampocesku.cz/view.php?cislocclanku=2009040079>>.

Google [online]. 2011 [cit. 2011-11-24]. Mapy Google. Dostupné z WWW: <<http://maps.google.com/>>.

Laboratoř geoinformatiky [online]. 2010 [cit. 2011-11-20]. I. vojenské mapování. Dostupné z WWW: <http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm>.

Laboratoř geoinformatiky [online]. 2010 [cit. 2011-11-25]. Müllerova mapa. Dostupné z WWW: <http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=mul>.

<http://www.wikipedia.cz> – internetová databáze, všeobecná encyklopedie

Seznam zkratk

SOkA – Státní okresní archiv

ČČH – Český časopis historický

CDB I. – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae 805 - 1197

ČSAV – Československá akademie věd

AV ČR – Akademie věd České republiky

HIU AV – Historický ústav Akademie věd

AR – Archeologické rozhledy

NČČsl. – Numismatický časopis českolsovenský

N. M. – Národní muzeum

PA – Památky archeologické

rkp. – rukopis

ed. – editor

č. inv. – číslo inventáře

čp. – číslo popisné